

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
Κατεύθυνση Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας

Παναγιώτης Μαυρέλης-Χειμαριώτης

Η Αστυνομία Πόλεων του Καθεστώτος της 4ης Αυγούστου

*Η οργάνωση των Υπηρεσιών Ασφαλείας
και η δίωξη του Κομμουνιστικού Κόμματος*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κατατίθεται για τις ανάγκες
του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Νίκος Θεοτοκάς

ΑΘΗΝΑ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	4
----------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η 4η Αυγούστου	7
1.1 Το ιστορικό πλαίσιο	7
1.2 Η 4η Αυγούστου	9
1.3 Η προηγούμενη περίοδος	11
1.3.1 Η εξέλιξη του αστυνομικού θεσμού τη μεσοπολεμική περίοδο	12
1.4 Τα χαρακτηριστικά του μεταξικού καθεστώτος	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η Εξάρθρωση του ΚΚΕ	20
2.1 «Το μυστικόν αρχείον» (Εθνικός Κήρυξ 1949–1950)	20
2.2 Το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας	23
2.3 Η εξάρθρωση του ΚΚΕ από την Ασφάλεια του Μανιαδάκη	28
2.3.1 Τα πρώτα μεγάλα κατασταλτικά «χτυπήματα»	30
2.3.2 «Χαφιεδοφοβία» και συνωμοτισμός	35
2.3.3 Τα σχέδια της Ασφάλειας για την εξάρθρωση των παράνομων οργανώσεων ..	39
2.4 Ο ιδεολογικός ρόλος της Ασφάλειας: η έκδοση αντι-κομμουνιστικών βιβλίων .	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η Αναδιοργάνωση της Ασφάλειας το 1938	47
3.1 Οι συλλήψεις της άνοιξης του 1938	50
3.1.1 Σημαντικό πλήγμα στον κυκλοφοριακό μηχανισμό του Π.Γ. του ΚΚΕ, της Ε.Π. της ΚΟΑ.....	50
3.1.2 Συλλήψεις διακοσίων μελών της ΟΚΝΕ και της Αχτίδας Διανοουμένων	51
3.1.3 «Πεταχτές» συγκεντρώσεις	52
3.1.4 Συλλήψεις Νεφελούδη, Παρτσαλίδη, Σκλάβαινα	53
3.1.5 Παράλυση της λειτουργίας του παράνομου μηχανισμού	54
3.2 Η εξάρθρωση του εκδοτικού μηχανισμού του ΚΚΕ	56
3.2.1 Η ανακάλυψη του ασυρμάτου της Κομμουνιστικής Διεθνούς	57
3.3 Η αποδιοργάνωση του Μακεδονικού Γραφείου	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η Διάβρωση του Παράνομου Κομματικού Μηχανισμού από τις Υπηρεσίες Ασφαλείας	60
4.1 Η κατάσταση το 1939	60
4.1.1 Οι συλλήψεις των τελευταίων ηγετικών στελεχών	60
4.1.2 Η αποστολή του Μιχαηλίδη	62
4.1.3 Οι απεσταλμένοι από την Μόσχα.....	63

4.2 Ο ρόλος των Δ. Κουτσογιάννη και Μ. Τυρίμου	64
4.2.1 Ο μυστικός πράκτορας Δημήτρης Κουτσογιάννης	64
4.2.2 Ο δηλωσίας Μιχάλης Τυρίμος	66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η Προσωρινή Διοίκηση	70
5.1 Οι επιδιώξεις της Ασφάλειας	71
5.2 Η έκθεση Τυρίμου	73
5.3 Η ίδρυση της Προσωρινής Διοίκησης	76
5.3.1 Η γιάφκα της οδού Σύρου	76
5.3.2 Η σύσκεψη της 9ης Ιανουαρίου 1940 και η δημιουργία της Προσωρινής Διοίκησης	77
5.4 Η λειτουργία της Προσωρινής Διοίκησης	81
5.4.1 Η πρώτη συνεδρίαση της Προσωρινής Διοίκησης	81
5.4.2 Η κατάσταση της Προσωρινής Διοίκησης την άνοιξη του 1940	82
5.4.3 Το σχέδιο της Π.Δ. για τον έλεγχο του μηχανισμού του ΚΚΕ στη Γαλλία	84
5.5 Προσωρινή Διοίκηση και Παλαιά Κεντρική Επιτροπή	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Οι Σχέσεις της Ασφάλειας με τη Γερμανική Γκεστάπο	88
6.1 Ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων της Ασφάλειας σύμφωνα με τη γερμανική τεχνογνωσία	89
6.2 Το εγχειρίδιο Παζινού	91
6.2.1 Α΄ μέρος εγχειριδίου Παζινού	91
6.2.2 Εγκληματολογικό Μουσείο	94
Συμπεράσματα	96
Βιβλιογραφία	99

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«[...] Ανεξάρτητα από την ιστορική του πορεία και τα σκαμπανεβάσματά του, ο Ιωάννης Μεταξάς είναι αυτός ο οποίος πρόφερε το ΟΧΙ στον ναζισμό και τον φασισμό. Να το χαρίσουμε αυτό λοιπόν στη Χρυσή Αυγή είναι λάθος».¹ Το απόσπασμα αυτό ανήκει στο προβεβλημένο στέλεχος της δεξιάς παράταξης και πρώην υπουργό των κυβερνήσεων της ΝΔ Νίκο Δένδια.

Για δεκαετίες από τη μεταπολίτευση και ύστερα μια τέτοια δήλωση εξέχοντος μέλους του πολιτικού συστήματος θα ήταν αδιανόητη. Στα χρόνια όμως που ακολούθησαν τη χρεοκοπία της χώρας το 2010, η κατάρρευση της μεταπολιτευτικής συναίνεσης και η αγωνιώδης προσπάθεια αναδιοργάνωσης των σχέσεων κυριαρχίας επέτρεψαν την αναθεώρηση της ιστορίας του 20ού αιώνα. Στον πολιτικό ανταγωνισμό που οριζόταν από το πλαίσιο αυτό, οι νέοι πολιτικοί αστέρες που αναδείχθηκαν επιστράτευσαν όλους τους ήρωες των παιδικών τους χρόνων: δωσίλογους, βασανιστές, δικτάτορες και δικτατορίσκους.

Ταυτόχρονα, στον δυτικό κόσμο, η γενικευμένη και πολυδιάστατη κρίση των τελευταίων χρόνων και οι επιπτώσεις της στην κοινωνία, την οικονομία και το κράτος αναθέρμανε το ενδιαφέρον γύρω από τις εμπειρίες του Μεσοπολέμου και τα φαινόμενα που γέννησε. Η ύφεση της οικονομίας, η μαζική ανεργία, η κατάρρευση των προσδοκιών και η άνοδος της άκρας Δεξιάς βρήκαν τις αντιστοιχίες τους στη Γερμανία και την Ιταλία των δεκαετιών του '20 και του '30. Η κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και η άνοδος του εθνικοσοσιαλισμού αναδείχθηκαν σε παραδείγματα μέσω των οποίων οι δυτικές δημοκρατίες επιχείρησαν να ξορκίσουν τους δικούς τους φόβους και αγωνίες.

Μέσα στο γενικότερο κλίμα και υπό δυσμενέστερες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες και προοπτικές, ο αντίστοιχος προβληματισμός αναπτύχθηκε και στην Ελλάδα. Πέρα από τις συζητήσεις για την ευρωπαϊκή εμπειρία, ο δημόσιος λόγος «εμπλουτίστηκε» και με αναφορές στο καθεστώς του Μεταξά, σε μια προσπάθεια εξωραϊσμού της δικτατορίας.

Είναι αλήθεια πως η δικτατορία της 4ης Αυγούστου αποτελεί ιδιαίτερη σελίδα του ελληνικού μεσοπολέμου και συμπυκνώνει τις εξελίξεις και τις αντιφάσεις της ελληνικής κοινωνίας των δύο αυτών δεκαετιών ('20, '30). Ταυτόχρονα, συγγενεύει με αυτό που υπήρξε στην Ευρώπη ως φασιστικό φαινόμενο. Μακριά όμως από γενικεύσεις, η 4η Αυγούστου είναι απόρροια των ευρύτερων διεργασιών τόσο σε ελληνικό όσο και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Υπήρξε ό,τι πιο κοντινό σε αυτό που ονομάζουμε «ολοκληρωτικό κράτος» και το οποίο αναδύθηκε εκείνη την περίοδο στην καρδιά της Ευρώπης.

---

¹ Πρακτικά Βουλής, Α΄ Σύνοδος, ΙΖ΄ Περίοδος, Συνεδρίαση ΟΒ΄, 11 Φεβρουαρίου 2016, σ. 5778.

Η μελέτη της μεταξικής τετραετίας από αρκετούς επιστήμονες έχει αποκαλύψει πολλές πτυχές της, αναδεικνύοντας διάφορα ζητήματα. Οι διαστάσεις όμως της κρατικής δραστηριότητας στον τομέα της καταστολής και τα «ολοκληρωτικά» χαρακτηριστικά που προσέδωσε στο καθεστώς δεν έχουν ερευνηθεί αρκετά, γεγονός που, σε μεγάλο βαθμό, προφανώς, οφείλεται στην απουσία σχετικών αρχειακών πηγών.

Στην εξέταση του χαρακτήρα του καθεστώτος και της αστυνομικής του δραστηριότητας χρησιμοποιούμε την έννοια του *ολοκληρωτισμού*, επιχειρώντας να αναδείξουμε τη συγγενεία του με τα αντίστοιχα καθεστώτα της περιόδου. Τα φασιστικά καθεστώτα, και ιδίως το ιταλικό, διακήρυσσαν τον ολοκληρωτικό τους χαρακτήρα, όπως το ίδιο διατεινόταν και η 4η Αυγούστου για τον εαυτό της. Άλλωστε ο *ολοκληρωτικός* έλεγχος της κοινωνικής ζωής από την κρατική εξουσία υπήρξε δομικό χαρακτηριστικό και κύρια επιδίωξη των φασιστικών καθεστώτων της εποχής. Υπό το πρίσμα του *ολοκληρωτισμού* λοιπόν αντιμετωπίζουμε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, μέσα από τη συνάφειά του με το φασιστικό φαινόμενο, με την μέριμνα ώστε η αναζήτηση των συγκλίσεων να μην οδηγήσει στην απλούστευση της ταύτισης με τους φασισμούς της εποχής του.² Σίγουρα, το καθεστώς της 4ης Αυγούστου δεν κατάφερε να δημιουργήσει ολοκληρωτικό κράτος όπως το ιταλικό, αλλά παρά ταύτα επεδίωξε να εμψύσει τα ολοκληρωτικά πρότυπα στο κράτος, στην κοινωνία και την οικονομία και το εγχείρημα αυτό παρήγαγε έναν, τρόπον τινά, «ανολοκλήρωτο ολοκληρωτισμό».

Ο ολοκληρωτισμός της 4ης Αυγούστου έγκειται στο γεγονός πως επιχείρησε να «αναμορφώσει» και να «διαπαιδαγωγήσει» την κοινωνία με αστυνομικές μεθόδους. Η ευρεία επέκταση των αρμοδιοτήτων των κατασταλτικών μηχανισμών σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας δημιουργούσε ένα ασφυκτικό πλαίσιο ελέγχου και επιτήρησης, το οποίο απονέκρωνε ακόμη και τις στοιχειώδεις ελευθερίες, μεταβάλλοντας το κοινωνικό πεδίο σε πεδίο απόλυτης δικαιοδοσίας της Αστυνομίας, μακριά από κάθε δικαική ρύθμιση.³ Με άλλα λόγια, η δραστηριότητα της κρατικής καταστολής ήταν πανταχού παρούσα και πέρα από κάθε νομικό περιορισμό. Νόμιμο ήταν ό,τι εξυπηρετούσε την «αντι-κομμουνιστική μάχη» του καθεστώτος. Νομικά μιλώντας, η αρχή της νομιμότητας είχε εγκαταλειφθεί για χάρη της αρχής της σκοπιμότητας.

Η έρευνα γύρω από τα ζητήματα των μηχανισμών Ασφαλείας της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου παρουσιάζει αντικειμενικές δυσκολίες εξαιτίας της χαρακτηριστικής έλλειψης σχετικών πηγών. Οι μόνες αστυνομικές πηγές που βρίσκονται στη διάθεση μας είναι τα περιοδικά τα οποία εξέδιδε είτε η Χωροφυλακή είτε η Αστυνομία Πόλεων. Αρχεία της Ασφάλειας δεν υπάρχουν: είτε έχουν καταστραφεί (κατά τα Δεκεμβριανά, όπως υποστηρίζουν οι ιστορικοί της Αστυνομίας) είτε έχουν ιδιοποιηθεί κατά καιρούς από διάφορους αξιωματικούς.

² Emilio Gentile, *Φασισμός. Ιστορία και ερμηνεία*, Αθήνα, Ασίνη, 2007, σ. 86.

³ Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922–1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995⁷, σ. 438, 439.

Ούτε, φυσικά, κάποιο αρχείο των αρμόδιων υπουργείων (Υπουργείο Εσωτερικών, Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας) βρίσκεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ). Με αυτά τα δεδομένα, είναι ευνόητη η απουσία αρκετά εκτενούς βιβλιογραφίας γύρω από το θέμα που πραγματευόμαστε.

Στην έρευνά μας αξιοποιούνται σειρά δημοσιευμάτων του καθημερινού Τύπου που υπογράφονται από αξιωματικούς των υπηρεσιών διώξεως του κομμουνισμού της 4ης Αυγούστου. Πρόκειται για σειρά άρθρων υπό τον τίτλο «Το μυστικόν αρχείον», τα οποία δημοσιεύονται υπό την επίβλεψη του –τότε υφυπουργού Δημοσίας Ασφαλείας– Κωνσταντίνου Μανιαδάκη στην εφημερίδα *Εθνικός Κήρυξ* την περίοδο 1949–1950 και συντάσσονται κυρίως από τον επικεφαλής της δίωξης του κομμουνισμού, τον αστυνόμο Νικόλαο Χαραλαμπίδη. Τα εν λόγω δημοσιεύματα χαρακτηρίζονται από μια ιδιαιτερότητα: αφορούν μαρτυρίες και αφηγήσεις στελεχών των μηχανισμών Ασφαλείας της 4ης Αυγούστου, γραμμένες μία δεκαετία αργότερα. Δεν πρόκειται για επίσημα αστυνομικά αρχεία αλλά για διηγήσεις προϊσταμένων αστυνομικών υπηρεσιών που στηρίζονται, προφανώς, σε σχετικά έγγραφα.

Ο κίνδυνος να παρασυρθούμε από τις εξιδανικεύσεις και τις στρεβλώσεις που ίσως εμφιλοχωρούν στις διηγήσεις των παλαιμάχων ασφαλιτών είναι κάτι παραπάνω από προφανές. Η διασταύρωση όμως των στοιχείων που αντλούνται από τα εν λόγω άρθρα, με απομνημονεύματα πρωταγωνιστών της περιόδου και από δημοσιευμένες αρχειακές πηγές, μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο.

Σε κάθε περίπτωση, θεωρούμε πως το «Μυστικόν Αρχείον» μάς παρέχει πλούσιες πληροφορίες, που ίσως κανένα κρατικό έγγραφο δεν θα είχε τη δυνατότητα να διαφυλάξει και να μας προσφέρει. Άλλωστε, οι κρίσιμες και βασικές δραστηριότητες της Ασφάλειας για τη δίωξη του ΚΚΕ στηρίζονταν στην αυθαιρεσία και θα ήταν δύσκολο να αποτυπωθούν στα υπηρεσιακά έγγραφα.

Με αυτές τις επιφυλάξεις θα προσπαθήσουμε να παρακολουθήσουμε την πορεία διάλυσης του κομμουνιστικού κόμματος από τις υπηρεσίες Ασφαλείας, ως κύρια επιδίωξή τους και ως κεντρικό άξονα της κατασταλτικής πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η 4η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1936

Ενότητα 1.1

Το ιστορικό πλαίσιο

Ο ελληνικός μεσοπόλεμος αποτελεί από πολλές απόψεις μια αρκετά ενδιαφέρουσα περίοδο. Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στην ελληνική κοινωνία τις δύο μεσοπολεμικές δεκαετίες ('20, '30) ήταν ριζικές και καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό και σε πολλαπλά επίπεδα την πορεία του ελληνικού έθνους. Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και η τραγωδία της μικρασιατικής εκστρατείας βρήκε την Ελλάδα πολιτικά διαιρεμένη, εδαφικά και πληθυσμιακά υπερδιπλασιασμένη.

Σε πολιτικό επίπεδο, ο Διχασμός των πολιτικών δυνάμεων από τη δεκαετία του '10 και τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο κληροδότησε στο σύστημα εξουσίας μια γενική αστάθεια που θα το ακολουθεί καθ' όλη τη μεσοπολεμική περίοδο και θα εκφράζεται με συνεχή στρατιωτικά κινήματα.

Την ίδια περίοδο, η οικονομία της χώρας παρουσιάζει μια φαινομενική μεγέθυνση με την επέκταση της βιομηχανίας, η οποία όμως δεν αντανakλάται και στο επίπεδο διαβίωσης των Ελλήνων και η όποια ανάπτυξη εγκλωβίζεται στην εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας από το ξένο κεφάλαιο, το οποίο εισρέει στη χώρα κυρίως με τη μορφή δανείων. Έτσι, η διεύρυνση της ναυτιλιακής και βιομηχανικής δραστηριότητας δεν επιφέρει και την αντίστοιχη αύξηση στις θέσεις εργασίας, βυθίζοντας μεγάλα τμήματα του εργατικού πληθυσμού των πόλεων στην ανεργία.⁴

Ταυτόχρονα, σε κοινωνικό επίπεδο, τα προβλήματα που προκάλεσαν ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η Μικρασιατική Καταστροφή, σε συνδυασμό με την κατάσταση της οικονομίας, δημιούργησαν μεγάλες ταξικές εντάσεις που οδηγήθηκαν σε όξυνση τη δεκαετία του '30.

Επιπλέον, η συντριβή του Μεγάλης Ιδέας στα παράλια της Μικράς Ασίας το 1922 επέφερε και ιδεολογικές αναταράξεις στις τάξεις του αστικού κόσμου. Ο μεγαλοϊδεατισμός έδωσε τη θέση του στον αντι-κομμουνισμό, ο οποίος κατέστη κυρίαρχη ιδεολογία και χαρακτήρισε την κοινωνική και πολιτική ζωή για δεκαετίες. Το ποινικό σύστημα και ο κρατικός μηχανισμός κατακλύστηκαν από δρακόντεια αντι-κομμουνιστικά μέτρα και αντίστοιχες υπηρεσίες.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός οδηγείται «σε μια συσσώρευση αλληλένδετων αντιφάσεων [...] που παίρνουν τη μορφή μιας βαθιάς και

---

⁴ Νίκος Σβορώνος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999, σ. 130.

πολύπλευρης κρίσης»⁵. Υπό το βάρος του έντονου διχασμού των δύο βασικών αστικών πολιτικών δυνάμεων που υπονομεύει την ομαλή άσκηση της κρατικής εξουσίας, ο κοινοβουλευτισμός καταρρέει, και στις 4 Αυγούστου του 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς μαζί με τον βασιλιά Γεώργιο καταλύουν το Σύνταγμα και επιβάλλουν δικτατορικό καθεστώς.

Η αναβίωση του Εθνικού Διχασμού, η οξυμένη αντιπαράθεση Λαϊκών – Φιλελευθέρων και η δομική εξάρτηση της ελληνικής άρχουσας τάξης από το ξένο κεφάλαιο οδηγούν το σύστημα εξουσίας σε βαθιά πολιτική κρίση, κατά την οποία η συνέχιση του ενδοεξουσιαστικού ανταγωνισμού θα είχε καταστρεπτικές συνέπειες για την αστική κυριαρχία.⁶ Η άρχουσα τάξη έπρεπε να απολέσει τα κοινοβουλευτικά της προνόμια για να διατηρήσει την ταξική της κυριαρχία.⁷ Στην κατάσταση αυτή, η καταφυγή σε ένα Κράτος Έκτακτης Ανάγκης ήταν αναπόφευκτη –μάλιστα οι δυνάμεις που θα αναλάμβαναν αυτό το έργο είχαν διαμορφωθεί από τη διαδικασία της Παλινόρθωσης το 1935– και περιελάμβανε το μπλοκ των στρατιωτικών, το μπλοκ του παλατιού και την εκκλησιαστική ηγεσία.⁸

Διεθνώς, η συγκυρία ευνοούσε τέτοιες λύσεις, όπως η επιβολή της 4ης Αυγούστου. Στην Ιταλία και τη Γερμανία είχαν εγκαθιδρυθεί φασιστικά καθεστώτα, ενώ στην Ισπανία μόλις είχε ξεκινήσει ένας εμφύλιος πόλεμος από τους στρατοκράτες ενάντια στην κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου. Σε όλες τις δυτικές χώρες κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου αναπτύσσονται φασιστικά κινήματα που ασκούν γοητεία σε μεγάλη μερίδα του αστικού πολιτικού κόσμου. Το ίδιο συνέβαινε και στην Ελλάδα ήδη από τη δεκαετία του '20, με τον θαυμασμό διάφορων πολιτικών παραγόντων προς τα επιτεύγματα του Μουσολίνι. Παρά ταύτα, φασιστικό κίνημα στην Ελλάδα δεν κατάφερε να ριζώσει και όποιες φασιστικές ή φασίζουσες ομάδες και οργανώσεις εμφανίστηκαν, ήταν πολιτικά περιθωριοποιημένες όσον αφορά την επιρροή που ασκούσαν, και περιορίζονταν στο ρόλο του τραμπούκου. Έτσι, ο Φασισμός μπορεί να μην απέκτησε ποτέ σοβαρή οργανωτική και πολιτική υπόσταση αλλά η επίδρασή του ως πολιτικό ρεύμα στην ελληνική πολιτική ζωή δεν ήταν αμελητέα, στον βαθμό που ταυτιζόταν με τις αντι-κομμουνιστικές ιδεολογικές συντεταγμένες της αστικής τάξης. Η 4η Αυγούστου λοιπόν ανταποκρινόταν στις ανάγκες της αστικής κυριαρχίας και αναφύοταν σε ένα διεθνές περιβάλλον ιδιαίτερα πρόσφορο.

---

⁵ Άλκης Ρήγος, *Η Β' ελληνική δημοκρατία 1924–1935. Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999, σ. 265.

⁶ Για την πολιτική κρίση και την «κατάσταση αμοιβαίας καταστροφικής ισορροπίας»: Νίκος Πουλαντζάς, *Φασισμός και δικτατορία*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2006, σ. 61-71.

⁷ Χρήστος Χατζηωσήφ, «Κοινοβούλιο και δικτατορία», σ. 37-123, στο Χρ. Χατζηωσήφ (επ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τόμος Β2, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2003, σ. 114, 115.

⁸ Άγγελος Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και ασπισμός στο Μεσοπόλεμο*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1979^β, σ. 196.

Ενότητα 1.2

Η 4η Αυγούστου

Το κράτος της 4ης Αυγούστου, «κράτος αντικομμουνιστικό, κράτος αντικοινοβουλευτικό, κράτος ολοκληρωτικό»⁹, σύμφωνα με τα λόγια του ίδιου του εμπνευστή του, αποκλήθηκε σύγχρονα και κατοπινά με διάφορους τρόπους: «αυταρχικό κράτος», «μοναρχοφασιστική δικτατορία», «φασιστικό κράτος», «αστυνομικό κράτος» κτλ. Οι προσεγγίσεις των μελετητών όσον αφορά τα πολιτικά χαρακτηριστικά και τη φύση του μεταξικού καθεστώτος ποικίλουν, αλλά οι περισσότερες τείνουν να μην το κατατάσσουν στη χορεία των φασιστικών κρατών.

Ο Άγγελος Ελεφάντης, στην προσπάθειά του να καταδείξει ότι η 4η Αυγούστου δεν είναι φασιστικό καθεστώς, επιχειρεί μια διεξοδική ανάλυση της ταξικής δομής της ελληνικής κοινωνίας, όπου παρατηρεί τη συνύπαρξη προκαπιταλιστικών, καπιταλιστικών και μονοπωλιακών τρόπων και μορφών παραγωγής, απόρροια της αργόρυθμης ανάπτυξης του καπιταλισμού.¹⁰

Σύμφωνα με τον Ελεφάντη, «ο φασισμός προϋποθέτει προχωρημένο εκφασισμό, από ιδεολογική και οργανωτική άποψη, του μικροαστικού και αγροτικού στοιχείου»¹¹, κάτι που στην ελληνική περίπτωση δεν συνέβη, αφού οι φασιστικές οργανώσεις δεν απέκτησαν μαζική βάση ούτε ιδεολογική απήχηση στα μεγάλα μικροαστικά και αγροτικά στρώματα. Επιπλέον, δεν συνδέθηκαν ιδιαίτερα με καμία μερίδα του Κεφαλαίου. Χαρακτηρίζονταν δηλαδή από «ιδεολογική και οργανωτική ασημαντότητα».¹² Επίσης, στις περιπτώσεις των φασισμών είναι μέσω του μαζικού φασιστικού κόμματος που πραγματοποιείται η διείσδυση στον κρατικό μηχανισμό, κάτι που στην ελληνική περίπτωση δεν έγινε και η πολιτειακή μεταβολή πραγματοποιήθηκε από «τα πάνω».

Οι απόπειρες του Μεταξά να αντιγράψει εκ των υστέρων και «άνωθεν» τα πρότυπα και τις μεθόδους των φασιστικών καθεστώτων, και ιδιαίτερα του μουσολινικού, εκφράζουν την αποτυχία θεμελίωσης φασιστικού κινήματος και την απεγνωσμένη προσπάθεια επιβολής τους από «τα επάνω». Η φασίζουσα ρητορική του καθεστώτος «δεν ήταν τίποτα παραπάνω από δημοκοπία της τελευταίας στιγμής και της χειρότερης υποστάθμης».¹³ Οι ιδεολογικές κορώνες και τα φασιστικά μοτίβα που επιχείρησε να εισάγει δεν ήταν «παρά μια απεγνωσμένη προσπάθεια αναδιοργάνωσης των αποσυντεθειμένων αστικών αρχών».¹⁴ Σε τελική ανάλυση, ο αντικοινοβουλευτισμός του Μεταξά, που οξύνθηκε περαιτέρω τη δεκαετία του '30, εντάσσεται περισσότερο στην παράδοση του ελληνικού αντικοινοβουλευτισμού των

⁹ Ιωάννης Μεταξάς, *Λόγοι και σκέψεις, 1936–1941*, τόμος 2, Αθήνα, Ίκαρος, 1969, σ. 443-444.

¹⁰ Άγγελος Ελεφάντης, *ό.π.*, σ. 186.

¹¹ Στο ίδιο, σ. 198.

¹² Στο ίδιο, σ. 198.

¹³ Στο ίδιο, σ. 199.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 199, 200.

τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα και λιγότερο στην επιρροή που του ασκούσαν τα φασιστικά κινήματα.¹⁵

Επιπλέον, ενώ στα φασιστικά καθεστώτα η πολιτική αστυνομία ήταν κυρίαρχος μηχανισμός, ο ρόλος της στο μεταξικό καθεστώς μπορεί να ήταν αναβαθμισμένος, όμως δεν απέκτησε κύρια θέση –από την άποψη άσκησης πολιτικής εξουσίας– μέσα στο πλέγμα των κρατικών μηχανισμών.¹⁶

Οι παραπάνω αναφορές δεν υπηρετούν κάποιου είδους φορμαλισμό για την ένταξη της 4ης Αυγούστου στις τυπολογίες της πολιτικής επιστήμης, αλλά θέλουν να υπογραμμίσουν μια μέριμνα, ώστε η προσέγγιση των πολιτικών της χαρακτηριστικών ως καθεστώτος να μην υποπέσει σε απλουστεύσεις και ακροβασίες. Υπό αυτήν την έννοια, η πραγμάτευση του χαρακτήρα του καθεστώτος μέσα από την έρευνα για τον ρόλο, τη λειτουργία και τη δράση της Αστυνομίας επιχειρεί να παρακολουθήσει την πορεία ισχυροποίησης των κατασταλτικών μηχανισμών και να διαυγάσει, στο βαθμό που το υλικό το επιτρέπει, τις ποιότητες, τα χαρακτηριστικά και τη δυναμική που αυτή εισέφερε στο καθεστώς.

Η θέση και ο ρόλος που απέκτησε η Αστυνομία μέσα στο πλέγμα των μεταξικών μηχανισμών καθιστά τη μελέτη αυτού του φαινομένου ιδιαίτερα κρίσιμη για την κατανόηση του «Νέου Κράτους» της 4^{ης} Αυγούστου. Με τον όρο *Αστυνομία* εννοούμε και τα δύο Σώματα Ασφαλείας, δηλαδή την Αστυνομία Πόλεων και την παλαιότερη και ισχυρότερη Ελληνική Βασιλική Χωροφυλακή, και ιδιαίτερα τα τμήματά τους εκείνα τα οποία ιδρύθηκαν και αναπτύχθηκαν στα χρόνια του αντικομμουνισμού, προσδίδοντας πολιτικά χαρακτηριστικά στη λειτουργία της Αστυνομίας.

---

¹⁵ Χρήστος Χατζηιωσήφ, ό.π., σ. 119.

¹⁶ Άγγελος Ελεφάντης, ό.π., σ. 173.

Ενότητα 1.3

Η προηγούμενη περίοδος

Όπως σε πολλές πτυχές και διαστάσεις του φαινομένου της 4ης Αυγούστου παρατηρούμε συνέχειες σε σχέση με τα προηγούμενα κοινοβουλευτικά χρόνια, έτσι και στον τομέα της καταστολής, οι αφετηρίες εντοπίζονται στις πρακτικές των δεκαετιών του '20 και του '30.

Η 4η Αυγούστου συστηματοποίησε και αναβάθμισε την ποινική νομοθεσία και τις υπηρεσίες που της κληροδότησε η Β' Ελληνική Δημοκρατία. Το 1929, η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων εισηγείται προς τη Βουλή την ψήφιση του νόμου 4229 «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών» που θα μείνει γνωστός ως «Ιδιώνυμο».¹⁷ Λίγους μήνες νωρίτερα είχε συσταθεί η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας Αθηνών της Χωροφυλακής, η οποία έμελλε να παίξει πρωτεύοντα ρόλο τα κατοπινά χρόνια σε αυτό που θα μας απασχολήσει ως η πολιτική διάσταση στη δράση της Αστυνομίας.

Ο «4229» ποινικοποιούσε την έκφραση γνώμης στοχεύοντας την κομμουνιστική ιδεολογία και έβρισκε την προδρομική του μορφή στο νομοθετικό διάταγμα «περί κατοχυρώσεως του δημοκρατικού πολιτεύματος» του 1924, το οποίο, φυσικά, είχε αντιδιαμετρικούς στόχους αλλά ουσιαστικά θεσμοθετούσε το έγκλημα γνώμης. Μάλιστα η συζήτηση στη Βουλή που προηγήθηκε της ψήφισης του «4429» ανέδειξε αυτή τη σχέση.¹⁸

Η «Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας» της Χωροφυλακής είναι η πρώτη και ίσως η σπουδαιότερη αστυνομική υπηρεσία που ανέλαβε πολιτικά καθήκοντα, όχι αποκλειστικά εναντίον του κομμουνισμού –που ήταν η κύρια αρμοδιότητα της– αλλά εμπλεκόμενη δραστήρια στις αντιπαλότητες των αστικών δυνάμεων έφθασε στο σημείο στελέχη της να πρωτοστατήσουν στην απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Ελευθέριου Βενιζέλου το 1933.¹⁹

Νωρίτερα, το 1925, η δικτατορία του Παγκάλου θα ιδρύσει το πρώτο ειδικευμένο τμήμα της αστυνομίας, την «Υπηρεσία Γενικής Ασφαλείας του Κράτους»²⁰, με διευθυντή τον Συνταγματάρχη Γεώργιο Φεσσόπουλο, η οποία αποδείχθηκε βραχύβια αλλά υπογράμμιζε την τάση για «πολιτικοποίηση» των κατασταλτικών μηχανισμών. Ταυτόχρονα, επί Παγκάλου η διοικητική εκτόπιση, που μέχρι τότε χαρακτηριζόταν από αποσπασματικότητα, θα αποκτήσει την οριστική της μορφή, με την οποία θα παραμείνει σε ισχύ για πολλές δεκαετίες.²¹

¹⁷ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 245, 25 Ιουλίου 1929, σ. 2155, 2156.

¹⁸ Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 350.

¹⁹ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 63, 21 Φεβρουαρίου 1929, σ. 616, 617.

²⁰ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 265, 23 Σεπτεμβρίου 1925, σ. 1747-1749.

²¹ Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 344.

Είναι εμφανές ότι από τη δεκαετία του '20 η ποινική δικαιοσύνη και η αστυνομική καταστολή θα στοχοποιήσουν τις πολιτικές ελευθερίες και τα δικαιώματα του ελληνικού λαού. Η συστηματική δίωξη του κομμουνισμού και των «ανατρεπτικών» ιδεών θα αποκρυσταλλωθεί στο σώμα του κρατικού μηχανισμού και στο ποινικό δίκαιο, με πληθώρα υπηρεσιών και νομοθετημάτων. «Μέχρι το 1927 όλο το ποινικό κατασταλτικό σύστημα “εκσυγχρονίζεται” με κύριο στόχο την αντιμετώπιση του κομμουνισμού και την κατασταλτική αποκλιμάκωση του κοινωνικού ριζοσπαστισμού».²²

1.3.1 Η εξέλιξη του αστυνομικού θεσμού τη μεσοπολεμική περίοδο

Σε διεθνές επίπεδο, το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, η Οκτωβριανή Επανάσταση, η εδραίωση του σοβιετικού καθεστώτος στη Ρωσία και οι επαναστατικές απόπειρες στις ανεπτυγμένες χώρες «διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο ανασφάλειας στην Ευρώπη, που αντιμετωπίζεται μέσα από τη διεθνή αστυνομική συνεργασία».²³ Ταυτόχρονα, στην Ελλάδα της δεκαετίας του '20, η αναζωπύρωση του κοινωνικού ζητήματος (προσφυγικό κτλ.), η πολιτικοποίηση των λαϊκών στρωμάτων και η μακροχρόνια ενδοαστική κρίση οδηγούν σε ενίσχυση της καταστολής και της συστηματικής πολιτικής αστυνόμευσης.

Σε αυτό το διεθνές και εσωτερικό περιβάλλον προβάλλει η ανάγκη εκσυγχρονισμού της αστυνομίας. Κομβικά σημεία στην πορεία εκσυγχρονισμού και αναδιάρθρωσης του αστυνομικού συστήματος κατά τη μεσοπολεμική περίοδο αποτέλεσαν το «ζήτημα της συλλογής πληροφοριών στο συνεχώς διογκούμενο αστεακό περιβάλλον και εκείνο της «προστασίας της κρατικής ασφάλειας».²⁴

Σύμφωνα με την καθηγήτρια Εγκληματολογίας Σοφία Βιδάλη, η ανάπτυξη του αστυνομικού συστήματος στην Ελλάδα διακρίνεται σε τέσσερις περιόδους: α) η πρώτη διαρκεί από το 1906 έως το 1920 και είναι η «περίοδος αποδέσμευσης του αστυνομικού συστήματος από τον στρατό», β) από το 1920 έως το 1927 είναι η περίοδος οργάνωσης της εθνικής ασφάλειας, γ) η περίοδος 1928–1934 χαρακτηρίζεται από την ενίσχυση των πολιτικών χαρακτηριστικών της αστυνομίας και δ) η περίοδος 1935–1940 χαρακτηρίζεται ως «περίοδος οριστικής συγκρότησης του αστυνομικού κράτους».²⁵

Τρεις είναι οι παράγοντες που επηρέασαν την πορεία «εξέλιξης του αστυνομικού συστήματος και διαμόρφωσης της ιδεολογίας της αντεγκληματικής

²² Σοφία Βιδάλη, *Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία*, τόμος Α΄, Αθήνα, Σάκκουλα, 2007, σ. 398.

²³ Στο ίδιο, σ. 370.

²⁴ Στο ίδιο, σ. 371.

²⁵ Στο ίδιο, σ. 381.

πολιτικής»: α) ο ρόλος του στρατού, β) η λειτουργία του πολιτικού συστήματος και γ) ο ρόλος των πελατειακών σχέσεων στη ρύθμιση του κοινωνικού ζητήματος.²⁶

Την περίοδο 1906–1920 αναδιαρθρώθηκε το αστυνομικό σύστημα της χώρας «θεσπίστηκαν μια σειρά εκσυγχρονιστικά μέτρα και ενισχύθηκε η τεχνολογική υποδομή».²⁷ Δημιουργήθηκαν ειδικές υπηρεσίες επεξεργασίας στοιχείων: Ανθρωπομετρική Υπηρεσία (αργότερα μετεξελίχθηκε σε Διεύθυνση Εγκληματολογικών Υπηρεσιών), εργαστήριο χημείου, Υπηρεσία Καταδίωξης στους δήμους Αθήνας και Πειραιά (πρόδρομος υπηρεσιών ασφαλείας), υπηρεσία ποδηλατιστών. Το 1908 αρχίζει να εφαρμόζεται και να τηρείται το Ποινικό Μητρώο, η τήρηση του οποίου είχε εισαχθεί το 1871 με βασιλικό διάταγμα αλλά δεν είχε εφαρμοστεί.²⁸

Το 1912 θα λειτουργήσει για πρώτη φορά η «Ανθρωπομετρική Υπηρεσία» της αστυνομίας για τη σήμανση των συλληφθέντων με το σύστημα Bertillon. Η υπηρεσία αυτή θα ατονήσει γρήγορα και μόνο μετά το 1919, και τη βοήθεια της βρετανικής αστυνομικής αποστολής, θα συστηματοποιηθεί η λειτουργία της, με την ίδρυση του «Κεντρικού Γραφείου Εγκληματολογικών Σημάνσεων» που ήταν αρμόδιο για την εξακρίβωση των ταυτοτήτων.²⁹ Οι εγκληματολογικές υπηρεσίες όμως θα πάρουν την οριστική μορφή τους και θα αναπτύξουν τη λειτουργία τους αποτελεσματικά στα τέλη της δεκαετίας του '20, με την ίδρυση της «Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Υπηρεσιών».³⁰

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο το «αστυνομικό σύστημα οργανώνεται με πρωτεύοντα άξονα την ασφάλεια του κράτους και τη δημιουργία ενός δικτύου εθνικής ασφαλείας».³¹ Είναι η περίοδος που αναπτύσσεται η πολιτική αστυνόμευση και η αστυνομία λειτουργεί κυρίως ως «μηχανισμός πολιτικής αστυνομίας» και δευτερευόντως ως «μηχανισμός προστασίας της δημόσιας ασφαλείας και τάξης».³²

Ως πολιτική αστυνομία προσδιορίζουμε την «αστυνομία ασφαλείας ασκούσα επιτήρησιν, πρόληψιν και καταδίωξιν των πολιτικών εγκλημάτων. Έργον αυτής είναι η απόκρουση κινδύνων κατ' αυτού του κράτους, ως είναι η μείωσις της εδαφικής περιοχής, η αλλαγή συντάγματος, η απομάκρυνση ή εξόντωσις ιθυνόντων πολιτικών, αποπειρώμενη και εκτελούμενη δια παρανόμων μέσων, ήτοι ανυπακοής κατά των αρχών, μείωσεως της δυνάμεως αυτών, δια βαναύσου βίας ή διασαλεύσεως της

---

²⁶ Στο ίδιο, σ. 379.

²⁷ Ν.ΓΡΞΕ (3165) της 11ης Ιουλίου 1906 «Περί Αστυνομίας του Κράτους».

²⁸ Σοφία Βιδάλη, ό.π., σ. 383.

Κωνσταντίνος Γ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία. Αστυνομική*, τόμος Β΄, Αθήνα, Τζάκα - Δελαγραμμάτικα, 1958', σ. 234-242.

²⁹ Β.Δ. της 16ης Ιανουαρίου 1919.

³⁰ Κωνσταντίνος Γαρδίκας, ό.π., σ. 66.

Θεμιστοκλής Κ. Θεοδωρόπουλος, *Ιστορία της ελληνικής αστυνομίας*, Αθήνα, έκδοσις της Επαγγελματικής Αστυνομικής Επιθεώρησης *Ελληνική Αστυνομία*, 1947, σ.172, 173 .

³¹ Σοφία Βιδάλη, ό.π., σ. 393.

³² Στο ίδιο, σ. 397.

τάξεως, εξασθενίσεως των αμυντικών δυνάμεων, πολιτικών φόνων, πλαστών διαβατηρίων [...] πλαστογραφιών προς υπονόμηση του κύρους των αρχών [...].³³

Στην Ελλάδα τη δεκαετία του '20 η βρετανική αποστολή για την Αστυνομία Πόλεων οργανώνει τον τομέα της Ασφάλειας του σώματος. Θα ιδρυθούν τμήματα Ασφαλείας της Αστυνομίας Πόλεων στην Κέρκυρα (1921), στην Πάτρα (1922), στον Πειραιά (1923) και στην Αθήνα (1925).³⁴ Με την επέκταση των υπηρεσιών της, η Ασφάλεια καταφέρνει τα επόμενα χρόνια να «κατασκευάζει και ανακατασκευάζει πληροφορίες και κοινωνικές γνώσεις, συντείνοντας σε μια μετατόπιση ή και επαναχάραξη των ορίων μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού βίου».³⁵

Σε αυτή τη φάση, η δικτατορία Παγκάλου αποτέλεσε τομή σε ό,τι αφορά την εξέλιξη των Σωμάτων Ασφαλείας. Αναδιοργανώνονται και αναβαθμίζονται οι υπηρεσίες παρακολούθησης, σήμανσης και συλλογής πληροφοριών.³⁶ Πιο συγκεκριμένα, «αναβαθμίστηκε η Εγκληματολογική Υπηρεσία, ιδρύθηκαν Εγκληματολογικά Γραφεία στις μεγάλες πόλεις και τοποθετήθηκαν αστυνομικά συνεργεία εγκληματολογικής σήμανσης στις εισαγγελίες και τις φυλακές. Αργότερα ιδρύθηκε Γραφείο Εγκληματολογικών Αναζητήσεων, το οποίο μετεξελίχθηκε επί Βενιζέλου σε Διεύθυνση Εγκληματολογικών Υπηρεσιών».³⁷

Σκοπός της «Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Υπηρεσιών» είναι «να διεξάγει την υπηρεσία της εξακριβώσεως της ταυτότητας των εγκληματιών, των εγκληματολογικών αναζητήσεων και να ιδρύη τα προς προσφορωτέραν επιστημονικήν δίωξιν των εγκλημάτων απαιτούμενας υπηρεσίας».³⁸

Την ίδια περίοδο, για την αντιμετώπιση του ζητήματος της συλλογής πληροφοριών, η αστυνομία προχωρούσε σε μαζικές προσαγωγές και συλλήψεις ως μέθοδο της για καταγραφή και απόσπαση πληροφοριών. Η Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών το 1919 διέθετε 1300 δακτυλοσκοπικά δελτία σεσημασμένων ατόμων, το 1929: 81.845, το 1932: 156.125, το 1936: 228.620 και το 1937: 247.173, ενώ από το 1935 διέθετε αρχείο φωτογραφιών 6.964 ατόμων.³⁹

Η περίοδος 1928–1934 χαρακτηρίζεται από την επέκταση και εφαρμογή του ειδικού πολιτικού ποινικού δικαίου και την οργάνωση της πολιτικής αστυνόμευσης. «Πρόκειται για μια περίοδο οριστικής ταύτισης της εθνικής ασφάλειας με τον αντικομμουνιστικό αγώνα».⁴⁰

³³ Κωνσταντίνος Γαρδίκας, *ό.π.*, σ. 71.

³⁴ Αχιλλέας Φωτάκης, *Η δημιουργία της αστυνομίας πόλεων και η βρετανική αποστολή (1918–1932)*, διδακτορική διατριβή, τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Αθήνα 2015, σ. 139-142.

³⁵ Στο ίδιο, σ. 156.

³⁶ Σοφία Βιδάλη, *ό.π.*, σ. 399.

³⁷ Σοφία Βιδάλη, *ό.π.*, σ. 400.

Κωνσταντίνος Γαρδίκας, *ό.π.*, σ. 66.

³⁸ Στο ίδιο, σ. 66, 67.

³⁹ Σοφία Βιδάλη, *ό.π.*, σ. 400.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 402.

Συμπερασματικά, «η εξέλιξη του αστυνομικού συστήματος στον Μεσοπόλεμο αντανακλά στην πραγματικότητα την πορεία της ελληνικής κοινωνίας προς τον ολοκληρωτισμό και το αστυνομικό κράτος».⁴¹

Υπό αυτό το πρίσμα, η 4η Αυγούστου δεν αποτέλεσε τομή στην πολιτική πρακτική, αλλά η υπέρβαση των αντιθέσεων μεταξύ των πολιτικών φατριών της αστικής κυριαρχίας τής επέτρεψε να αφοσιωθεί στη δίωξη του «εσωτερικού εχθρού», σημειώνοντας μεγάλες επιτυχίες. Η αποτελεσματικότητα και η απόλυτη επικράτηση των αστυνομικών μηχανισμών και μεθόδων της 4ης Αυγούστου δημιουργούν ένα εξαιρετικό πεδίο ερευνητικού ενδιαφέροντος όσον αφορά τις επιπτώσεις τής αστυνομικής δραστηριότητας στην Κοινωνία και στο Κράτος. Παρ' όλες δηλαδή τις συνέχειες με την κοινοβουλευτική περίοδο, η ευρύτητα και η αποτελεσματικότητα της αστυνομικής δράσης του καθεστώτος Μεταξά παράγει νέα και αναβαθμισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά, που αποκρυσταλλώνονται στο σώμα του κράτους και της κοινωνίας και τα οποία η προδικτατορική αποσπασματικότητα δεν επέτρεψε να αναπτυχθούν.

Ταυτόχρονα, η ευρεία κατίσχυση της πολιτικής καταστολής στα χρόνια 1936–1941 προδιέγραφε και βαθύτερες δυναμικές, των οποίων την τάση μόνο μπορούμε να διακριβώσουμε σήμερα. Δηλαδή, μετά 1939 ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» είχε εξουδετερωθεί, η ηγεσία και τα περισσότερα στελέχη του ΚΚΕ βρίσκονταν στις φυλακές και τις εξορίες, οι περισσότερες οργανώσεις του είχαν εξαρθρωθεί και η καθοδήγησή του βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της Ασφάλειας του Μανιαδάκη. Παράλληλα, την ίδια περίοδο η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΕΟΝ) αναπτύσσεται ραγδαία με τη βοήθεια αστυνομικών μεθόδων, προσφέροντας στο καθεστώς ένα μέρος της λαϊκής απήχησης και κινητοποίησης που επεδίωκε να αποκτήσει, σύμφωνα με τα φασιστικά πρότυπα του μαζικού κόμματος⁴².

Οι παραπάνω επισημάνσεις υποδηλώνουν ότι το καθεστώς, με την επίτευξη των βασικών του στόχων, ίσως περνούσε σε νέα φάση, με τον Μεταξά ακόμα πιο ενισχυμένο μέσα στο πλέγμα εξουσίας, επιχειρώντας να ενσταλάξει στην κρατική λειτουργία και την κοινωνική καθημερινότητα τα «εισαγόμενα» φασιστικά ιδεώδη. Ο Πόλεμος έδωσε τέλος στα όποια πειράματα και εγχειρήματα του Μεταξά, τα οποία ούτως ή άλλως προσέκρουαν στον εγγενή περιορισμό του καθεστώτος από το Στέμμα και τη βρετανική επικυριαρχία.

---

⁴¹ Στο ίδιο, σ. 392.

⁴² Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2016, σ. 47, 48

Ενότητα 1.4

Τα χαρακτηριστικά του μεταξικού καθεστώτος

Η επιβολή της 4ης Αυγούστου και η κατάλυση του Συντάγματος και των δημοκρατικών ελευθεριών επέφεραν σημαντικές μεταβολές στη λειτουργία του κράτους, του πολιτικού συστήματος, του συνδικαλισμού κτλ. Τα πολιτικά κόμματα απαγορεύονται, τα συνδικάτα και τα σωματεία «κρατικοποιούνται», και ο κρατικός μηχανισμός «πολιτικοποιείται», αφού οι «πολιτικές και κοινωνικές αντιθέσεις του άρχοντος συγκροτήματος μετατοπίστηκαν μοιραία από τον χώρο των κομμάτων στον χώρο της διοίκησης», όπου οι διάφοροι κλάδοι της λειτουργούσαν ως «τα ντε φάκτο και ιδιότυπα κόμματα της δικτατορίας».⁴³

Στον τομέα της κρατικής καταστολής οι παρακαταθήκες του Μεσοπολέμου αξιοποιούνται με έναν πιο διεξοδικό και συστηματικό τρόπο, τόσο σε επίπεδο υπηρεσιών και μηχανισμών όσο και σε νομικό επίπεδο.

Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες του καθεστώτος αφορούν τη δίωξη της «ανατρεπτικής» δράσης, τον έλεγχο του Τύπου και τα μέτρα για την κατασκοπία και τις παραμεθόριες περιοχές, ενόψει προφανώς και του επερχόμενου πολέμου. Για τον έλεγχο του Τύπου θεσπίστηκαν στις 22 Φεβρουαρίου 1938 ο Α.Ν. 1092 «περί Τύπου» και ο Α.Ν. 1093 «περί δημοσιογραφικών οργανώσεων»⁴⁴, οι όποιοι πέρα από την επιβολή προληπτικής λογοκρισίας επιδίωκαν και μια μακροπρόθεσμη χειραγώγηση της εκδοτικής δραστηριότητας από το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού. Οι Α.Ν. 375, 379 και 1255 αφορούσαν την κατασκοπία και την επιβολή καθεστώτος εξαίρεσης για τις παραμεθόριες περιοχές.⁴⁵

Για την αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου, το καθεστώς θα αντικαταστήσει το «Ιδιώνυμο» με τον Α.Ν. 117 «περί μέτρων προς καταπολέμησιν του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών».⁴⁶ Ο Α.Ν. 117 θα ισχύσει για δύο χρόνια περίπου, μέχρι τον Φεβρουάριο του 1938, όταν θα αντικατασταθεί από τον Α.Ν. 1075 «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών».⁴⁷ Ο Α.Ν. 1075 θα κωδικοποιήσει όλες τις σχετικές διατάξεις που βρίσκονται διάσπαρτες στα διάφορα νομοθετικά κείμενα, εισάγοντας παράλληλα κάποιες καινοτομίες που θα μείνουν σε ισχύ για πολλές δεκαετίες, όπως: α) Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, β) τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων και γ) τις δηλώσεις μετανοίας.⁴⁸

Στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στέλνονταν οι καταδικασμένοι σε εκτόπιση από τις Επιτροπές Δημόσιας Ασφαλείας ή την ποινική δικαιοσύνη. Τέτοιο

⁴³ Άγγελος Ελεφάντης, ό.π., σ. 175, 176, 177.

⁴⁴ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 68, 22 Φεβρουαρίου 1938, σ. 449-468.

⁴⁵ Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 422-426.

⁴⁶ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 402, 18 Σεπτεμβρίου 1936, σ. 2123, 2124.

⁴⁷ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 45, 11 Φεβρουαρίου 1938, σ. 237-240.

⁴⁸ Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 418, 419, 420, 421.

στρατόπεδο υπήρξε η Ακροναυπλία, που ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1937 με απόφαση του υφυπουργού Δημοσίας Ασφαλείας Κ. Μανιαδάκη.

Οι δηλώσεις μετανοίας αποτελούσαν προϋπόθεση για την απόλυση του πολιτικού κρατουμένου και είχαν τη μορφή δημόσιων επιστολών αποκήρυξης της ιδεολογίας και της πολιτικής δράσης του κρατουμένου. Οι δηλώσεις μετανοίας είχαν νόημα για το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας όταν δεν περιορίζονταν σε στείρα αποκήρυξη του κομμουνισμού αλλά συνοδεύονταν από την πλήρη εξιστόρηση της δράσης του «μετανοούντος» και την αποκάλυψη των συντρόφων και της δομής της οργάνωσής του.⁴⁹ Οι δηλώσεις χρησιμοποιήθηκαν ως ένα αρκετά αποτελεσματικό μέσο ψυχολογικής πίεσης των πολιτικών κρατουμένων, με στόχο την ηθική τους εξόντωση, και κατάφεραν να διαλύσουν τους δεσμούς εμπιστοσύνης που συνείχαν το κομμουνιστικό κίνημα.

Επίσης, η εισαγωγή των «πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων» στην φαρέτρα των υπηρεσιών Ασφαλείας αποτέλεσαν ένα αποτελεσματικό εργαλείο ελέγχου του δημόσιου βίου από την Αστυνομία. Η απόκτηση και η κατοχή «πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων» ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να προσληφθεί κάποιος στο δημόσιο ή σε μεγάλη ιδιωτική εταιρεία ή σε εταιρεία που είχε άμεση σχέση με το κράτος ή οι εργασίες της αφορούσαν άμεσα ή έμμεσα την ασφάλεια της χώρας. Το πιστοποιητικό λειτουργούσε δηλαδή ως μέσο αποκλεισμού των δημοκρατικών και αριστερών πολιτών από την αγορά εργασίας και από την κοινωνική ζωή ευρύτερα. Τα πιστοποιητικά τα χορηγούσε το παντοδύναμο Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας και συντέλεσαν στον κοινωνικό αποκλεισμό σημαντικού μέρους του πληθυσμού από την κοινωνική και οικονομική ζωή, ενώ ταυτόχρονα χρησιμοποιήθηκαν και ως μοχλοί πίεσης προς αδύνατα τμήματα του πληθυσμού, για τη στρατολόγησή τους ως πληροφοριοδοτών στο δυναμικό της Ασφάλειας.

Όπως είναι φανερό, η Αστυνομία είχε στη διάθεσή της ένα σύγχρονο ποινικό οπλοστάσιο για το έργο της, ταυτόχρονα με αυτό όμως τέθηκαν και νέες οργανωτικές βάσεις στην λειτουργία της. Καθ' όλη της διάρκεια του Μεσοπολέμου είχε αναπτυχθεί ένας έντονος και σκληρός ανταγωνισμός μεταξύ των δύο σωμάτων ασφαλείας, της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων, που υπονόμει το κύρος και τις δυνατότητές τους. Το ζήτημα αυτό η δικτατορία επιχείρησε να το λύσει με την ίδρυση του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας.

Το Υφυπουργείο ιδρύθηκε στις 12 Αυγούστου 1936 και επικεφαλής του τέθηκε ο στενός συνεργάτης του Μεταξά, Κωνσταντίνος Μανιαδάκης. Τυπικά υπαγόταν στο Υπουργείο Εσωτερικών, όμως απολάμβανε ανεξαρτησία και ευχέρεια δράσης, και ουσιαστικά λογοδοτούσε απευθείας στον δικτάτορα.

---

⁴⁹ Ερμηνευτική εγκύκλιος του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, Διεύθυνσις Εθνικής Ασφάλειας, Γραφείο Ε', Αριθ. Πρωτ. 18/106/2 με ημερομηνία 8 Φεβρουαρίου 1938, δημοσιευμένη στο Θεόδωρος Μιχ. Λυμπερίου, *Το κομμουνιστικό κίνημα στην Ελλάδα*, τόμος Α', Αθήνα, Παπαζήση, 2005, παράρτημα Α' σ. 554.

Υπό τον έλεγχο του τέθηκαν τα δύο Σώματα Ασφαλείας, η Χωροφυλακή και η Αστυνομία Πόλεων, όπως και οι υπηρεσίες αντικατασκοπίας και πολιτικής άμυνας.⁵⁰

Διαμέσου του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, οι αστυνομικοί μηχανισμοί απέκτησαν αυξημένο πολιτικό ρόλο και χαρακτηριστικά. Το Υφυπουργείο επιχείρησε την αναδιοργάνωση των σχέσεων ηγεμονίας προς όφελος της δικτατορίας και του Μεταξά, συντόνιζε την όλη αντι-κομμουνιστική εκστρατεία και επέκτεινε τη δράση της Αστυνομίας στο σύνολο της δημόσιας ζωής.⁵¹ Παράλληλα, το ευρύ δίκτυο χαφιέδων που δημιουργήθηκε από το υφυπουργείο, καλλιεργούσε μια ατμόσφαιρα ολοκληρωτικού ελέγχου και μια αίσθηση «χαφιεδοκρατίας» στον δημόσιο χώρο.⁵²

Πρωταρχικός στόχος του Υφυπουργείου τέθηκε εξ αρχής η εξάρθρωση του κομμουνιστικού κινήματος και η υπονόμηση των παράνομων μηχανισμών του. Για τον σκοπό αυτό, ο Μανιαδάκης παρείχε απεριόριστη ελευθερία κινήσεων στα στελέχη της Γενικής και Ειδικής Ασφάλειας, που υπαγόταν αντίστοιχα στην Αστυνομία Πόλεων και τη Χωροφυλακή. Παράλληλα ίδρυσε τη Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, στην οποία συμμετείχαν και συνεργάζονταν υψηλόβαθμα στελέχη των αντι-κομμουνιστικών γραφείων των δύο Ασφαλειών μαζί με αξιωματικούς του Υφυπουργείου, υπό την εποπτεία του Μανιαδάκη. Με την αναδιοργάνωση αυτή, η Αστυνομία κατόρθωσε να υπερκεράσει τις αντιθέσεις της και να συντονίσει το έργο της, φτάνοντας σχετικά σύντομα σε σημαντικά αποτελέσματα.

Παράλληλα, η Αστυνομία ανέλαβε και την ανασύνθεση των σχέσεων πολιτικής κυριαρχίας. Το καθεστώς με την απαγόρευση των πολιτικών κομμάτων και την καταστροφή των σχέσεων διαμεσολάβησης και εκπροσώπησης επιχείρησε να αποκτήσει πολιτικά ερείσματα και να αντλήσει τη νομιμοποίησή του μέσω της ΕΟΝ ως υποκατάστατου ενός μαζικού φασιστικού κόμματος.⁵³ Η ΕΟΝ είχε ιδρυθεί από το 1936, δεν κατάφερε όμως να αναπτυχθεί παρά από το 1939 και έπειτα, και με τη βοήθεια των αστυνομικών μεθόδων.⁵⁴

Ο πολιτικός ρόλος της Αστυνομίας του Μανιαδάκη φαίνεται να προσιδιάζει με τα αντίστοιχα φαινόμενα που παρατηρήθηκαν στη φασιστική Ιταλία και τη ναζιστική Γερμανία. Παρά ταύτα ο κεντρικός ρόλος που είχε η πολιτική αστυνομία στην Ιταλία και τη Γερμανία τόσο σε κατασταλτικό επίπεδο όσο και σε ιδεολογικό δεν συναντάται στην ελληνική περίπτωση, όπου η αδιαμφισβήτητη ισχύς της

---

⁵⁰ D.H. Close, «Η αστυνομία στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου», στο Νίκος Σβορώνος – Χάγκεν Φλάισερ, *Η Ελλάδα 1936–44. Δικτατορία – κατοχή – αντίσταση*, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας, Αθήνα, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, 1989, σ. 83.

⁵¹ Άγγελος Ελεφάντης, *ό.π.*, σ. 172.

Νίκος Αλιβιζάτος, *ό.π.*, σ. 433.

⁵² Σπύρος Λιναρδάτος, *4^η Αυγούστου*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1988⁵, σ. 65, 66

⁵³ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 499, 10 Νοεμβρίου 1936, σ. 2666, 2667.

⁵⁴ Νίκος Αλιβιζάτος, *ό.π.*, σ. 443.

Αστυνομίας δεν οδήγησε στην κυριαρχία της έναντι άλλων κρατικών μηχανισμών, όπως ο Στρατός και το Στέμμα, που είχαν την πρωτοκαθεδρία.⁵⁵ Ο περιορισμός αυτός έχει τις ρίζες του και στην εγγενή αδυναμία που αντιμετώπιζε ο Μεταξάς σε σχέση με τον Βασιλιά.

Παρ' όλα αυτά, η δράση της Αστυνομίας κάλυψε το σύνολο του δημόσιου χώρου. Το εύρος των αρμοδιοτήτων της εκτεινόταν από την οργάνωση μαζικών εκδηλώσεων υποστήριξης στο καθεστώς, την είσπραξη φόρων και τη λογοκρισία βιβλίων, εφημερίδων, κινηματογραφικών έργων μέχρι θέματα εθνικής άμυνας, στρατονομίας και αντικατασκοπίας.⁵⁶ Παράλληλα, η γενικευμένη χρήση της δήλωσης μετανοίας και των «πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων», η τελειοποίηση των μεθόδων παρακολούθησης, οι μαζικές συλλήψεις, τα βασανιστήρια και η «χαφιεδοκρατία» απέπνεαν μια *ολοκληρωτική* ατμόσφαιρα που καταπλάκωνε την κοινωνία.

---

⁵⁵ Αγγελος Ελεφάντης, *ό.π.*, σ. 173

Νίκος Αλιβιζάτος, *ό.π.*, σ. 439.

⁵⁶ D.H. Close, *ό.π.*, σ. 77.

Απόστολος Δασκαλάκης, *Ιστορία ελληνικής χωροφυλακής: χρονική περίοδος 1936-1950*, τόμος 1^{ος}, Αθήνα, Αρχηγείον Χωροφυλακής, 1973, σ. 75, 93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΞΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΚΕ

Ενότητα 2.1

«Το Μυστικόν Αρχείον» (*Εθνικός Κήρυξ* 1949–1950)

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η ιστορική έρευνα συναντά αντικειμενικές δυσκολίες εξαιτίας της έλλειψης αρχειακών πηγών γύρω από τα θέματα της μεταξικής Αστυνομίας. Κάποιο αρχείο του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας δεν γνωρίζουμε να υπάρχει, ενώ, όπως σημειώσαμε νωρίτερα, τα αρχεία της Ασφάλειας είτε έχουν καταστραφεί είτε έχουν ιδιοποιηθεί από αξιωματούχους.

Ως αρχειακή πηγή μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη σειρά άρθρων με τον τίτλο «Το Μυστικόν Αρχείον» που δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Εθνικός Κήρυκας* από τον Οκτώβριο του 1949 μέχρι τον Μάρτιο του 1950, η οποία μας δίνει κρίσιμες πληροφορίες γύρω από την αναδιάρθρωση που επέφερε η 4η Αυγούστου στα Σώματα Ασφαλείας, καθώς και για τη δράση τους εναντίον του κομμουνιστικού κινήματος. Πρόκειται για ένα πλήθος από 170 άρθρα που έχουν γραφτεί «βάσει στοιχείων, εγγράφων, εκθέσεων και αφηγήσεων αξιωματούχων των Σωμάτων Ασφαλείας που έδρασαν την εποχή εκείνη».⁵⁷

Ο *Εθνικός Κήρυκας* είναι συντηρητική εφημερίδα του δεξιού πολιτικού χώρου με αναφορές στο μεταξικό καθεστώς. Διατηρεί προνομιακές σχέσεις με στελέχη του διωκτικού μηχανισμού της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, ακόμα και με τον ίδιο τον Μανιαδάκη. Οι εν λόγω άνθρωποι είναι που συνεισφέρουν στα σχετικά δημοσιεύματα.

Επίσης, η συγκυρία μέσα στην οποία δημοσιεύεται το «Μυστικόν αρχείον» δεν είναι τυχαία. Δύο μήνες πριν από την έναρξη των δημοσιεύσεων, τον Αύγουστο του 1949, ο Κωνσταντίνος Μανιαδάκης επιστρέφει από τη Λατινική Αμερική όπου είχε καταφύγει κατά τη διάρκεια της Κατοχής μαζί με συνεργάτες του – όπως τον υποδιοικητή της Γενικής Ασφάλειας Σπύρο Παζινό. Την ίδια περίοδο μόλις έχει λήξει ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος με νίκη των κυβερνητικών δυνάμεων και το πέρασμα των δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) στην Αλβανία. Παράλληλα, βρισκόμαστε παραμονές των βουλευτικών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950, στις οποίες ο Κωνσταντίνος Μανιαδάκης συμμετέχει με το κόμμα «Πολιτική Ανεξάρτητη Παράταξη», που έχει δημιουργήσει μαζί με τον Θεόδωρο Τουρκοβασίλη.

Η δημοσίευση του «Μυστικού αρχείου» μπορούμε να υποθέσουμε πως εντάσσεται σε μια προσπάθεια οριοθέτησης ενός πολιτικού χώρου και συγκρότησης

⁵⁷ *Εθνικός Κήρυξ*, 6 Οκτωβρίου 1949, σ.1

ενός εκλογικού σχήματος με αναφορές στην 4η Αυγούστου, διακριτού από την υπόλοιπη Δεξιά. Μάλιστα, η προβολή των «αντι-κομμουνιστικών» επιτυχιών της περιόδου 1936–1941 και η ταυτόχρονη καταγραφή του εμφυλίου πολέμου ως ελλειμματικής αντιμετώπισης του κομμουνιστικού κινδύνου επιχειρούν να προσδιορίσουν τις διαχωριστικές γραμμές με τις υπόλοιπες δεξιές δυνάμεις και να ανασυγκροτήσουν τα υπολείμματα του μεταξικού καθεστώτος σε πολιτικό κόμμα.

Συντάκτες του «Μυστικού Αρχείου» είναι ο τέως αστυνόμος Α΄ Νικόλαος Χαραλαμπίδης –ο οποίος μαζί με τον υποδιοικητή Ασφαλείας Σπύρο Παξινό ήταν επικεφαλής της δίωξης του Κομμουνισμού της Γενικής Ασφάλειας– και ο αστυνομικός ρεπόρτερ της εφημερίδας Αναστάσιος Χατζηαναστασίου. Ο τελευταίος είναι μια αρκετά ενδιαφέρουσα περίπτωση. «Παλιό στέλεχος της ΟΚΝΕ και του ΚΚΕ –για ένα φεγγάρι μετά την παγκαλική δικτατορία διετέλεσε και αρχισυντάκτης του *Ριζοσπάστη*–»⁵⁸, φαίνεται να διατηρεί ήδη από το 1929 ιδιαίτερες σχέσεις με στελέχη των μηχανισμών ασφαλείας. Από την εποχή της ψήφισης του «Ίδιωνόμου», έχει στενές επαφές με τον τότε επικεφαλής της Ομάδας Κομμουνισμού της Γενικής Ασφάλειας Λαμπρινόπουλο και τον Χαραλαμπίδη, αποτελώντας κατά κάποιον τρόπο δημοσιογραφικό τους όργανο. Μετά την επιβολή της 4ης Αυγούστου και την αναδιοργάνωση των υπηρεσιών ασφαλείας από τον Μανιαδάκη αναλαμβάνει υπεύθυνος στο Εγκληματολογικό Μουσείο που δημιουργεί η Γενική Ασφάλεια.⁵⁹

Ο Νικόλαος Χαραλαμπίδης, που είναι ο βασικός συντελεστής του «Μυστικού Αρχείου», υπήρξε στενός φίλος και συνεργάτης του Κωνσταντίνου Λαμπρινόπουλου και συνιδρυτής της Ομάδας Κομμουνισμού της Γενικής Ασφάλειας, η οποία μετά την κήρυξη της δικτατορίας του Μεταξά μετεξελίχθηκε σε Υπηρεσία Διώξεως Κομμουνισμού. Μετά τον θάνατο του Λαμπρινόπουλου, ο Χαραλαμπίδης θα αναλάβει τη διεύθυνση της Υπηρεσίας και από την θέση αυτή θα πρωταγωνιστήσει στο έργο των μηχανισμών ασφαλείας στα χρόνια 1936–1941.

Επιπλέον, ο διευθυντής του *Εθνικού Κήρυκα* Αθανάσιος Παράσχος γράφει «την εισαγωγή, το ιστορικό και την πολιτική πλευρά» του «Αρχείου», ενώ «ειδικά κεφάλαια δια την δράσιν της Χωροφυλακής κατά του κομμουνισμού» συνεισφέρει ο τότε διοικητής της Ειδικής Ασφάλειας Αγγελέτος. Το όλο υλικό των δημοσιευμάτων παρουσιάζεται ως «ηλεγμένον από τον εκ των πρωταγωνιστών της περιόδου εκείνης υπουργόν Δημοσίας Ασφαλείας Κων. Μανιαδάκη».⁶⁰

Από το «Μυστικόν Αρχείον» αντλούμε πληροφορίες γύρω από την αναδιάρθρωση των διωκτικών μηχανισμών και τους στόχους που αυτή υπηρετεί, όπως η αποτελεσματικότητα της δίωξης του κομμουνισμού και ο συντονισμός μεταξύ της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων. Επίσης, αποτυπώνεται ο τρόπος δράσης και οι μέθοδοι της Αστυνομίας. Τέλος, τα άρθρα είναι αποκαλυπτικά για την

⁵⁸ Γιώργος Πετρόπουλος (έρευνα – ιστορ. επιμ.), *Νίκος Ζαχαριάδης, Ιστορικά διλήμματα, ιστορικές απαντήσεις. Άπαντα τα δημοσιευμένα (1940–1945)*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2011, σ. 365.

⁵⁹ Νικόλαος Χαραλαμπίδης κ.ά., «Το μυστικόν αρχείον», *Εθνικός Κήρυξ*, 23 Οκτωβρίου 1949, σ. 4. (Στο εξής *Εθνικός Κήρυξ*.)

⁶⁰ *Εθνικός Κήρυξ*, 6 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

εξάρθρωση του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ. Παρουσιάζονται εκτενώς και με κάθε λεπτομέρεια τόσο οι συλλήψεις των στελεχών και οι κατασχέσεις κομματικών αρχείων όσο και η κατασκευή της χαφιέδικης καθοδήγησης του κόμματος, που έμεινε γνωστή ως «Προσωρινή Διοίκηση».

Ενότητα 2.2

Το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας

Σε όλη την διάρκεια του Μεσοπολέμου είναι συνεχής και σκληρός ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο Σωμάτων Ασφαλείας, της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων. Μια «τεχνοκρατική» προσέγγιση του θέματος βρίσκουμε από τον συντάκτη του «Μυστικού αρχείου» και επικεφαλής του τμήματος Διώξεως Κομμουνισμού της Γενικής Ασφάλειας Νικόλαο Χαραλαμπίδη: τουλάχιστον μέχρι το 1929 ο τομέας της ασφάλειας ήταν αποκλειστική αρμοδιότητα της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής και η Αστυνομία Πόλεων επικεντρωνόταν στους τομείς της Τάξης, της Τροχαίας, της Αγορανομίας και των Ηθών. Κατ' αυτόν τον τρόπο ήταν αδύνατος ο συντονισμός του αστυνομικού έργου, αφού δεν έφθαναν εγκαίρως οι πληροφορίες που διέθετε η Χωροφυλακή στην Αστυνομία Πόλεων. Παράλληλα πολλές φορές παρατηρείτο σύγχυση αρμοδιοτήτων μεταξύ των δύο Σωμάτων.⁶¹

Στα τέλη του 1927 με τις αρχές του 1928, πιθανόν με πρωτοβουλία στελεχών της Αστυνομίας Πόλεων και την ενθάρρυνση του Διευθυντή Αστυνομίας Αθηνών Ι. Καλυβίτη, δημιουργείται η «Ομάς Κομμουνισμού», για την υπέρβαση των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν από την σύγχυση αρμοδιοτήτων. Η «Ομάς Κομμουνισμού», ελλείπει υπηρεσίας Ασφαλείας της Αστυνομίας Πόλεων προσκολλάται στην Υπηρεσία Λεσχών και Ηθών. Επικεφαλής αναλαμβάνει ο υπαστυνόμος Κωνσταντίνος Λαμπρινόπουλος με άμεσο συνεργάτη τον τότε αρχιφύλακα Νικόλαο Χαραλαμπίδη. Την ομάδα στελέχωναν άλλοι έξι αστυφύλακες. Την περίοδο 1929–1931 πιθανολογείται πως ο Λαμπρινόπουλος είχε καταφέρει να διεισδύσει στις τάξεις του κομμουνιστικού κόμματος.⁶² Η δύναμη της Ομάδας, μέχρι το 1929 δεν υπερέβη τα 8 άτομα. Αρχικά η Ομάδα επιδόθηκε στη μελέτη κομμουνιστικών βιβλίων και εντύπων και στην παρακολούθηση συνελεύσεων εργατικών σωματείων, συγκεντρώσεων του ΚΚΕ και της κίνησης των γραφείων του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος. Η Ομάδα πραγματοποιούσε τις συσκέψεις της στα γραφεία της Υπηρεσίας Ηθών, στην οδό Γ' Σεπτεμβρίου.

Το 1929 ιδρύεται το τμήμα Γενικής Ασφάλειας της Αστυνομίας Πόλεων, στο οποίο εντάχθηκε η εν λόγω «Ομάδα Κομμουνισμού», διπλασιάζοντας τη δύναμή της. Η ίδρυση όμως τον ίδιο χρόνο της Ειδικής Ασφάλειας της Χωροφυλακής θα αποτελέσει τροχοπέδη στην ανάπτυξη της Ομάδας. Από το 1929 έως το 1933 η Γενική και η Ειδική Ασφάλεια διατηρούν καλές σχέσεις, όμως από το 1933 εκδηλώνεται έντονα η μεταξύ τους αντιπαλότητα⁶³.

Η εικόνα αυτή επικρατεί στις τάξεις των Σωμάτων Ασφαλείας μέχρι την επιβολή της 4ης Αυγούστου. Η αναζωπύρωση του Εθνικού Διχασμού μετά το 1932 και η εκδήλωση έντονων αντιθέσεων στις τάξεις των αστικών πολιτικών δυνάμεων,

⁶¹ Στο ίδιο, 23 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

⁶² Αχιλλέας Φωτάκης, ό.π., σ. 248.

⁶³ *Εθνικός Κήρυξ*, 23 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

με συνεχή πραξικοπήματα που υπονόμειαν τη σταθερότητα του συστήματος διακυβέρνησης, κάνουν επιτακτική την ανάγκη συμφιλίωσης των αστικών δυνάμεων και εξουδετέρωσης της πολιτικής κρίσης, με την επιβολή του Κράτους Έκτακτης Ανάγκης του Μεταξά, ενόψει και του επερχόμενου πολέμου.

Η διαδικασία αναδιοργάνωσης των σχέσεων ηγεμονίας και πολιτικής κυριαρχίας προϋπέθετε την αναδιάταξη όλων των μηχανισμών του κράτους στο επίπεδο της διοίκησης, των πολιτικών κομμάτων, των συνδικάτων, των πανεπιστημίων κτλ. Σε βασικό μοχλό αυτής της αναδιοργάνωσης αναδείχθηκε η Αστυνομία, γι' αυτό εξ αρχής τέθηκε ως ζητούμενο η οριστική και ικανοποιητική ρύθμιση της εσωτερικής αντιπαλότητας που την κατέτρωγε.⁶⁴

Αποφασιστικής σημασίας στον τομέα αναδιοργάνωσης του Σωμάτων Ασφαλείας και της επίλυσης του ανταγωνισμού που τις υπομόνευε είναι η ίδρυση –με τον Α.Ν. 4 της 12ης Αυγούστου 1936– του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας και η ανάθεσή του στον συνεργάτη του Μεταξά, τον Κωνσταντίνο Μανιαδάκη. Το Υφυπουργείο αν και τυπικά υπαγόταν στο Υπουργείο Εσωτερικών με υπουργό τον Σκυλακάκη απολάμβανε μια αυτονομία, με τον Μανιαδάκη να συνεννοείται απευθείας με τον δικτάτορα. Γρήγορα «εξελίχθη εις υπερυπουργείο, αφού κατασκόπευε τους πάντας και τα πάντα, ακόμα και αυτούς τους υπουργούς».⁶⁵

Σύμφωνα με τον Νίκο Αλιβιζάτο, μέσω του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας η αστυνομία αποκτά πολιτικό ρόλο στις δραστηριότητές της, σε μία εκδοχή του φαινομένου που παρατηρήθηκε στη Γερμανία και την Ιταλία (SS, Γκεστάπο και Ο.Β.Ρ.Α., Μ.Β.Σ.Ν., αντίστοιχα). «Επόπτευε για λογαριασμό του Μεταξά τους άλλους κλάδους του κρατικού μηχανισμού», συντόνιζε την αντικομμουνιστική εκστρατεία, επεκτείνοντας τη δράση του στο σύνολο της δημόσιας ζωής.⁶⁶

Ο Κωνσταντίνος Μανιαδάκης ορκίστηκε υφυπουργός τη 15η Αυγούστου 1936. Στο Υφυπουργείο δημιουργήθηκε Γενική Διεύθυνση που περιελάμβανε τη Διεύθυνση Αλλοδαπών, τη Διεύθυνση Εγκληματολογικών Υπηρεσιών, τη Διεύθυνση Πυροσβεστικής και Αντιαεροπορικής Αμύνης, τη Διεύθυνση Μεταναστεύσεως, Διαβατηρίων, Επιμελητείας και τη Διεύθυνση Ελέγχου Χωροφυλακής. Γενικός Διευθυντής τοποθετήθηκε ο ταγματάρχης Χωροφυλακής Κωνσταντίνος Μιχαλόπουλος, προαγόμενος ταυτόχρονα σε υποστράτηγο.⁶⁷

Στενοί συνεργάτες του Μανιαδάκη στο Υφυπουργείο όλα τα χρόνια της δικτατορίας –κάποιοι και κατοπινά– είναι: ο ταγματάρχης εν αποστρατεία Σπυρίδων

⁶⁴ D.H. Close, «Τα ερείσματα της δικτατορίας του Μεταξά», σ. 23-44, στο Θάνος Βερέμης (επ.), *Ο Μεταξάς και η εποχή του*, Ευρασία, Αθήνα, 2009, σ. 34.

⁶⁵ Ι.Γ. Κορωνάκης, *Η πολιτεία της 4ης Αυγούστου. Φως εις μίαν πλαστογραφημένη περίοδον της ιστορίας μας*, Αθήνα, χ.ό., 1950, σ. 77-78.

⁶⁶ Νίκος Αλιβιζάτος, *ό.π.*, σ. 434.

⁶⁷ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 498, 5 Οκτωβρίου 1936, σ. 2.

Κωνσταντίνος Αντωνίου, *Ιστορία ελληνικής βασιλικής χωροφυλακής 1833–1967*, τόμος Γ', Αθήνα, Λαδιάς κ' Σία ΕΠΕ, 1965, σ. 1488.

Καζιάνης Διευθυντής του γραφείου Απορρήτων του Υφυπουργείου Ασφαλείας, ο επικεφαλής του τμήματος πολιτικής κινήσεως υπομοίραρχος Κατσάκος και ο άμεσος συνεργάτης του Σπύρος Τριανταφύλλου. Από τη μεριά της Χωροφυλακής και ειδικότερα της Ειδικής Ασφάλειας, στενή συνεργασία ανέπτυξε με τον διευθυντή της, τον υποστράτηγο Αγγελέτο, και με τον ταγματάρχη Μπαϊλάκη, καθώς και με τον επικεφαλής του τμήματος διώξεως του κομμουνισμού της Ειδικής Ασφάλειας –και κουμπάρο του– Ηλία Κομποχόλη. Από τη Γενική Ασφάλεια συνεργαζόταν με τους διοικητές Κατράμπασα και Καλαμαρά, ο οποίος ανέλαβε το 1939, όμως πιο στενή και διαρκή σχέση ανέπτυξε με τον έτερο κουμπάρο του, τον υποδιοικητή της Γενικής Ασφάλειας Σπύρο Παξινό, που είχε αναλάβει και τις επαφές με τις γερμανικές αστυνομικές υπηρεσίες. Επίσης, συχνές επαφές διατηρούσε με τους Χαραλαμπίδη, Αρχιμανδρίτη, Ρακιτζή και Μπουραντά. Στη Θεσσαλονίκη συνεργαζόταν με τον διευθυντή της εκεί Ειδικής Ασφάλειας μοίραρχο Κινίνη, τον υποδιοικητή υπομοίραρχο Ροδάκη, τους ανθυπομοιράρχους Κουφίτσα και Πετράκο και τους βασανιστές Πολυχρονόπουλο, Δρακόπουλο, Παππά και Κόττη.⁶⁸ «Όλοι οι ανωτέρω αναφερθέντες υπήρξαν αφοσιωμένα και τυφλά εκτελεστικά όργανα του Μανιαδάκη, τα οποία, περιστοιχιζόμενα από ολόκληρο στρατό χαφιάδων και τεταρτοαυγουστιανών πρακτόρων, είχαν μεταβάλει την Ελλάδα εις εν απέραντον στρατόπεδον συγκεντρώσεως [...]».⁶⁹

Αμέσως μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, ο Μανιαδάκης επιστά την προσοχή στη δίωξη του κομμουνισμού και σε σύσκεψη των προϊσταμένων των γραφείων διώξεως του κομμουνισμού της Ειδικής και της Γενικής Ασφάλειας προσδιορίζεται ως κεντρικός στόχος η υπονόμευση και η διείσδυση στον παράνομο μηχανισμό του ΚΚΕ. Ήδη το σχέδιο σύλληψης των κομμουνιστών το βράδυ της 4ης Αυγούστου δεν έχει αποδώσει τα αναμενόμενα, λόγω της ετοιμότητας του ΚΚΕ. Το σχέδιο είχε εκπονηθεί από τον προϊστάμενο της Γενικής Ασφάλειας Λαμπρινόπουλο με την βοήθεια του Χαραλαμπίδη. Το ίδιο σχέδιο διέθετε και η Ειδική Ασφάλεια με τον Αγγελέτο και τον προϊστάμενο διώξεως κομμουνισμού Καμποχόλη.⁷⁰

Ο Μανιαδάκης εξαρχής παρέχει την ελευθερία στους αξιωματικούς της Ασφάλειας να επιλέγουν τους συνεργάτες και τους προϊσταμένους της εμπιστοσύνης τους, ενώ καταργεί και τα όρια αρμοδιοτήτων και δικαιοδοσιών⁷¹, που, όπως είδαμε νωρίτερα, προκαλούσαν σύγχυση μεταξύ της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων.

Στην κατεύθυνση αυτή, η άτυπη «Ομάδα Κομμουνισμού» της Γενικής Ασφάλειας αναβαθμίζεται σε Υπηρεσία Διώξεως Κομμουνισμού υπό την εποπτεία του υποδιοικητή της Γενικής Ασφάλειας Σπύρου Παξινού. Επικεφαλής της Υπηρεσίας αναλαμβάνει ο –υπαστυνόμος τότε– Νικόλαος Χαραλαμπίδης με στενούς συνεργάτες τους: Αθ. Αγγελόπουλο, Αθ. Τσέκο και Αρ. Παπαδόπουλο. Η Υπηρεσία

⁶⁸ Ι.Γ. Κορωνάκης, ό.π, σ. 81-82.

⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 82.

⁷⁰ *Εθνικός Κήρυξ*, 9 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

⁷¹ Στο ίδιο, 23 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

Διώξεως Κομμουνισμού αυξάνει την δύναμη της σε ογδόντα αξιωματικούς και υπαλλήλους.⁷²

Παράλληλα, η Υπηρεσία διαρθρώθηκε σε επιμέρους τμήματα και τομείς δράσης: α) το Δίκτυο πληροφοριών, τη διεύθυνση του οποίου ανέλαβε προσωρινά ο Χαραλαμπίδης και αφορούσε την καθοδήγηση των μυστικών πρακτόρων που διέθετε η Ασφάλεια μέσα στις οργανώσεις του εργατικού κινήματος και τη συγκέντρωση και αξιοποίηση των πληροφοριών. β) Το Δίκτυο πληροφοριοδοτών, στο οποίο στρατολογούνταν χαφιέδες έναντι αμοιβής ή επαγγελματικών διευκολύνσεων. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονταν νεαροί μαθητές πρακτικών σχολών, λούστροι, βοηθοί σε γκαράζ, εισπράκτορες κτλ.⁷³ γ) Το Τμήμα παρακολούθησης συνδικαλιστικής κίνησης με επικεφαλής τον Αθ. Αγγελόπουλο. δ) Τον Τομέα Συλλήψεων, Ερευνών. Αναζητήσεων και Ανακρίσεων με επικεφαλής τον Αθ. Τσέκο. ε) Τον Τομέα πνευματικής κίνησης με επικεφαλής τον Απ. Καθάριο. στ) Τον Τομέα Κατασκοπίας και Προπαγάνδας με αντικείμενο την κομμουνιστική διείσδυση στις ένοπλες δυνάμεις με επικεφαλής τον υπαστυνόμο Δημ. Παπαϊωάννου. ζ) Το Τμήμα Απόρρητου Αρχείου, το οποίο στεγάζονταν στο κτίριο της Γενικής Ασφάλειας με υπεύθυνο τον υπαστυνόμο Αρ. Παπαδόπουλο. Στο Αρχείο περιέχονταν οι φάκελοι όλων των κομμουνιστών από το 1923. Ο Χαραλαμπίδης αναφέρει πως το εν λόγω αρχείο καταστράφηκε κατά τις συγκρούσεις του Δεκεμβρίου 1944. η) Το Εγκληματολογικό Μουσείο της Γενικής Ασφάλειας, στο οποίο υπήρχε τμήμα με εκθέματα πολιτικού εγκλήματος, με σκοπό την εκπαίδευση των αστυνομικών και την «διαπαιδαγώγηση» του κοινού. Επικεφαλής στο τμήμα αυτό ήταν ο δημοσιογράφος Αναστάσης Χατζηναστασίου. θ) Το Συνεργείο Σχεδιαστών με επικεφαλής τον αρχιφύλακα Χρ. Δημάρχου. ι) Το Φωτογραφικό Τμήμα με επικεφαλής τον υπαστυνόμο Δ. Γεωργακόπουλο. ια) Το Μηχανοκίνητο τμήμα με επικεφαλής τον αστυνόμο Μπουραντά. ιβ) Το Βεστιάριο, που περιελάμβανε: στολές όλων των όπλων, ράσα, αμφιέσεις εργατών, σύνεργα καστανά και λούστρου, καροτσάκια, πάγκους μικροπωλητών.⁷⁴

Οι βασικές αρχές στις οποίες στηρίχθηκε η «αντι-κομμουνιστική εκστρατεία» του καθεστώτος ήταν: α) η κεντρική καθοδήγηση από τις υπηρεσίες του Υφυπουργείου, β) η αποστέρηση από τους κατηγορούμενους κομμουνιστές του φυσικού τους δικαστή και η παραπομπή των υποθέσεών τους στις Επιτροπές Δημοσίας Ασφαλείας, οι οποίες ελέγχονταν από το Υφυπουργείο και οι οποίες «αδέσμευτοι δικονομικών κανόνων [...] είναι εις θέσιν να επιβάλλωσι τας νομίμους κυρώσεις με ταχύτητα και επιβολήν, οίαν απαιτούσιν αι περιστάσεις» και γ) «ο αντικομμουνιστικός αγών του Κράτους [...] έδει να στηριχθή επί μέτρων ψυχολογικής βάσεως με επιείκειαν δια τους εξ αυτών παραπλανηθέντας και

⁷² Στο ίδιο, 23 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

⁷³ Χαρακτηριστική για το οικονομικό υπόβαθρο του χαφιεδισμού είναι η διατύπωση στο «Μυστικών αρχείων»: «[...] Η συμβολή τους ήταν μεγάλη και η Αστυνομία τους βοήθησε να εξελιχθούν και να διαπρέψουν επαγγελματικά».

⁷⁴ *Εθνικός Κήρυξ*, 23 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

ανανήφοντας και σταθεράς απομονώσεως από του κοινωνικού συνόλου των αποδεικνυομένων ως αμετανόητων και φανατικών».⁷⁵

Όσον αφορά τη διαχείριση της αντιπαλότητας μεταξύ της Αστυνομίας Πόλεων και της Χωροφυλακής, αλλά και τον καλύτερο συντονισμό της δράσης τους συγκροτείται επιπλέον η Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, στην οποία εντάσσονται αξιωματικοί των δύο Σωμάτων υπό την εποπτεία του Μανιαδάκη και του Συνταγματάρχη Χωροφυλακής Σπ. Τριανταφύλλου⁷⁶.

Με αυτήν τη διάρθρωση, οι μηχανισμοί καταστολής της 4ης Αυγούστου καταφέρνουν ισχυρά πλήγματα κατά των αντιπάλων του καθεστώτος και ιδιαίτερα εναντίον του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος. Ο ηγέτης του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης συλλαμβάνεται⁷⁷ έναν μήνα μετά την κήρυξη της δικτατορίας, τον Σεπτέμβρη του 1936. Λίγους μήνες αργότερα πέφτει στα χέρια της Ασφάλειας το αρχείο του Πολιτικού Γραφείου (Π.Γ.) του ΚΚΕ, από το οποίο αποκαλύπτεται η οργανωτική διάρθρωση και πολλές γιάφκες του παράνομου μηχανισμού. Παράλληλα, συλλαμβάνονται στελέχη του ΚΚΕ στην Αθήνα, μεταξύ των οποίων και ο βουλευτής Μιχάλης Τυρίμος, και ματαιώνεται η ανασυγκρότηση της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας (ΚΟΑ).⁷⁸

---

⁷⁵ Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού, *Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως Ιωάννου Μεταξά 4 Αυγούστου 1936-4 Αυγούστου 1940*, τόμος Β', (Νεολαία, Δικαιοσύνη, Ασφάλεια, Τ.Τ.Τ, Γενικά Διοικήσεις), Αθήνα, εκδ. 4ης Αυγούστου, 1940, σ. 211-212.

⁷⁶ *Εθνικός Κήρυξ*, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

⁷⁷ Στο ίδιο, 13 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

Στο ίδιο, 14 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

⁷⁸ Στο ίδιο, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

Ενότητα 2.3

Η εξάρθρωση του ΚΚΕ από την Ασφάλεια του Μανιαδάκη

Είναι γνωστό πως οι μηχανισμοί της Αστυνομίας επί 4ης Αυγούστου κατάφεραν να επιτύχουν μεγάλα χτυπήματα εναντίον του κομμουνιστικού κινήματος, κατορθώνοντας όχι μόνο να εξαρθρώσουν τις περισσότερες οργανώσεις του, αλλά και να ελέγξουν τη διοίκηση του ΚΚΕ κατασκευάζοντας δικό τους καθοδηγητικό όργανο.

Από τις πρώτες μέρες της δικτατορίας του Μεταξά οι οργανώσεις του ΚΚΕ δέχθηκαν ισχυρά πλήγματα χωρίς όμως να καταρρεύσουν.⁷⁹ Τα σχέδια που είχαν καταστρώσει τόσο η Γενική Ασφάλεια υπό τον αστυνόμο Λαμπρινόπουλο όσο και η Ειδική Ασφάλεια δεν απέδωσαν, λόγω της ετοιμότητας του παράνομου μηχανισμού του κόμματος. Στην Αθήνα οι Αρχές Ασφαλείας κατάφεραν να συλλάβουν εβδομήντα με ογδόντα στελέχη⁸⁰, μεταξύ των οποίων τα πιο σημαντικά ήταν ο Γιώργης Σιάντος και ο Κώστας Θέος, οι οποίοι αργότερα θα αποδράσουν.

Σχεδόν έναν μήνα αργότερα θα έρθει και η πρώτη μεγάλη επιτυχία της Ασφάλειας, με έντονο συμβολισμό. Είναι η σύλληψη του καταζητούμενου επί χρόνια αρχηγού του ΚΚΕ Νίκου Ζαχαριάδη⁸¹. Μέχρι το φθινόπωρο του 1936 χίλια μέλη και στελέχη του ΚΚΕ είχαν συλληφθεί.⁸² Την ίδια περίοδο η Γενική Ασφάλεια θα ανακαλύψει τα αρχεία της ΚΟΑ και του Π.Γ., τα οποία θα της αποκαλύψουν πλήθος στοιχείων που θα της φανούν πολύτιμα στο διωκτικό της έργο.⁸³

Όμως αρκετοί κομματικοί πυρήνες άντεξαν, και ανέλαβαν την ανασυγκρότηση του κόμματος. Οι Μήτσος Παρτσαλίδης, Βασίλης Νεφελούδης και Στυλιανός Σκλάβαινας, που παρέμεναν ελεύθεροι, αποτέλεσαν τη γραμματεία του Πολιτικού Γραφείου μέχρι τη σύλληψή τους, τον Απρίλιο του 1938.

Μέχρι το 1938, η λειτουργία του παράνομου μηχανισμού θα συνεχιστεί απρόσκοπτα παρά την πίεση των διωκτικών μηχανισμών, και οι όποιες απώλειες περιορίζονταν στο μεσαίο στελεχικό δυναμικό και αποκαθίσταντο σχετικά εύκολα. Την άνοιξη του ίδιου έτους η Ασφάλεια εξαπέλυσε μαζικό πογκρόμ εναντίον ηγετικών κλιμακίων τόσο του ΚΚΕ όσο και της ΟΚΝΕ.

Μετά τις συλλήψεις της άνοιξης του 1938, ο Γιώργης Σιάντος, το μόνο ελεύθερο μέλος του Π.Γ., μαζί με τα μέλη της Κ.Ε. Νίκο Πλουμπίδη, Γρηγόρη Σκαφίδα και Δημήτρη Παπαγιάννη ανασυγκροτούν την Κ.Ε., που κι αυτή όμως πολύ

⁷⁹ Βασίλης Νεφελούδης, *Αχτίνα Θ'. Αναμνήσεις 1930–1940*, Αθήνα, Εστία, 2007, σ. 149.

⁸⁰ *Εθνικός Κήρυξ*, 15 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

⁸¹ Αρχηγείον Αστυνομίας Πόλεων, *Τα 40 χρόνια της Αστυνομίας Πόλεων*, χ.χ. σ. 42.

⁸² Άγγελος Ελεφάντης, *ό.π.*, σ. 261.

⁸³ D. George Kousoulas, *Revolution and Defeat. The Story of Greek Communist Party*, London, Oxford University Press, 1965, σ. 127.

γρήγορα εξαρθρώνεται. Ο Πλουμπίδης συλλαμβάνεται τον Ιούνιο του 1939 και οι Σιάντος και Σκαφίδας τον Νοέμβριο του ίδιου έτους.⁸⁴

Στα τέλη του 1939 συγκροτείται η λεγόμενη «Παλαιά Κεντρική Επιτροπή» από το μόνο ελεύθερο μέλος της Κ.Ε. Δημήτρη Παπαγιάννη και τους Βαγγέλη Κτιστάκη, Χρήστο Κανάκη, Παναγιώτη Σαντή, Γιώργη Ελληνούδη και Σταματίνα Βιτσαρά. Η Παλαιά Κεντρική Επιτροπή ήταν συνδεδεμένη και καθοδηγείτο από τον έγκλειστο στο σανατόριο «Σωτηρία» Νίκο Πλουμπίδη.⁸⁵

Παράλληλα, οι μηχανισμοί του Μανιαδάκη είχαν καταφέρει να διεισδύσουν μέσα στις τάξεις του ΚΚΕ, με τη βοήθεια στελεχών που είχαν περάσει στην υπηρεσία της Ασφάλειας. Ο πρώην βουλευτής Μιχάλης Τυρίμος, που υπέγραψε δήλωση μετανοίας, μαζί με άλλους δηλωσίες και πράκτορες της Ασφάλειας, που είχαν διεισδύσει στο κόμμα πριν την εγκαθίδρυση της δικτατορίας⁸⁶, κατασκεύασαν νέο καθοδηγητικό όργανο στην υπηρεσία της δικτατορίας, με το όνομα «Προσωρινή Διοίκηση». Η Προσωρινή Διοίκηση εξέδιδε πλαστό *Ριζοσπάστη* και καθοδηγούσε κομματικές οργανώσεις.

Τον ρόλο της Προσωρινής Διοίκησης άργησαν πολύ να τον αντιληφθούν τα μέλη και τα στελέχη του ΚΚΕ. Παλαιά Κεντρική Επιτροπή και Προσωρινή Διοίκηση αλληλοκατηγορούνταν ως όργανα της Ασφάλειας, προκαλώντας σύγχυση στις τάξεις των κομμουνιστών. Τη σύγχυση επέτεινε το γεγονός ότι το μέλος του Π.Γ. Γιάννης Μιχαηλίδης, ο οποίος με εντολή του Ζαχαριάδη υπέγραψε δήλωση και βγήκε από τις φυλακές της Κέρκυρας με σκοπό να βοηθήσει το κόμμα στο ξεκαθάρισμα των οργάνων του από τα ύποπτα και χαφιέδικα στοιχεία, πέρασε με το μέρος της Προσωρινής Διοίκησης.⁸⁷

Συνολικά στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας, κοντά στα εκατό χιλιάδες άτομα «απασχόλησαν» τις υπηρεσίες ασφαλείας του καθεστώτος, από τους οποίους οι πενήντα χιλιάδες υπέγραψαν «δήλωση μετανοίας».⁸⁸ Λίγο πριν από τη δικτατορία, το ΚΚΕ αριθμούσε γύρω στα δεκαεφτά χιλιάδες μέλη.⁸⁹ Στον τέταρτο χρόνο της δικτατορίας, οι υπηρεσίες του Μανιαδάκη θα έχουν καταφέρει να συλλάβουν και να εξουδετερώσουν το σύνολο των μελών και στελεχών του κόμματος (είτε με τον εγκλεισμό είτε με τις δηλώσεις μετανοίας) εκτός από διακόσια μέλη περίπου που θα καταφέρουν να μείνουν ασύλληπτα. Το 1941, στις φυλακές και τις εξορίες της 4ης Αυγούστου βρίσκονται δύο χιλιάδες δεσμώτες κομμουνιστές.⁹⁰

⁸⁴ Άγγελος Ελεφάντης, ό.π., σ. 261, 262.

⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 262.

⁸⁶ D. George Kousoulas, ό.π., σ. 127.

⁸⁷ Άγγελος Ελεφάντης, ό.π., σ. 262, 263.

⁸⁸ Γιώργης Κατσούλης, *Ιστορία του κομμουνιστικού κόμματος Ελλάδας*, τόμος Δ': 1934–1940, Αθήνα, Νέα σύνορα, χ.χ., σ. 320.

⁸⁹ Άγγελος Ελεφάντης, ό.π., σ. 289.

⁹⁰ Γιώργης Κατσούλης, ό.π., σ. 333.
Άγγελος Ελεφάντης, ό.π., σ. 289.

Η ιστορία της εξάρθρωσης του ΚΚΕ παρουσιάζεται ιδιαίτερα αναλυτικά από τους συντάκτες του «Μυστικού Αρχείου», δίνοντάς μας τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε μια αρκετά άγνωστη σελίδα της ιστορίας του κομμουνιστικού κινήματος. Όλα αυτά με τις επιφυλάξεις που οφείλουμε να έχουμε για δημοσιεύματα από αξιωματικούς της μεταξικής αστυνομίας μια δεκαετία αργότερα, και με την έπαρση που προφανώς τα συνοδεύει. Επιπλέον, απαραίτητη είναι η διασταύρωση των πληροφοριών με τα αυτοβιογραφικά κείμενα των πρωταγωνιστών της άλλης πλευράς. Παρά ταύτα, το «Μυστικόν αρχείον» αποτελεί υλικό, ίσως το μοναδικό, που μας παρέχει πληροφορίες γύρω από μια αρκετά ενδιαφέρουσα διάσταση της δράσης της μεταξικής αστυνομίας.

2.3.1 Τα πρώτα μεγάλα κατασταλτικά «χτυπήματα»

Το πρώτο κύμα συλλήψεων της δικτατορίας είχε «πλήξει κυρίως συνδικαλιστικά και μεσαία στελέχη, συμπαθούντες και κομματικά μέλη κατώτερων βαθμίδων». Οι αχτιδικές και περιφερειακές επιτροπές και η Κεντρική Επιτροπή είχαν «χτυπηθεί ελαφρά». Μάλιστα η Κ.Ε. σε συνεδρίασή της την 6η Αυγούστου «αποφάσισε τον προσανατολισμό των κομματικών οργανώσεων στις συνθήκες της παρανομίας» και ταυτόχρονα οργάνωσε και τις «τεχνικές υπηρεσίες» του παράνομου μηχανισμού.⁹¹

Η επιτυχής αντιμετώπιση του «κομμουνιστικού κινδύνου» τέθηκε εξ αρχής ως πρωταρχικός στόχος των επιτελών του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας. Τα πρώτα επιχειρησιακά σχέδια συλλήψεων που διέθετε η Ασφάλεια για τη νύχτα της 4ης Αυγούστου μπορεί να μην απέδωσαν, εξαιτίας και της ετοιμότητας του ΚΚΕ⁹², όμως στο αμέσως επόμενο διάστημα, και μετά την ίδρυση του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, θα εφαρμοστούν νέες μέθοδοι που θα οδηγήσουν στις μετέπειτα επιτυχίες.

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1936 συλλαμβάνεται ο επί οκτώ έτη καταζητούμενος αρχηγός του κομμουνιστικού κινήματος Νίκος Ζαχαριάδης. Η σύλληψή του έγινε από τη Γενική Ασφάλεια Πειραιώς και επικεφαλής των ερευνών ήταν ο προϊστάμενος του τοπικού τμήματος Διώξεως Κομμουνισμού υπαστυνόμος Α΄ Νικόλαος Ταβουλάρης. Σύμφωνα με το δημοσίευμα του *Εθνικού Κήρυκα* αλλά και την εμπιστευτική αναφορά του διευθυντή της Αστυνομίας Πόλεως Πειραιώς προς το Αρχηγείο της Αστυνομίας Πόλεων, η Ασφάλεια Πειραιώς διέθετε από καιρό και εκ των έσω πληροφόρηση για τις κινήσεις του Ζαχαριάδη.⁹³ Η πληροφορία αφορούσε τα ραντεβού που έδινε ο Ζαχαριάδης στα καφενεία της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, στους πρόποδες του Λυκαβηττού. Για τον σκοπό αυτό τέθηκαν υπό παρακολούθηση οι κάθετοι δρόμοι

⁹¹ Γιώργης Κατσούλης, ό.π., σ. 336.

⁹² *Εθνικός Κήρυξ*, 9 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

⁹³ Στο ίδιο, 13 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

που οδηγούν από τον Λυκαβηττό στο τέρμα της οδού Ιπποκράτους και στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας.

Ο Ταβουλάρης μαζί με ακόμη πέντε άνδρες άρχισαν να παρακολουθούν τις τρεις τελευταίες καθέτους της οδού Ιπποκράτους. Οι αστυφύλακες γνώριζαν τον Ζαχαριάδη από μια φωτογραφία της Σήμανσης, του 1928, και μόνο ο Ταβουλάρης τον γνώριζε καλά και μπορούσε να τον αναγνωρίσει. Επιπλέον, για να απαλλάξει τον πληροφοριοδότη του από ενδεχόμενες υποψίες, ο Ταβουλάρης πήρε μαζί του ένα στέλεχος της ΟΚΝΕ, που εν τω μεταξύ είχε μετατραπεί σε όργανο της Ασφάλειας Πειραιά, ώστε να χρεωθεί αυτός την κατάδοση.⁹⁴

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1936, ημέρα Τρίτη και ώρα 5:30 μ.μ., στο τέρμα της Ιπποκράτους, ο Ταβουλάρης και τα όργανά του σταματούν για έλεγχο τον Νίκο Ζαχαριάδη. Παρά την πλαστή ταυτότητα στο όνομα «Κυριάκος Κατρός», οι αστυνόμοι τον αναγνωρίζουν, του περνούν χειροπέδες και με ταξί από τη Λ. Αλεξάνδρας τον οδηγούν στην Αστυνομική Διεύθυνση Πειραιά.⁹⁵ Στη συνέχεια και μετά τις καταδίκες του, ο Ζαχαριάδης θα μεταφερθεί στις φυλακές Κέρκυρας, όπου θα περάσει το μεγαλύτερο μέρος της κράτησής του, μαζί με άλλα στελέχη του ηγετικού πυρήνα. Αργότερα, το Υπουργικό Συμβούλιο θα εγκρίνει αμοιβή είκοσι πέντε χιλιάδων δραχμών «εις τους συντελέσαντας εις την σύλληψιν του κομμουνιστού Ν. Ζαχαριάδη ιδιώτας»⁹⁶ ενισχύοντας τις υποψίες για κατάδοση του Ζαχαριάδη.

Την ίδια περίοδο, στη Γενική Ασφάλεια φτάνει η πληροφορία ότι στην περιοχή της Λεωφόρου Αλεξάνδρας θα πραγματοποιηθεί «αχτίφ» (κομματική συνδιάσκεψη στελεχών) συνδικαλιστικών στελεχών της ΚΟΑ. Το ζήτημα που θα απασχολούσε το «αχτίφ» ήταν η ανασυγκρότηση των εξωκομματικών οργανώσεων.⁹⁷ Η πληροφορία αξιοποιείται, και σε σύσκεψη του διοικητή της Γενικής Ασφάλειας Κατράμπασα, του υποδιοικητή Παξινού και του επικεφαλής της Υπηρεσίας Διώξεως του Κομμουνισμού Χαραλαμπίδη καταστρώνεται το σχέδιο εισβολής και συλλήψεων. Μετά από παρακολούθηση γίνεται έφοδος σε σπίτι της οδού Δασκαλογιάννη, όπου πραγματοποιείται η σύσκεψη, και γίνονται δέκα συλλήψεις στελεχών, μεταξύ των οποίων και του βουλευτή Λέσβου του Παλλαϊκού Μετώπου (εκλογικό σχήμα του ΚΚΕ στις εκλογές του 1936) Μιχάλη Τυρίμου, του γραμματέα της ΚΟΑ Δημήτρη Μαρουκάκη, συνδικαλιστών στον τομέα των μεταφορών και στην οικοδομή, και μελών της Εργατικής Βοήθειας. Οι συλλήψεις αυτές έπληξαν την προσπάθεια

⁹⁴ Στο ίδιο, 13 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

⁹⁵ Στο ίδιο, 14 Οκτωβρίου 1949, σ.1.

Η από 19 Σεπτεμβρίου 1936 και με Αριθ. 2616/152/600 αναφορά της Αστυνομίας Πόλεων Πειραιώς προς το Αρχηγείον Αστυνομίας Πόλεων για τη σύλληψη του Νίκου Ζαχαριάδη, δημοσιευμένη στο Θεόδωρος Μιχ. Λυμπερίου, *Το κομμουνιστικό κίνημα στην Ελλάδα*, τόμος Α', παράρτημα Ε', Αθήνα, Παπαζήση, 2005, σ. 602.

⁹⁶ Η από 7 Νοεμβρίου 1936 και με Αριθ. Πρωτ. 10120 απόφαση του υφυπουργού Δημοσίας Ασφαλείας Κωνσταντίνου Μανιαδάκη, δημοσιευμένη στο Θεόδωρος Λυμπερίου, *ό.π.*, σ. 600.

⁹⁷ *Εθνικός Κήρυξ*, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

ανασυγκρότησης που κατέβαλαν οι οργανώσεις της Αθήνας.⁹⁸ Στις ανακρίσεις που ακολούθησαν, τα αστυνομικά όργανα δολοφόνησαν τον Δημήτρη Μαρουκάκη «εκπαραθυρώνοντάς» τον από το κτίριο της Ασφάλειας.¹⁰⁰

Στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1936, στη γνώση της Ασφάλειας περιήλθε η πληροφορία ότι οι συναντήσεις των στελεχών της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας και της περιφερειακής επιτροπής γίνονταν στην περιοχή του Δοργουτίου, κατά μήκος του ποταμού Ιλισού. Από τις πληροφορίες που είχαν οι αστυνομικοί υπέθεσαν ότι στην περιοχή θα κατοικούσαν κάποια στελέχη και έθεσαν την περιοχή υπό παρακολούθηση. Μάλιστα, για την αποτελεσματικότερη παρακολούθηση επιστρατεύθηκαν ακόμη και πόρνες που γνώριζαν οι αστυνομικοί του Τμήματος Λεσχών και Ηθών.¹⁰¹

Έτσι, η Γενική Ασφάλεια κατάφερε να συλλάβει πολλά στελέχη της ΚΟΑ στην περιοχή, μεταξύ των οποίων τον Παντελή Καραγκίτση, τον Σπύρο Κωτσάκη και τον γραμματέα της Περιφερειακής Επιτροπής.¹⁰² Ο Παντελής Καραγκίτσης (ή Σίμος) είχε διατελέσει γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής της Εργατικής Βοήθειας και μέχρι τη σύλληψή του ασχολείτο με την ανασυγκρότηση της Εργατικής Βοήθειας. Ο Σπύρος Κωτσάκης ήταν στέλεχος της ΚΟΑ και στην περίοδο της Κατοχής θα διατελέσει υπεύθυνος του ΕΛΑΣ Αθήνας.

Επιπλέον, σε γιάφκα της οργάνωσης στην περιοχή ανακαλύφθηκε το Αρχείο της ΚΟΑ. Σύμφωνα με τον Χαραλαμπίδη, το αρχείο συγκροτείται από: έγγραφα οικονομικής φύσεως, επιστολές στελεχών, βιογραφικά σημειώματα στελεχών και μελών του κόμματος, οργανωτικές καταστάσεις της Περιφερειακής Επιτροπής Αθήνας, καταστάσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων, έγγραφα του Γραφείου Τύπου, τέσσερα περίστροφα και τυπογραφικά υλικά.¹⁰³

Οι έρευνες αυτές πραγματοποιήθηκαν από το τέλος Σεπτεμβρίου του 1936 μέχρι το δεύτερο δεκαήμερο του Οκτωβρίου. Με τις συλλήψεις αυτές, η Ασφάλεια κατάφερε σημαντικό πλήγμα στις οργανώσεις της Αθήνας και άντλησε χρήσιμα συμπεράσματα για την παράνομη λειτουργία της ΚΟΑ.¹⁰⁴

Δύο μήνες αργότερα η Γενική Ασφάλεια θα οδηγηθεί σε νέα επιτυχία, η οποία θα αποβεί κρίσιμη για την πορεία της «αντι-κομμουνιστικής μάχης» που διεξήγαγε το καθεστώς. Τον Νοέμβριο του 1936 συλλαμβάνεται ο υπεύθυνος του παράνομου τεχνικού μηχανισμού του Πολιτικού Γραφείου Τηλέμαχος Μύτλας. Ο Μύτλας είχε φοιτήσει στη Νομική Σχολή και ήταν μέλος του ΚΚΕ από το 1928 και μέλος της Κ.Ε.

⁹⁸ Στο ίδιο, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

⁹⁹ Σπύρος Λιναρδάτος, ό.π., σ. 64.

¹⁰⁰ ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα 1934-1940*, τόμος Δ', έκδοση του ΚΚΕ (Εσωτερικού), Αθήνα, 1974, σ. 529.

¹⁰¹ *Εθνικός Κήρυξ*, 20 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹⁰² Στο ίδιο, 22 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹⁰³ Στο ίδιο, 21 Οκτωβρίου 1949, σ. 3.

¹⁰⁴ Στο ίδιο, 22 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

D. George Kousoulas, ό.π., σ. 127.

από το 1933.¹⁰⁵ Η σύλληψή του έγινε σε σπίτι της οδού Αλεξανδρείας, πίσω από τον Σταθμό Πελοποννήσου, από κλιμάκιο της Γενικής Ασφάλειας με επικεφαλής τους αστυνόμους Χαραλαμπίδη και Αγγελόπουλο.¹⁰⁶

Ύστερα από εξονυχιστική έρευνα τριών ημερών ανακαλύφθηκαν σε κρύπτη του σπιτιού το αρχείο του Π.Γ. του ΚΚΕ, γραφομηχανή, πολύγραφος και έντυπα. Το αρχείο αποκάλυπτε την οργανωτική διάρθρωση του παράνομου κομματικού μηχανισμού (εκθέσεις, γιάφκες, συνδέσμους κ.λπ.). Επίσης, περιελάμβανε έγγραφα που αφορούσαν τη διείσδυση του ΚΚΕ στις Ένοπλες Δυνάμεις, κάτι για το οποίο μέχρι τότε η Ασφάλεια μόνο ενδείξεις διέθετε.¹⁰⁷ Το αρχείο αποκωδικοποιήθηκε με τη βοήθεια του Μύτλα, ο οποίος «έσπασε» μετά από πολύμηνη απομόνωση, και μετατράπηκε σε όργανο της Ασφάλειας.¹⁰⁸

Το αρχείο, αφού αποκρυπτογραφήθηκε, ταξινομήθηκε από τους αξιωματικούς της Διεύθυνσης Εθνικής Ασφαλείας του Υφυπουργείου και στάλθηκε στις Αστυνομικές Διευθύνσεις και Διοικήσεις Χωροφυλακής ανά την επικράτεια. Οι φάκελοι αυτοί συνοδεύονταν από συγκεκριμένες εντολές για μαζικές εφόδους σε όλη την Ελλάδα, οι οποίες με την σειρά τους θα οδηγήσουν σε νέες κατασχέσεις αρχείων και συλλήψεις στελεχών τοπικών οργανώσεων. Η επιχείρηση αυτή εξελίχθηκε ταυτόχρονα από όλες τις υπηρεσίες της περιφέρειας για να προληφθεί η αντίδραση του ΚΚΕ.¹⁰⁹

Σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών του Μύτλα, αλλά και για την περαιτέρω αξιοποίησή του, η Ασφάλεια σκηνοθέτησε την «απόδρασή» του, ώστε να έρθει ξανά σε επαφή με το κόμμα.¹¹⁰ Στη μετέπειτα συνεργασία του Μύτλα με τους αξιωματικούς Χαραλαμπίδη και Αγγελόπουλο οφείλονται αρκετά «χτυπήματα» στο μηχανισμό του κόμματος και είναι πιθανόν να συνεισέφερε στην εξάρθρωση της γραμματείας του Πολιτικού Γραφείου την άνοιξη του 1938. Επίσης, ο Μύτλας χρησιμοποιήθηκε στις οργανώσεις που είχαν διαβρωθεί και καθοδηγούνταν από την Ασφάλεια, και συμμετείχε στη συγκρότηση της Προσωρινής Διοίκησης.¹¹¹

Την ίδια περίοδο, το Πολιτικό Γραφείο δημοσιεύει στον παράνομο *Ριζοσπάστη* της 10ης Νοεμβρίου 1936 απόφαση για τα οργανωτικά. Στην απόφαση επισημαίνεται ότι: «1. Οι κομματικές οργανώσεις [...] προσανατόλισαν βασικά σωστά την πολιτική τους σύμφωνα με την απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος (6 Αυγούστου 1936) [...] 3. Εξ αιτίας της παραβίασης συνωμοτικών κανόνων από αρκετά στελέχη, κυρίως της Αθήνας, ο ταξικός εχθρός κατόρθωσε να δώσει σημαντικά χτυπήματα» και επιστούσε την προσοχή στα εξής καθήκοντα των

¹⁰⁵ Εθνικός Κήρυξ, 9 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, 9 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

¹⁰⁷ Αρχηγείον Αστυνομίας Πόλεων, ό.π., σ.64.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, 9 Οκτωβρίου 1949, σ. 2.

D. George Kousoulas, ό.π., σ. 127.

¹⁰⁹ *Εθνικός Κήρυξ*, ό.π., 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹¹⁰ Στο ίδιο, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

¹¹¹ Στο ίδιο, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

οργανώσεων της Αθήνας και του Πειραιά: «α) Διεξαγωγή πλατειάς καμπάνιας ανάμεσα στα μέλη τους για τη συνωμοτική τους διαπαιδαγώγηση. Διαρκή αναπροσαρμογή του μηχανισμού τους [...] ακατάπαυστη πάλη ενάντια στο χαφιεδισμό, τις προβοκάτσιες, και μπολσεβίκικη επαγρύπνηση [...] β) Επανεξέταση της προέλευσης και της δουλειάς των στελεχών τους [...] γ) Ανάπτυξη της πρωτοβουλίας των κατώτερων οργανώσεων και όλων των μελών του Κόμματος».¹¹² Ακόμη, δημοσιεύεται η επιβολή «βαρειάς μομφής» στον Μιχάλη Τυρίμο «για παραβίαση των συνωμοτικών κανόνων και ασυγχώρητη επιπολαιότητα».¹¹³

Μετά τις εξαρθρώσεις του φθινοπώρου του 1936 και τις ανακαλύψεις των αρχείων του Π.Γ. και της ΚΟΑ, το Πολιτικό Γραφείο εξέδωσε οδηγία (Δεκέμβριος 1936), σύμφωνα με την οποία: «Όσες κομματικές οργανώσεις διατηρούνε αρχεία, πρέπει να τα καταστρέψουν αμέσως, χωρίς τίποτα απολύτως να κρατήσουν. Για την εκτέλεση της εντολής αυτής υπεύθυνοι είναι οι γραμματείς των κομματικών οργανώσεων».¹¹⁴

Αργότερα, τον Ιανουάριο του 1937, τα πλήγματα που δέχτηκαν οι οργανώσεις της Αττικής και της Πάτρας οδήγησαν σε διαγραφές και δημόσιες καταγγελίες στελεχών ως πρακτόρων της Ασφάλειας: «Το Π.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚΕ αποφασίζει: 1) Διαγράφει σαν χαφιέ πράκτορα της Ασφάλειας και παραδίνει στην περιφρόνηση και στο μίσος των εργαζομένων τον Αργύρη Αργυριάδη, μέλος της Π.Ε. της Οργάνωσης Αττικοβοιωτίας. Στις χαφιέδικες υποδείξεις και την άτιμη χαφιέδικη δράσι του αισχρού αυτού υποκειμένου οφείλονται κυρίως οι συλλήψεις πολλών στελεχών και μελών του κόμματος στην Αθήνα τον τελευταίο καιρό. 2) Διαγράφει από μέλος του κόμματος και παραδίνει στην κοινή περιφρόνηση σαν χαφιέ πράκτορα της Ασφάλειας τον Ανδρ. Λιβάνο ή Κωστόπουλο. Στη χαφιέδικη δράσι του οφείλονται οι ομαδικές συλλήψεις εργαζομένων, μεταξύ των οποίων και πολλά μέλη και στελέχη του κόμματος στην Πάτρα. 3) Καλεί τις κομματικές οργανώσεις και όλα τα μέλη του κόμματος να δυναμώσουν την επαγρύπνηση τους, να ξεσηκώσουν γερό λαϊκό κίνημα ενάντια στην προβοκάτσια και τον χαφιεδισμό και να περιφρουρήσουν άγρυπνα τις γραμμές του κόμματος από τις λυσσασμένες προσπάθειες του ταξικού εχθρού να μπάσει είτε να στρατολογήσει πράκτορες του μέσα στο κόμμα, για να το χτυπήσει από μέσα».¹¹⁵

Το ΚΚΕ, έχοντας αντιληφθεί τις νέες μεθόδους που χρησιμοποιούν οι διωκτικοί μηχανισμοί –οκτώ περίπου μήνες μετά την σύλληψη του Μύτλα– εκδίδει την ακόλουθη εσωτερική οδηγία: «Κοντά στις άλλες γνωστές μεθόδους που χρησιμοποιεί η ασφάλεια στην αντικομμουνιστική της πάλη, προσθέτει τώρα μερικές καινούργιες, παρμένες από τη χιτλερική Γκεστάπο. Έτσι, συντρόφους που συλλαμβάνει τους γυρίζει στους δρόμους, σε καφεενία κ.λπ., κι όποιος τους μιλήσει ή τους πλησιάσει, τον πιάνει. Εννοείται ότι οι χαφιέδες στις περιπτώσεις αυτές

¹¹² ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ό.π., σ. 402, 403.

¹¹³ Στο ίδιο, σ. 403.

¹¹⁴ *Εθνικός Κήρυξ*, 28 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹¹⁵ Στο ίδιο, 28 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

φροντίζουν να μην γίνεται αμέσως αντιληπτή η παγίδα τους. Τη μέθοδο αυτή την εφάρμοσε η Ασφάλεια της Αθήνας στους (σ.σ.) Μύτλα και Φίκα. Οι χαφιέδες ακόμα πιάνουν τις γωνίες των δρόμων και επί πολλές μέρες παρακολουθούν όλη την κίνηση των διαβατών και φροντίζουν να βρουν ανάμεσα σε αυτούς εκείνους που αναζητάνε. Άλλη χαφιέδικη μέθοδος είναι η περικύκλωση ολόκληρων περιφερειών και οι ομαδικές έρευνες. Προσοχή λοιπόν και πάλι προσοχή».¹¹⁶

Πριν από τη συμπλήρωση ενός χρόνου από την κατάλυση του Συντάγματος και την επιβολή της 4ης Αυγούστου, οι αστυνομικές υπηρεσίες του καθεστώτος είχαν καταφέρει να προκαλέσουν αρκετές απώλειες στον κύριο εχθρό τους. Τα κατασταλτικά σχέδια είχαν αποδώσει αρκετές συλλήψεις μεσαίου και χαμηλού στελεχικού δυναμικού του κόμματος. Ήδη τον Νοέμβριο του 1936 υπάρχουν χίλια μέλη του ΚΚΕ εξορισμένα και τριακόσια τριάντα στις φυλακές.¹¹⁷

2.3.2 «Χαφιεδοφοβία» και συνωμοτισμός

Δομικό στοιχείο των λενινιστικών κομμάτων νέου τύπου, όπως και όλων των επαναστατικών οργανώσεων, ήταν ο συνωμοτισμός ή «επαναστατική κονσπιράτσια». Από τον 19ο αιώνα η παράνομη και μυστική δομή ήταν η κύρια μορφή λειτουργίας των ανατρεπτικών οργανώσεων. Ο συνωμοτισμός, πέρα από μια οργανωτική αρχή του επαναστατικού κινήματος, αποτελούσε –πολύ περισσότερο– έναν συγκεκριμένο και απαιτητικό τρόπο ζωής για τους επαναστάτες, μέσα στις συνθήκες της παρανομίας.

Σαν οργανωτική αρχή απαιτούσε μια διάρθρωση, η οποία όφειλε να αποδεικνύεται στεγανή και ανθεκτική απέναντι στις μεθοδεύσεις των διωκτικών μηχανισμών. Το πιο διαδεδομένο και παλαιό συνωμοτικό σχήμα ήταν το «τριάδικό»: τα μέλη της παράνομης ομάδας οργανώνονταν ανά τριάδες, κάθε μέλος της τριάδας δημιουργούσε άλλη τριάδα με άλλα δυο μέλη, τα οποία στη συνέχεια δημιουργούσαν άλλες τριάδες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, κάθε μέλος γνώριζε ελάχιστα για το σύνολο της παράνομης δομής και έτσι, σε ενδεχόμενη σύλληψη, στην ανάκριση δεν θα μπορούσε να αποκαλύψει παρά ελάχιστα. Με αυτόν τον τρόπο γινόταν αδύνατο το «ξήλωμα» μιας οργάνωσης μέσα από μεμονωμένες συλλήψεις.¹¹⁸

Ταυτόχρονα, σε μεγαλύτερο βαθμό ο συνωμοτισμός διαμόρφωνε τον καθημερινό τρόπο ζωής και την προσωπικότητα του επαναστάτη. Η αυστηρή τήρηση των μέτρων ασφαλείας αποτελούσε πρωταρχικό όρο για την επιβίωση κάθε επαναστατικού εγχειρήματος. Στην ιστορία των επαναστατικών κινήματων, η πλημμελής «συνωμοτική επαγρύπνηση» δεν αποτελούσε απλώς ανθρώπινο λάθος αλλά «προδοσία απέναντι στους συντρόφους». Στις ιδιαίτερα ασφυκτικές συνθήκες

¹¹⁶ Στο ίδιο, 1 Νοεμβρίου 1949, σ. 1, 4.

¹¹⁷ Γιώργης Κατσούλης, ό.π., σ. 337.

¹¹⁸ Πληροφορίες σχετικά με το σύστημα των τριάδων αντλούμε από την έκδοση: Εθνική Εταιρεία, *Ο κομμουνισμός στην Ελλάδα*, Αθήνα, 1937, σ. 40, 41, 42.

της παρανομίας και του διωγμού από τις Ασφάλειες και τις Μυστικές Υπηρεσίες, η καλλιέργεια των συνωμοτικών αρετών, πέρα από προϋπόθεση επιβίωσης, αποτελούσε και επαναστατικό καθήκον. Η επικράτηση των συνωμοτικών κανόνων έναντι των διωκτικών μεθοδεύσεων σχηματοποιείται σε πολιτικό διακύβευμα, αφού η υπεροχή του «συνωμοτισμού» έναντι της καταστολής υπογράμμιζε το αδιαφιλονίκητο της επαναστατικής υπόθεσης.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδος συγκροτείτο συνωμοτικά πολύ πριν από τη δικτατορία του Μεταξά, αφού η ένταξή του στην Γ΄ Κομμουνιστική Διεθνή προϋπέθετε την εναρμόνιση του καταστατικού, της δομής και του τρόπου λειτουργίας του με τους «21 όρους της Διεθνούς». Ο τρίτος από «21 όρους» όριζε πως: «Σε όλες τις χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, η ταξική πάλη μπαίνει στη φάση του εμφυλίου πολέμου. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι κομμουνιστές δεν μπορούν να έχουν καμία εμπιστοσύνη στην αστική νομιμότητα. Έχουν την υποχρέωση της δημιουργίας μιας παράλληλης παράνομης οργάνωσης, η οποία κατά την κρίσιμη στιγμή μπορεί να βοηθήσει το κόμμα να κάνει το καθήκον του για την επανάσταση. Σε κάθε χώρα, όπου σε μια κατάσταση πολιορκίας ή έκτακτης ανάγκης η νομοθεσία στερεί από τους κομμουνιστές την ευκαιρία να κάνουν τη δουλειά τους νόμιμα, είναι απολύτως απαραίτητο να συνδυάζεται νόμιμη και παράνομη δραστηριότητα».¹¹⁹

Στο καταστατικό του κόμματος που εγκρίθηκε στο 6ο Συνέδριο του 1935, η αυστηρότατη τήρηση των κανόνων «συνωμοτισμού και της επαναστατικής παρανομίας, τόσο στην πραχτική δουλειά όσο και στις ανακρίσεις, στο δικαστήριο και στη φυλακή» οριζόταν σαν βασική υποχρέωση του μέλους επί ποινής διαγραφής.¹²⁰

Οδηγίες του ΚΚΕ για την τήρηση των συνωμοτικών μέτρων που εφαρμόζαν οι νεοσύλλεκτοι κομμουνιστές στο Στρατό –οι οποίες εντοπίστηκαν από τη Γενική Ασφάλεια στο κατασχεμένο αρχείο του Π.Γ. κατά τη σύλληψη του Μύτλα–, βρίσκουμε σε έκδοση της Εθνικής Εταιρείας: «Μην πηγαίνετε ποτέ απευθείας στα ραντεβού σας. Φροντίστε να είσατε ταχτικοί και προσεχτικοί έστω και αν είστε άγνωστοι. Πριν φθάσετε στο ραντεβού σας βεβαιωθείτε απολύτως ότι δεν σας παρακολούθησαν κι όταν φθάσετε, χωρίς να δείχνετε μυστηριώδες ύφος «εξερευνητή», προσέχετε τριγύρω σας. Μη λέτε τον τόπο και την ώρα του ραντεβού σας σε κανένα άλλο. Μη συνδέεστε με άλλους συντρόφους μέσα στις στρατώνες παρά μόνον σε εξαιρετικές περιπτώσεις... Μη συνδέεστε σε μέρη που μπορούν να σας υποψιαστούν. Φροντίζετε να μαθαίνετε και να ξεσκεπάζετε τα μέλη της αντικομμουνιστικής οργάνωσης. Μη κρατάτε σημειώματα και άλλα αντικείμενα πάνω σας. Αποφεύγετε να αφήνετε αποτυπώματα ή άλλα ίχνη όταν γράφετε ή τοιχοκολλάτε κάτι. Χτυπάτε αλύπητα τους αδιόρθωτους κουτσομπόληδες... Όταν μιλάτε, μη φωνάζετε και αποφεύγετε τις λέξεις: «σύντροφου» κ.λπ. Μη φλυαρείτε για τον ρόλο του α΄ ή του β΄ συντρόφου... Όταν συλλαμβάνεστε, συστηματικά και

¹¹⁹ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της τρίτης διεθνούς*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1975^β, σ. 84.
www.rizospastis.gr/story.do?id=6358780

¹²⁰ ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ό.π., σ. 313-315.

επίμονα να αρνείστε τη συγκεκριμένη κατηγορία. Πάντα να είστε έτοιμοι, να έχετε μια συνεπή απολογία στο νου σας και να την προσαρμόζετε με τις συνθήκες της συλλήψεώς σας. Να είστε έτοιμοι να υπερασπίσετε την γραμμή του κόμματος όταν σας τραβήξουν στο στρατοδικείο. Αυτό πρέπει να γίνει μόνο στην περίπτωση που δεν μπορεί να σας κρύψει τίποτα και όταν έχετε ξεσκεπαστή σαν κομμουνιστές».¹²¹

Επίσης, ο αξιωματικός του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας Νικόλαος Αρχιμανδρίτης στο εγχειρίδιό του «Κατάσκοποι και προδότες», του 1939, δημοσιεύει λίστα συνωμοτικών κανόνων που τηρούν τα μέλη του κομμουνιστικού κόμματος. Μερικοί από αυτούς είναι: «α) υποχρέωση εφαρμογής με ακρίβεια των κανόνων της συνωμοτικής τέχνης, β) υποχρέωση να κρατάς μυστικές τις δουλειές της οργάνωσης, γ) κανείς δεν πρέπει να ξέρει περισσότερα από όσα απαιτεί η δουλειά του, δ) ούτε να ρωτάς, ούτε να επιτρέπεις να φλυαρούν, ε) δεν αναφέρεις συζητήσεις και γνώμες άλλων, στ) όχι αργοπορία στα σπίτια συναντήσεως, στα ραντεβού, στις συνεδριάσεις, ζ) μην κρατάς πάνω σου ή στο σπίτι σου διευθύνσεις και σημειώσεις. Αν πρέπει να κρατήσεις σημειώσεις καν' το κρυπτογραφικά, η) δεν πρέπει να κρατάς ντοκουμέντα, εκθέσεις, βιβλία στο σπίτι σου θ) στον δρόμο δεν πρέπει να χαιρετάς, χωρίς απαραίτητη ανάγκη, του κομμουνιστές που συναντάς, ι) μην ανταμώνεις χωρίς να έχεις δουλειά με άλλους συντρόφους [...] ιδ) τα σπίτια, αποθήκες, τόποι συναντήσεων πρέπει να έχουν σινιάλο σε περίπτωση ανακάλυψης ή παρακολούθησης, ιε) οι σύντροφοι που παρακολουθούνται ή είναι γνωστοί πρέπει να πηγαίνουν τελευταίοι στην σύσκεψη και να φεύγουν πρώτοι. Σε περίπτωση επιδρομής της αστυνομίας πρώτα πρέπει να φεύγουν τα μέλη των ανώτερων οργάνων, οι μυστικοί κτλ.».¹²²

Το ΚΚΕ, πριν ακόμα από την επιβολή της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου – έχοντας αντιληφθεί τον κίνδυνο της εκτροπής–, είχε αναπροσαρμόσει και προετοιμάσει τη λειτουργία και τη δράση του στις απαιτήσεις της παρανομίας. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '30 είχε αντιληφθεί τις μεθόδους της Ασφάλειας και είχε αναπτύξει μηχανισμούς αντι-παρακολούθησης.¹²³ Σε οδηγία της Κ.Ε. της 3ης Ιουνίου 1936 –δηλαδή δύο μήνες πριν από τη δικτατορία– προς όλες τις οργανώσεις αναφέρεται: «1) να γίνει μόρφωση συνδέσμων για την επικοινωνία και ταχυδρόμων για την αλληλογραφία, 2) οι γραμματείς των πυρήνων και των αχτίδων υποχρεούνται να εξασφαλίσουν «γιάφκες», πρόσωπα εμπιστοσύνης και διευθύνσεις για την αλληλογραφία [...] μυστικά μέρη όπου θα στέλνεται το υλικό και θα συναντιούνται τα στελέχη, 3) κάθε τμήμα της πόλης θα πρέπει να έχει μυστικό τόπο συγκέντρωσης που θα είναι γνωστός μόνο στους γραμματείς και στην Κ.Ε. (γιάφκες: συμβολαιογραφεία, οδοντιατρεία κτλ.)».¹²⁴

¹²¹ Εθνική Εταιρεία, ό.π., σ. 59, 60.

¹²² Νικόλαος Αρχιμανδρίτης, *Κατάσκοποι και προδότες*, Αθήνα, Ερμού, 1939, σ. 100.

¹²³ Αχιλλέας Φωτάκης, ό.π., σ. 264-267.

¹²⁴ Εθνική Εταιρεία, ό.π., σ. 174.

Από τις πρώτες μέρες της δικτατορίας, η διαπαιδαγώγηση και η πειθαρχία στους συνωμοτικούς κανόνες αποτέλεσε προτεραιότητα της προπαγάνδας που διεξήγαγε το ΚΚΕ μέσα από τα έντυπά του.¹²⁵

Η ετοιμότητα του παράνομου μηχανισμού στάθηκε καταλυτική για την αντοχή του κόμματος απέναντι στις κατασταλτικές επιχειρήσεις της 4ης Αυγούστου. Μέχρι το 1938, οι συλλήψεις θα αφορούν κυρίως το μεσαίο στελεχικό δυναμικό, κατώτερα κομματικά μέλη και συμπαθούντες, χωρίς να έχει πληγεί η λειτουργία του μηχανισμού. Από την άνοιξη του 1938, με την εξάρθρωση της γραμματείας του Π.Γ., μέχρι τα τέλη του 1939 και τη σύλληψη των τελευταίων ελεύθερων μελών της Κ.Ε, η Ασφάλεια θα καταφέρει να αποδιοργανώσει πλήρως τον κομματικό μηχανισμό κατασκευάζοντας εντέλει δική της χαφιέδικη διοίκηση, η οποία θα καταφέρει για τουλάχιστον έναν χρόνο να διεκδικεί την αναγνώρισή της ως νόμιμη καθοδήγηση, καλλιεργώντας πρωτοφανή σύγχυση στις τάξεις των κομμουνιστών.

Η διαβρωτική δουλειά των μηχανισμών Ασφαλείας του Μανιαδάκη και των πρακτόρων του υπέσκαψε την συνοχή και την εμπιστοσύνη μεταξύ των παράνομων κομμουνιστών. Η επιμελής σκηνοθεσία των συλλήψεων που διενεργούσε η Ασφάλεια, ώστε να διαφυλάσσονται οι πράκτορές της μέσα στον παράνομο κομματικό μηχανισμό και να ενοχοποιούνται άλλα μέλη του κόμματος ως χαφιέδες, εκμεταλλευόταν τις αδυναμίες και τις ασυνέχειες της παράνομης δομής και της «επαναστατικής επαγρύπνησης». Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την καλλιέργεια και ανατροφοδότηση ισχυρών αισθημάτων ανασφάλειας και καχυποψίας μεταξύ των στελεχών και των μελών του κόμματος.

Η περιβόητη «χαφιεδοφοβία» που επιβίωσε για δεκαετίες στις τάξεις των κομμουνιστών αναπτύχθηκε στα φοβερά χρόνια της μεταξικής τυραννίας. Με τις μεθοδεύσεις που εφάρμοξε η Ασφάλεια, όλοι ήταν δυνάμει ύποπτοι για χαφιεδισμό. Απέναντι στη ζοφερή ατμόσφαιρα που δημιουργούσε η «χαφιεδοκρατία» και η καχυποψία, ο κομμουνιστικός μικρόκοσμος αντέτασσε την ηθική υπεροχή των «αλύγιστων των φυλακών και των εξοριών». Το κόμμα αναδιπλώθηκε στους τόπους εξορίας και κράτησης, περιορίστηκε «ασφυκτικά σε ένα ιδεατό σχήμα που οριοθετείται αυστηρά στο περίγραμμα των χώρων κράτησης των κομμουνιστών. Οι «αλύγιστοι» στις εξορίες και στις φυλακές γίνονται μοναδικοί φορείς αυτού του νέου σχήματος. Γίνονται τιμητές μιας κομματικής ορθοδοξίας που αυταρχικά τιμωρεί και απομακρύνει τους «δηλωσίες», αλλά και η οποία αυθαίρετα εντοπίζει και καταγγέλλει τον εσωτερικό εχθρό στις γραμμές του κόμματος, τον «χαφιέ»».¹²⁶

Στην ιστορία της Προσωρινής Διοίκησης θα αποτυπωθούν οι καταστρεπτικές συνέπειες αυτής της στρέβλωσης. Η έλλειψη εμπιστοσύνης στην πρωτοβουλία των ελεύθερων κομμουνιστών και η πίστη στο «αλάθητο» της έγκλειστης ηγεσίας που

¹²⁵ Βαγγέλης Αγγελής, *Γιατί χάιρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2006, σ. 246-247.

¹²⁶ *Ιωάννα Παπαθανασίου*, «Ιδεολογικές προσλήψεις των κοινωνικών συγκρούσεων και διαμόρφωση της πολιτικής στρατηγικής. Το ΚΚΕ στα χρόνια 1936-1949», στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-'49, Από τη δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003, σ. 210.

μπορεί να διαλευκάνει υποθέσεις μέσα από τα κάτεργα, θα οδηγήσει στην τραγική περιπέτεια της Προσωρινής Διοίκησης και την αποδοχή που απολάμβανε το χαφιέδικο κατασκευάσμα για ένα διάστημα από την Ακροναυπλία και τον Ζαχαριάδη. Όπως επίσης, το ίδιο θα αποδειχθεί, αλλά από την ανάποδη, στα χρόνια της Κατοχής. Οι πρωτοβουλίες των αδρανοποιημένων μελών, των «δηλωσιών» και των στελεχών που απέδρασαν, θα προσδώσουν την κρίσιμη αρχική δυναμική στην ανασυγκρότηση του κόμματος και στα πρώτα αντιστασιακά εγχειρήματα.

2.3.3 Τα σχέδια της Ασφάλειας για την εξάρθρωση των παράνομων οργανώσεων

Οι κύριες προσπάθειες των διωκτικών μηχανισμών εναντίον του κομμουνιστικού κινήματος επικεντρώνονταν στην Αθήνα, αφού «εις την πρωτεύουσαν είχαν την έδραν ο εγκέφαλος του κομμουνισμού και συνεπώς εάν η συστηματική του διώξιν επιτύγχανεν εις Αθήνας, καθίστατο ευχερέστερος ο αγών της εξοντώσεώς του εις τας επαρχίας».¹²⁷

Όταν, από τις παρακολουθήσεις τους οι αξιωματικοί της Ασφάλειας εντόπιζαν έναν αριθμό κομμουνιστικών στελεχών, ποτέ δεν τους συλλάμβαναν όλους. Αυτούς οι οποίοι είχαν υπεύθυνο κομματικό πόστο, θέση στον παράνομο τεχνικό μηχανισμό ή θεωρούνταν επιπόλαιοι, τους άφηναν ελεύθερους ευελπιστώντας να τους οδηγήσουν και σε άλλα άτομα.¹²⁸

Συνήθως, μετά από κάθε ομαδική σύλληψη κομμουνιστών, το δίκτυο πληροφοριοδοτών της Υπηρεσίας Δίωξης του Κομμουνισμού συμπληρωνόταν με νέους μόνιμους ή προσωρινούς πληροφοριοδότες. Οι πληροφοριοδότες που προέρχονταν από τις τάξεις του ΚΚΕ χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη ανήκαν αυτοί που για να αποφύγουν τις βαριές ποινές φυλάκισης ή εκτοπισμού είτε τα βασανιστήρια, αποκάλυπταν οτιδήποτε γνώριζαν σχετικά με το κόμμα: τους καθοδηγητές, τους τόπους των ραντεβού, τις γιάφκες κ.λπ. Στην άλλη κατηγορία ανήκαν εκείνοι που δεν περιορίζονταν στην κατάδοση των όσων ήδη γνώριζαν για να «σώσουν το κεφάλι τους» αλλά προσχωρούσαν πλήρως στους διωκτικούς μηχανισμούς και χρησιμοποιούνταν για τη διάβρωση των παράνομων οργανώσεων.¹²⁹

Μετά από μαζικές συλλήψεις, οι καθοδηγήσεις των οργανώσεων προέβαιναν σε έρευνες και ανακρίσεις για τον εντοπισμό του χαφιέ, οι οποίες οδηγούσαν σε διαγραφές και δημόσιες καταγγελίες. Συνήθως, όπως αποδείχθηκε σε αρκετές περιπτώσεις αργότερα, οι έρευνες κατέληγαν σε λάθος πορίσματα και ενοχοποιούσαν άσχετα άτομα. Σε μεγάλο βαθμό αυτό οφειλόταν στα μέτρα που λάμβανε η Ασφάλεια ώστε να προφυλάσσει τους πράκτορες της από τις υποψίες, φροντίζοντας να τις κατευθύνει σε άλλα στελέχη. Με αυτόν τον τρόπο, και τους πράκτορες της κάλυπτε

¹²⁷ *Εθνικός Κήρυξ*, 2 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹²⁸ Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹²⁹ Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

αλλά και δημιουργούσε μια πρωτοφανή κατάσταση καχυποψίας και αποπροσανατολισμού μεταξύ των μελών του ΚΚΕ καλλιεργώντας κλίμα χαφιεδοφοβίας, όπου όλοι ήταν ύποπτοι ανά πάσα στιγμή και κανείς δεν μπορούσε να εγγυηθεί για κανέναν.

Κατά τη σύλληψη του Μύτλα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ανακαλύφθηκε και κατασχέθηκε το αρχείο του Π.Γ. του ΚΚΕ. Όταν η Γενική Ασφάλεια κατάφερε να το αποκρυπτογραφήσει, παρέδωσε σχετική έκθεση προς τη Διεύθυνση Εθνικής Ασφαλείας του Υφυπουργείου. Οι φάκελοι ταξινομήθηκαν κατά Αστυνομικές Διευθύνσεις και Διοικήσεις Χωροφυλακής, και ήταν σφραγισμένοι με εντολή να ανοιχτούν κατόπιν νέων διαταγών. Για κάθε Αστυνομική Διεύθυνση και Διοίκηση Χωροφυλακής οι φάκελοι ήταν δύο: ο ένας περιελάμβανε τα στοιχεία που αφορούσαν την κομμουνιστική δράση στην αντίστοιχη περιφέρεια και ο άλλος εσωκλείε συγκεκριμένες οδηγίες και πλάνο δράσης για τη στιγμή που θα δινόταν η διαταγή για συλλήψεις, ώστε να επιτευχθεί ο απόλυτος αιφνιδιασμός.¹³⁰

Μέχρι το φθινόπωρο του 1936, η Αστυνομία δεν είχε καταφέρει μεγάλη πρόοδο στη δίωξη των στελεχών του κομμουνιστικού κόμματος. Όμως η σύλληψη του Τηλέμαχου Μύτλα, υπευθύνου του παράνομου τεχνικού μηχανισμού του Πολιτικού Γραφείου, και η ανακάλυψη του αρχείου του Π.Γ έδωσαν νέα προοπτική στο διωκτικό έργο της Ασφάλειας. Από τα κατασχεμένα έγγραφα που συγκροτούσαν το αρχείο του Π.Γ., οι διωκτικοί μηχανισμοί κατόρθωσαν να εντοπίσουν πολλά στελέχη και να λάβουν γνώση για την οργανωτική διάρθρωση του παράνομου μηχανισμού.

Στο κατασχεμένο αρχείο βρέθηκαν δύο σημειώματα με τα οποία κανονίζονταν ραντεβού «τράκας» μεταξύ στελεχών. Οι «τράκες» ήταν ραντεβού που πραγματοποιούνταν από δύο συντρόφους σε κάποιο σημείο του δρόμου και συγκεκριμένη ώρα. Συνήθως ήταν «περπατητά», με σκοπό να ανταλλαχθούν σημειώματα ή προφορικές οδηγίες. Στις «τράκες» δεν συναντιούνταν απαραίτητως άτομα γνωστά μεταξύ τους αλλά η αναγνώριση μπορούσε να γίνει μέσω συνθηματικών.¹³¹

Στο ένα σημείωμα αναφερόταν: «Φίλε 3. – Την Παρασκευή (27 τρέχοντος) στις 7 και 45' θα μπειτε στην οδό Νάξου από την Καλλιφρονά. Εγώ θα έρχομαι από τα Πατήσια. 25-11-36.» και στο άλλο: «Φίλε 5. – Το Σάββατο (28-11-1936) να έλθεις χωρίς άλλο στις 8μ.μ. στην οδό Πάρνηθος. Θα φανής από τη στάση Λυσοιατρείου και θα προχωρήσεις προς το τέρμα. Η οδός αυτή είναι πάροδος της οδού Πατησίων. Εκεί σε θέλει ο 3. Αθήναι 26-11-36».¹³²

Την Παρασκευή 27 Νοεμβρίου 1936, δέκα λεπτά πριν από την καθορισμένη ώρα του ραντεβού, οι αστυνομικοί της Υπηρεσίας Δίωξης του Κομμουνισμού

¹³⁰ Στο ίδιο, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹³¹ Στο ίδιο, 15 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

¹³² Στο ίδιο, 15 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

έστησαν ενέδρα στην οδό Νάξου μεταμφιεσμένοι σε γαλατάδες, διαβάτες κ.λπ. Η ενέδρα είχε σαν αποτέλεσμα τη σύλληψη του Γρηγόρη Σκαφίδα. Κατά τη σύλληψή του βρέθηκαν επάνω του ένα σημείωμα και δύο κλειδιά.¹³³

Ο Γρηγόρης Σκαφίδας ήταν τριάντα δύο χρονών εργάτης φωταερίου με καταγωγή από την Κεφαλονιά. Μέλος του ΚΚΕ από το 1929, από το 1931 ήταν συνδικαλιστικό στέλεχος στην Αθήνα. Στα 1933 το Π.Γ. τον έστειλε στη Μόσχα για να φοιτήσει στη σχολή KUTV (ΚΟΥΤΒ). Το 1935 τοποθετήθηκε γραμματέας της Επιτροπής Πόλης της ΚΟΑ και στο 6ο Συνέδριο εκλέχθηκε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής και αναπληρωματικό μέλος του Π.Γ. Ανέπτυξε πλούσια συνδικαλιστική δράση στην Ομοσπονδία Ηλεκτρισμού, ενώ συμμετείχε ως υποψήφιος βουλευτής Αθήνας στις εκλογές των ετών 1932, 1933 και 1936.¹³⁴

Την επόμενη μέρα, 28 Νοεμβρίου 1936, στην οδό Πάρνηθος στήνεται νέα ενέδρα, στην οποία χρησιμοποιούνται και ταξί. Εκεί συλλαμβάνονται οι Θανάσης Κλάρας και ο Ρένος Μιχαλέας.¹³⁵ Με βάση τα σημειώματα με τα ραντεβού που βρέθηκαν επάνω στον Κλάρα¹³⁶, η Ασφάλεια κατόρθωσε να συλλάβει τον Κ. Βασσάλο, μέλος της Κ.Ε. της Εργατικής Βοήθειας και άλλα είκοσι περίπου στελέχη. Επίσης, από τα σημειώματα ανακαλύφθηκε γιάφκα της Εργατικής Βοήθειας σε μαγειρείο της οδού Χαλκοκονδύλη.¹³⁷ Όλοι οι συλληφθέντες (Σκαφίδας, Κλάρας κ.λπ.) κλείστηκαν στις φυλακές της Αίγινας.

Ο Θανάσης Κλάρας κατάγονταν από τη Λαμία και την εποχή της σύλληψής του ήταν τριάντα τριών ετών. Είχε εργαστεί σαν γεωπόνος, εργάτης και δημοσιογράφος. Στην παράνομη ζωή του χρησιμοποιούσε τα ψευδώνυμα: «Δημητριάδης ή Αναστασιάδης, Αθανάσιος ή Ευθύμιος του Δημητρίου ή Νικολάου ή Μιχαήλ και της Αγλαΐας ή της Ελένης».¹³⁸

Το 1926 έγινε μέλος της Κομμουνιστικής Νεολαίας και το 1927 του ΚΚΕ. Τον Ιανουάριο του 1930 έγινε συντάκτης του *Ριζοσπάστη*. Από το 1931 βγήκε στην παρανομία για παραβιάσεις του Ιδιωνύμου και διετέλεσε καθοδηγητής διαφόρων κομματικών οργανώσεων, όπως Μυτιλήνης, Δράμας, Καβάλας, Θεσσαλονίκης, Λαρίσης και Πελοποννήσου, ενώ από το 1935 ανέλαβε υπεύθυνος του παράνομου τεχνικού μηχανισμού της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας.¹³⁹ Σύμφωνα με το «Μυστικόν Αρχείον», σκοπός του ραντεβού, στο οποίο τελικά συνελήφθη, ήταν η ανάληψη από πλευράς του του τεχνικού μηχανισμού της Κεντρικής Επιτροπής.

Την 5η Ιουνίου 1937 μεταφέρθηκαν από τις φυλακές της Αίγινας στην Αθήνα για να δικαστούν οι κομμουνιστές: Σκαφίδας, Κλάρας, Μιχαλέας, Βασσάλος και τα

¹³³ Στο ίδιο, 15 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

¹³⁴ Στο ίδιο, 15 Οκτωβρίου 1949, σ. 1

¹³⁵ Στο ίδιο, 15 Οκτωβρίου 1949, σ. 3.

Στο ίδιο, 16 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹³⁶ Στο ίδιο, 16 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹³⁷ Στο ίδιο, 16 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹³⁸ Στο ίδιο, 16 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹³⁹ Στο ίδιο, 16 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

άλλα στελέχη που είχαν συλληφθεί την ίδια περίοδο. Πριν από την έναρξη της δίκης στην αίθουσα του Εφετείου Αθηνών στο Μέγαρο Αρσάκειο, οι κομμουνιστές κρατούνταν σε διπλανή αίθουσα. Εκμεταλλευόμενοι την πλημμελή φρούρησή τους και με πιθανή βοήθεια «από έξω» κατάφεραν να αποδράσουν οι Σκαφίδας, Κλάρας, Μιχαλέας, Βασσάλος, Παγώνης, Μάγγος και ένας ποινικός κρατούμενος. Είναι χαρακτηριστικό ότι την απόδραση δεν την αντιλήφθηκαν τα όργανα της τάξης παρά μόνο όταν άρχισε η ακροαματική διαδικασία.¹⁴⁰ Οι περισσότεροι από τους δραπέτες θα συλληφθούν ξανά μετά από καιρό. Ο Κλάρας στις 4 Νοεμβρίου 1937 από τη Χωροφυλακή Δράμας και θα παραμείνει στις φυλακές μέχρι τον Ιούνιο του 1939, από όπου απολύθηκε με δήλωση μετανοίας. Ο Μιχαλέας θα συλληφθεί από την Ειδική Ασφάλεια το 1938 στην Αθήνα, ενώ ο Σκαφίδας από τη Γενική Ασφάλεια Αθηνών το 1939, μαζί με τον Σιάντο.¹⁴¹

Το πρώτο εξάμηνο του 1937 πραγματοποιούνται οι συλλήψεις στελεχών της ΚΟΑ και της ΚΟΠ. Ύστερα από παρακολούθηση της δασκάλας Ρεγγίνας Κοσκινά¹⁴² και την ανακάλυψη διαφόρων οικημάτων, η Ασφάλεια συνέλαβε στις 9 Ιουνίου 1937 στο σπίτι της το μέλος της Κ.Ε. του ΚΚΕ και της γραμματείας της Ενωτικής Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος Πολυχρόνη Πολυχρονιάδη. Εκεί ανακαλύφθηκαν και έγγραφα που αφορούσαν τις φράξιες του κόμματος στις συνδικαλιστικές οργανώσεις και τα συνδικάτα. Επίσης, εντοπίστηκε γιάφκα στην οδό Αγίου Νικολάου που ενοικίαζε η Μαργαρίτα Κωτσάκη, την οποία συνέλαβαν.¹⁴³

Παράλληλα, σε σπίτι στην περιοχή των Παλαιών Σφαγείων συνελήφθη ο συνδικαλιστής Κωνσταντίνος Καλτσούνης και η γυναίκα του¹⁴⁴, σε οικία στην οδό Δοϊράνης 15 ο Κοσμάς Μαυροματίδης, σε σπίτι επί της οδού Σκοπευτηρίου 16 στην Καλλιθέα ο οικοδόμος συνδικαλιστής Ηλίας Καπίδης.¹⁴⁵

Ύστερα από λίγους μήνες κράτησης στα κρατητήρια της Ασφάλειας, η Μαργαρίτα Κωτσάκη θα εξοριστεί στην Ανάφη και η Καλτσούνη με την Κοσκινά στη Γαύδο.¹⁴⁶

Η Ασφάλεια μετά τις συλλήψεις έθεσε σε παρακολούθηση τις γιάφκες για να συλλάβει και όσα άτομα θα επιχειρούσαν να τις επισκεφθούν. Στις ενέδρες αυτές συνελήφθη ο Στέργιος Αναστασιάδης, καπνεργάτης και μέλος του Π.Γ. του ΚΚΕ.¹⁴⁷

Μετά τις συλλήψεις των Αναστασιάδη, Πολυχρονιάδη, Κωτσάκη και Διακουμογιαννόπουλου, η Ασφάλεια προχώρησε σε σποραδικές συλλήψεις καθοδηγητών συνοικιακών και συνδικαλιστικών πυρήνων, αξιοποιώντας τα στοιχεία που συγκέντρωσε από τις έρευνες στις ανευρεθείσες γιάφκες. Έτσι, συνέλαβε τον

¹⁴⁰ Στο ίδιο, 16 Οκτωβρίου 1949, σ.4

¹⁴¹ Στο ίδιο, 16 Οκτωβρίου 1949, σ.4

¹⁴² Μαργαρίτα Κωτσάκη, *Μία ζωή γεμάτη αγώνες*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1987, σ. 9.

¹⁴³ *Εθνικός Κήρυξ*, 29 Οκτωβρίου 1949, σ. 3.

¹⁴⁴ Μαργαρίτα Κωτσάκη, *ό.π.*, σ. 9.

¹⁴⁵ *Εθνικός Κήρυξ*, 29 Οκτωβρίου 1949, σ. 3.

¹⁴⁶ Μαργαρίτα Κωτσάκη, *ό.π.*, σ. 10.

¹⁴⁷ *Εθνικός Κήρυξ*, 29 Οκτωβρίου 1949, σ. 5.

γραμματέα του πυρήνα της συνοικίας Μετς και τον γραμματέα του πυρήνα της συνοικίας Παλαιών Σφαγείων και μέλος της Γ΄ Αχτιδικής Επιτροπής. Ο αριθμός των συλληφθέντων μελών της ΚΟΑ κατά την επιχείρηση του 1937 έφθανε τα εκατό άτομα, με αποτέλεσμα να παραλύσει επί μακρόν η δράση των οργανώσεων της Αθήνας.¹⁴⁸

Την ίδια περίοδο, στις αρχές του 1937, θα ανασυγκροτηθεί το Αντιδικτατορικό Μέτωπο Νέων και θα πρωταγωνιστήσει στις εκδηλώσεις για την εκατονταετηρίδα του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁴⁹ Τον Φεβρουάριο του 1937 θα συνέλθει η 3η Ολομέλεια της Κ.Ε., στην οποία θα πάρουν μέρος όλα τα μέλη (τακτικά και αναπληρωματικά).¹⁵⁰ Τον Απρίλιο του ίδιου έτους θα καταφέρει να αποδράσει από την Ανάφη μια ομάδα επτά εξόριστων με επικεφαλής τον Κώστα Θεό. Φαίνεται πως καθ' όλη τη διάρκεια του 1937 τα «χτυπήματα» των διωκτικών υπηρεσιών δεν είχαν αποδιοργανώσει την κομματική δομή, και τα καθοδηγητικά όργανα του κόμματος λειτουργούσαν. Έτσι, μετά την 3η Ολομέλεια του Φεβρουαρίου, τον Αύγουστο του 1937 πραγματοποιήθηκε η 4η Ολομέλεια της Κ.Ε. και προς τα τέλη του ίδιου έτους έγινε συνδιάσκεψη της Περιφερειακής Επιτροπής και στελεχών της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ Στο ίδιο, 27 Νοεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁴⁹ Γιώργης Κατσούλης, ό.π., σ. 339.

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 343.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σ. 343.

Ενότητα 2.4

Ο ιδεολογικός ρόλος της Ασφάλειας: η έκδοση αντι-κομμουνιστικών βιβλίων

Στα πρότυπα των αντίστοιχων υπηρεσιών των φασιστικών καθεστώτων της Δύσης και προφανώς υπό την επιρροή της στενής συνεργασίας που είχαν αναπτύξει από το 1936, οι μηχανισμοί Ασφαλείας της 4ης Αυγούστου με τους αντίστοιχους της Γερμανίας επιδίωξαν να διευρύνουν τις αρμοδιότητές τους και πέρα από τα παραδοσιακά πεδία δράσης των αστυνομικών υπηρεσιών.

Κύριο χαρακτηριστικό της πολιτικής αστυνομίας στη ναζιστική Γερμανία και τη φασιστική Ιταλία ήταν ο καθοριστικός ρόλος που διαδραμάτιζαν στην άσκηση της εξουσίας τόσο σε κατασταλτικό όσο και σε ιδεολογικό επίπεδο.¹⁵² Οι κατασταλτικοί μηχανισμοί της 4ης Αυγούστου υπό την καθοδήγηση του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας επιχείρησαν να παρέμβουν στο ιδεολογικό πεδίο, σε μια προσπάθεια «αναμόρφωσης» της «παρηκμασμένης» ελληνικής κοινωνίας, με βάση τα μοτίβα «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού».

Οι όποιες όμως απόπειρες δεν κατάφεραν να ξεφύγουν από τον περιθωριακό και αποσπασματικό τους χαρακτήρα. Παρά ταύτα όμως αποτελούν δείγματα των αστυνομικών διαθέσεων και φιλοδοξιών.

Για τον Μανιαδάκη και τους επιτελείς του ο κομμουνισμός δεν μπορούσε να αντιμετωπιστεί μόνο με την αστυνομική καταστολή αλλά επειδή αποτελούσε «ψυχικό και πνευματικό νόσημα» επιστρατεύονταν και η ιδεολογική διάσταση της δράσης της αστυνομίας.¹⁵³ Για τον σκοπό αυτό, πέρα από τους δημόσιους λόγους του ίδιου του δικτάτορα και του Μανιαδάκη, θα γίνουν και κάποιες εκδόσεις βιβλίων βασισμένες στο κατά καιρούς υλικό που είχε κατασχέσει η Ασφάλεια.

Το 1938 θα κυκλοφορήσει το βιβλίο της Εθνικής Εταιρείας με τον εύγλωττο τίτλο «Να σώσωμεν τον πολιτισμό μας. Ο κομμουνισμός εκτεθειμένος από αυτόπτας (η φιλοσοφία του - η Γ' Διεθνής, το μέγαλον αυτού όργανο και η δράσις της - η τύχη των υπ' αυτόν διαβιούντων)».¹⁵⁴

Το εν λόγω βιβλίο ασχολείται στο ένα μέρος με τον διαλεκτικό υλισμό και γενικότερα με την κομμουνιστική θεωρία σχετικά με την ηθική, τη δικαιοσύνη και τη

---

¹⁵² Νίκος Αλιβιζάτος, *ό.π.*, σ. 434.

Νίκος Πουλιαντζάς, *ό.π.*, σ. 381, 395.

¹⁵³ Εθνική Εταιρεία, *Ο κομμουνισμός στην Ελλάδα*, Αθήνα, 1937, σ. 3.

¹⁵⁴ Εθνική Εταιρεία, *Να σώσωμεν τον πολιτισμό μας. Ο κομμουνισμός εκτεθειμένος από αυτόπτας (η φιλοσοφία του - η Γ' Διεθνής, το μέγαλον αυτού όργανο και η δράσις της - η τύχη των υπ' αυτόν διαβιούντων). Δέκα διαλέξεις εν τω κέντρω Αθηνών της Εθνικής Εταιρείας - Οκτώβριος 1937-Απρίλιος 1938 - εκδιδόμεναι υπό οργανώσεων αυτής επί τη συμπληρώσει διετίας από της 4ης Αυγούστου 1936*, Τύποις Μ.Δ. Μυρτίδου, 1938.

θηρσκεία, ενώ στο άλλο μέρος καταπιάνεται με τη ζωή στη σοβιετική κοινωνία και την εξέλιξη του σοβιετικού κόμματος και κράτους.

Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια άλλη έκδοση της Εθνικής Εταιρείας ένα χρόνο νωρίτερα, το 1937, η οποία στηρίχθηκε στα διάφορα κομματικά αρχεία που είχε κατασχέσει η Ασφάλεια μέχρι τις αρχές του ίδιου έτους. «Ο κομμουνισμός στην Ελλάδα», όπως είναι ο τίτλος του βιβλίου, συγγράφηκε «επί τη βάσει των επίσημων στοιχείων του κατασχεθέντος υπό του Υφυπουργείου Ασφαλείας αρχείου του Κομμουνιστικού Κόμματος»¹⁵⁵, με σκοπό –όπως γράφει στο προλογικό της σημείωμα η Εθνική Εταιρεία– να αποκαλύψει «ολόκληρο το συνωμοτικό σχέδιο αυτού, τα παραμονάς της Εθνικής εξεγέρσεως της 4ης Αυγούστου».¹⁵⁶

Ο Κωνσταντίνος Μανιαδάκης, με επιστολή του προς το «Ανώτατον Συμβούλιο της Εθνικής Εταιρείας» –η οποία δημοσιεύεται στο βιβλίο–, συγχαίρει τα μέλη της Εταιρείας για την πρωτοβουλία τους αυτή να διαφωτίσουν «με στοιχεία αναμφισβήτητα και επισήμου κομμουνιστικής προελεύσεως, την ελληνική κοινή γνώμη»¹⁵⁷ και τους προτρέπει να επιδιώξουν «την ευρύτατην κυκλοφορία του “αλφαβηταρίου” τούτου του κομμουνισμού εις όλας τας λαϊκὰς μάζας και προς όλα τα κοινωνικά στρώματα».¹⁵⁸

Σύμφωνα με τον Μανιαδάκη, «η συγγραφή και ευρύτατη διάδοσις βιβλίων τοιούτου περιεχομένου, αποτελεί την λαμπροτέραν υπηρεσίαν προς τον Ελληνικόν Λαόν»¹⁵⁹ και αυτό γιατί «ο κομμουνισμός [...] δεν εξαφανίζεται δια των συνήθων αστυνομικών μέσων και δια της υλικής επιβολής της κρατικής δυνάμεως. Διότι ούτος, δεν είναι απλώς και μόνον ένα κοινωνικό και οικονομικόν φαινόμενον, αλλά προ παντός ένα ψυχικόν και πνευματικό νόσημα, το οποίον καταλαμβάνει κάθε άτομον»¹⁶⁰. Για τον υφυπουργό λοιπόν το βιβλίο αυτό αποτελεί «το ασφαλέστερο όπλο α ν τ ο α μ ύ ν η ς εις χείρας εκείνων των Ελλήνων, οίτινες δεν είχαν καθόλου υποψιασθή, πόσον σατανικός και επικίνδυνος ήτο ο εχθρός, αφ’ ετέρου δε το δραστικότερον φ ά ρ μ α κ ο ν εξυγιάνσεως του οργανισμού όλων εκείνων, οι οποίοι... εμολύνθησαν από το κομμουνιστικόν μικρόβιο».¹⁶¹

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου περιγράφεται η οργανωτική διάρθρωση του κομμουνιστικού κόμματος, με στοιχεία κυρίως αντλημένα από το καταστατικό του κόμματος, που εγκρίθηκε στο 6ο Συνέδριο του 1935.

Στη συνέχεια δίνεται πλήρης εικόνα της συνωμοτικής διάρθρωσης και της δράσης που είχαν οι πυρήνες του ΚΚΕ και της ΟΚΝΕ στο στράτευμα – εικόνα που απέκτησε το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας με την ανακάλυψη του αρχείου του Π.Γ. κατά τη σύλληψη του Μύτλα.

¹⁵⁵ Εθνική Εταιρεία, *Ο κομμουνισμός στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 7.

¹⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 7.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 3.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 3.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 3.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 3.

¹⁶¹ Στο ίδιο, σ. 3.

Παράλληλα, δημοσιεύονται τα συνωμοτικά μέτρα που λάμβαναν τα μέλη των πυρήνων που δρούσαν στις Ένοπλες Δυνάμεις, όπως επίσης και οδηγίες της Κ.Ε. προς τις οργανώσεις για τα μέτρα που έπρεπε να λάβουν ενόψει της κήρυξης της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου. Επιπλέον, παρατίθεται λεξικό των συνθηματικών που χρησιμοποιούσαν οι κατά τόπους οργανώσεις, τα οποία προφανώς αποκαλύφθηκαν κατά την διαδικασία των συλλήψεων.

Ενδεικτική του προσανατολισμού των αστυνομικών μηχανισμών προς την ιδεολογική «διαπαιδαγώγηση» της κοινωνίας και την εξοικείωσή της με την καταστολή είναι η ίδρυση Εγκληματολογικού Μουσείου από τη Γενική Ασφάλεια. Η ίδρυση του Μουσείου αποτελεί εισαγωγή στο εγχώριο γίνεσθαι των αστυνομικών μεθόδων που αποκόμισαν οι ελληνικές υπηρεσίες Ασφαλείας από τη στενή συνεργασία τους με τη γερμανική Γκεστάπο. Στη λειτουργία του Εγκληματολογικού Μουσείου θα αναφερθούμε αναλυτικότερα παρακάτω, στο κεφάλαιο όπου θα εξετάσουμε την ελληνογερμανική συνεργασία στο επίπεδο της αστυνομικής καταστολής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΟ 1938

Παρά την πίεση που είχε δεχθεί από τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, το κομμουνιστικό κόμμα είχε καταφέρει να λειτουργεί χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες μέχρι τις αρχές του 1938. Η Κ.Ε. είχε αποκαταστήσει τις επαφές της με τις περισσότερες περιφερειακές οργανώσεις, είχε πραγματοποιήσει δύο ολομέλειες, ενώ ο παράνομος εκδοτικός μηχανισμός, οι γιάφκες και τα οικονομικά του κόμματος βρίσκονταν σε καλή κατάσταση.¹⁶²

Το 1938 όμως τα πράγματα παίρνουν πιο δυσμενή τροπή. Το δικτατορικό καθεστώς έχει παγιωθεί και ο Μεταξάς έχει ενισχύσει τη θέση του μέσα στο σύμπλεγμα εξουσίας.¹⁶³ Οι μηχανισμοί Ασφαλείας αναδιαρθρώνονται με στόχο να αναβαθμίσουν τη δράση τους.

Η Υπηρεσία Δίωξης Κομμουνισμού ενισχύεται και σε κάθε παράρτημα Ασφαλείας ιδρύονται ομάδες παρακολούθησης των κομμουνιστών της περιοχής τους. Οι ομάδες αυτές αποτελούνταν από έναν αρχιφύλακα και από τρεις έως πέντε αστυφύλακες, που καθοδηγούνταν από τους διοικητές των παραρτημάτων Ασφαλείας.¹⁶⁴

Παράλληλα, όλοι οι αστυνομικοί των ομάδων αυτών συμμετείχαν σε εβδομαδιαίες συγκεντρώσεις από κοινού με τους αστυνομικούς της Υπηρεσίας Δίωξης Κομμουνισμού στο κεντρικό κτίριο της Γενικής Ασφάλειας. Λάμβαναν οδηγίες και παρακολουθούσαν ομιλίες για τον τρόπο δίωξης του κομμουνισμού και τις μεθόδους που μετέρχεται το ΚΚΕ.¹⁶⁵

Επιπλέον, οι διοικητές των παραρτημάτων Ασφαλείας λάμβαναν μέρος σε εβδομαδιαίες συσκέψεις με αξιωματικούς των κεντρικών υπηρεσιών και κατατοπιζόνταν για τις γενικές κατευθύνσεις στη δίωξη του κομμουνισμού και τις υπάρχουσες πληροφορίες για τη γραμμή και την τακτική του ΚΚΕ.¹⁶⁶

Σε ανώτερο επίπεδο, ανά εβδομάδα ή δεκαπενθήμερο συσκέπτονταν οι αξιωματικοί της Γενικής Ασφάλειας, οι αξιωματικοί της Ειδικής Ασφάλειας και οι αξιωματικοί του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας υπό τον υφυπουργό Μανιαδάκη. Εκεί αντάλλασσαν γνώμες και απόψεις, και λάμβαναν οδηγίες. Με αυτές

---

¹⁶² Βασίλης Νεφελούδης, ό.π., σ. 151.

Εθνικός Κήρυξ, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

¹⁶³ Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, ό.π, σ.38

¹⁶⁴ Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁶⁵ Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁶⁶ Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

τις ενέργειες επιτεύχθηκε ο συντονισμός των δράσεων όλων των μηχανισμών της Ασφάλειας.¹⁶⁷

Την ίδια περίοδο, από πλευρά Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής, η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας Αθηνών μετονομάζεται σε Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας του Κράτους, επεκτείνει τη δικαιοδοσία της σε όλη την επικράτεια και τίθεται «υπό τη διεύθυνση υποστρατήγου».¹⁶⁸ Η διάρθρωσή της μορφοποιείται με τη δημιουργία δέκα γραφείων: «Τύπου, σωματειακών οργανώσεων, εκπαιδευτικών λειτουργιών και αντιθρησκευτικών προπαγανδών, δημοσίων-δημοτικών και δημοσίου δικαίου υπαλλήλων, διώξεως του κομμουνισμού, αντιμιλιταριστικής κινήσεως, πολιτικής κινήσεως, εκδόσεως πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, επιστρατεύσεως και πρωτοκόλλου-Αρχείου και διεκπεραιώσεως».¹⁶⁹

Στις αρχές του 1938, οι εκτιμήσεις του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας και των αξιωματικών των υπηρεσιών δίωξης του κομμουνισμού συγκλίνουν στη διαπίστωση πως ο παράνομος τεχνικός μηχανισμός του ΚΚΕ παραμένει ανέπαφος, η ηγεσία διαφεύγει της σύλληψης και οι απώλειες σε μεσαίο στελεχικό δυναμικό αναπληρώνονται εύκολα.¹⁷⁰ Σε σύσκεψη αξιωματικών της Υπηρεσίας Δίωξης Κομμουνισμού υπό τον υποδιοικητή της Γενικής Ασφάλειας Παξινό, ο Χαραλαμπίδης παρατηρεί ότι: «το ΚΚΕ παρά τα αλλεπάλληλα πλήγματα [...] διατηρεί ακμαίον το ηθικόν του. Επιπροσθέτως, ο παράνομος μηχανισμός του έχει ακόμα τη δυνατότητα να αντιμετωπίζει επαρκώς τα χτυπήματα και μέσα σε μικρά χρονικά διαστήματα να συμπληρώνει τα κενά των καθοδηγήσεων των διαφόρων οργανώσεών του. Ο παράνομος τεχνικός μηχανισμός του λειτουργεί κανονικώς [...] Οι σύνδεσμοί του, οι «γιάφκες» του και τα οικονομικά του, ευρίσκονται ακόμη εις καλήν κατάστασιν».¹⁷¹

Σε αυτή τη σύσκεψη αποφασίστηκε: α) Μεγάλο πλήγμα κατά της οργανωτικής διάρθρωσης του μηχανισμού, που θα κλονίσει το ηθικό των μελών και θα σπείρει την καχυποψία μεταξύ καθοδήγησης και βάσης. β) Να αποτραπεί κάθε προσπάθεια δημιουργίας μαζικών οργανώσεων (π.χ. Αντιδικτατορικό Μέτωπο, Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο) καθώς και κάθε προσπάθεια ανασυγκρότησης του κόμματος, της ΟΚΝΕ, της Εργατικής Βοήθειας και του παράνομου μηχανισμού, ώστε να καλλιεργηθεί κλίμα απογοήτευσης. γ) Πλήρης συντονισμός των ενεργειών των διαφόρων αστυνομικών υπηρεσιών στον τομέα της δίωξης του κομμουνισμού, με κάθε πληροφορία και ενέργεια να τίθεται υπ' όψιν της Κεντρικής Υπηρεσίας, ώστε να αποφεύγονται άσκοπες και πρόωρες κινήσεις που θα υπονόμειαν τον κεντρικό σχεδιασμό. Στη βάση αυτή επιτεύχθη η μέγιστη συνεννόηση μεταξύ της Ειδικής και της Γενικής Ασφάλειας. δ) Να καταβάλλεται προσπάθεια ώστε οι συλληφθέντες κομμουνιστές να αποκαλύπτουν τους καθοδηγητές τους και ό,τι γνωρίζουν σχετικά

¹⁶⁷ Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁶⁸ ΦΕΚ, τεύχος 1ο, αρ. φ. 356, 4 Οκτωβρίου 1938, σ. 2.

Κωνσταντίνος Αντωνίου, ό.π., σ. 1488.

¹⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 1494.

¹⁷⁰ *Εθνικός Κήρυξ*, 15 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1, 4.

¹⁷¹ Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

με το κόμμα, και κυρίως να μετανοούν υπογράφοντας δήλωση. ε) Σαν τελικός σκοπός καθοριζόταν η ανακάλυψη των κρησφύγετων της ηγεσίας, η σύλληψη αυτής και η δημιουργία προϋποθέσεων για «φραξιονισμό» μέσω της υποδαύλισης των αντιθέσεων μεταξύ των στελεχών.¹⁷²

Με αυτά τα δεδομένα καταρτίστηκε πλάνο συλλήψεων σε νευραλγικά σημεία της οργανωτικής διάρθρωσης, με ξεκάθαρο στόχο τον εντοπισμό των μελών του Π.Γ., της Κ.Ε. και των υπεύθυνων καθοδηγητικών στελεχών, και την ανακάλυψη του παράνομου τεχνικού μηχανισμού.¹⁷³

---

¹⁷² Στο ίδιο, 1 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

¹⁷³ Στο ίδιο, 15 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1, 4.

Ενότητα 3.1

Οι συλλήψεις της άνοιξης του 1938

3.1.1 Σημαντικό πλήγμα στον κυκλοφοριακό μηχανισμό του Π.Γ. του ΚΚΕ, της Ε.Π. της ΚΟΑ

Τη 15η Ιανουαρίου 1938 περιήλθε σε γνώση του διοικητή του ΣΤ΄ παραρτήματος Ασφαλείας υπαστυνόμου Μπουργάνα η πληροφορία ότι σε περίπτερο της οδού Πανεπιστημίου διεκινείτο παράνομος *Ριζοσπάστης* και ότι το περίπτερο χρησιμοποιείτο σαν γιάφκα για τη διακίνηση έντυπου υλικού. Ο Μπουργάνας ενημέρωσε σχετικά τον υποδιοικητή της Γενικής Ασφάλειας Παξινό, ο οποίος του έδωσε εντολή να θέσει υπό παρακολούθηση το περίπτερο και τα άτομα που το επισκέπτονταν.¹⁷⁴

Η παρακολούθηση του περιπτέρου γινόταν από το απέναντι καφενείο και ο περιπτεράς υπέδειξε το άτομο που παραδίδει τον *Ριζοσπάστη* και εκείνον που τον παραλαμβάνει. Ο ένας ήταν ιδιοκτήτης λεωφορείου της γραμμής Ψυχικού και ο άλλος ο Θουκυδίδης Κοκολιός, ελεγκτής λεωφορείων της γραμμής Κηφισιάς.¹⁷⁵

Από την παρακολούθηση του ελεγκτή προέκυψε πως ο ίδιος χρησιμοποιείτο ως σύνδεσμος διαφόρων στελεχών του ΚΚΕ και ήταν προμηθευτής των υλικών του παράνομου εκδοτικού μηχανισμού της ΚΟΑ. Η παρακολούθησή του κράτησε τρεις μήνες περίπου. Διαπιστώθηκε ότι ερχόταν σε επαφή με αρκετούς οδηγούς ταξί για τη μεταφορά δεμάτων, ενώ από τα ραντεβού που πραγματοποιούσε σε διάφορους δρόμους εντοπίστηκαν και άλλα μέλη του ΚΚΕ, που τέθηκαν και αυτά υπό επιτήρηση. Ταυτόχρονα, ο Κοκολιός επισκεπτόταν διάφορα μαγαζιά, όπως χρωματοπωλεία, χαρτοπωλεία κ.ά., για την αγορά τυπογραφικού υλικού (μελάνη, ζελατίνες, στένσιλ) για τον εκδοτικό μηχανισμό, τα οποία και διένειμε σε διάφορες γιάφκες.¹⁷⁶

Η παρακολούθηση συνεχίστηκε μέχρι τη 16η Απριλίου 1938, όταν και διατάχθηκαν μαζικές συλλήψεις¹⁷⁷ σε όλο το εύρος του παράνομου εκδοτικού και κυκλοφοριακού μηχανισμού του Π.Γ. του ΚΚΕ και της ΚΟΑ.¹⁷⁸

Τις πρώτες πρωινές ώρες της 16ης Απριλίου 1938 είχε διαταχθεί γενική επιφυλακή για τους αστυνομικούς της Γενικής Ασφάλειας. Σε σύσκεψη της προηγούμενης των αξιωματικών της Υπηρεσίας Διώξεως του Κομμουνισμού είχαν αποφασιστεί μαζικές έφοδοι και συλλήψεις κομμουνιστών στη βάση των μέχρι τότε πληροφοριών.

¹⁷⁴ Στο ίδιο, 2 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, 2 Δεκεμβρίου 1949, σ. 3.

¹⁷⁶ Στο ίδιο, 2 Δεκεμβρίου 1949, σ. 3.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, 2 Δεκεμβρίου 1949, σ. 3.

¹⁷⁸ Στο ίδιο, 8 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

Έτσι, συνελήφθησαν οι: α) Θουκυδίδης Κοκολιός στο σπίτι του στην Καισαριανή, β) Σολομών Κοέν, τυπογράφος, υποψήφιος βουλευτής Θεσσαλονίκης, σύνδεσμος της Επιτροπής Πόλης της ΚΟΑ με το Π.Γ., υπεύθυνος του εκδοτικού μηχανισμού της Κ.Ε. και δραπέτης από την εξορία, γ) Βασίλης Ανθής, τραπεζικός υπάλληλος, υπεύθυνος του εκδοτικού μηχανισμού της ΚΟΑ, και άλλα δεκατέσσερα μεσαία καθοδηγητικά στελέχη διαφόρων πυρήνων.¹⁷⁹

Ο Κοέν κατά την ανάκριση «έσπασε» και έδωσε στοιχεία για πρόσωπα και πράγματα που γνώριζε.¹⁸⁰ Μετά τις αποκαλύψεις του συνελήφθησαν διάφορα στελέχη της ΚΟΑ και πολλά μέλη της Αχτίδας Μεταφορών.¹⁸¹ Μετά από υπόδειξη του Κοέν συνελήφθη ο β΄ γραμματέας της Επιτροπής Πόλης της ΚΟΑ Σπύρος Καλοδίκης, επάνω στον οποίο βρέθηκαν διάφορα σημειώματα για ραντεβού, και οργανωτικές καταστάσεις της ΚΟΑ. Εκτοπίστηκε στην Ακροναυπλία και αργότερα στον Αϊ-Στράτη, από όπου δραπέτευσε τον Ιούνιο του 1940.¹⁸² Από κατάδοση του Κοέν συνελήφθη, επίσης, ο α΄ γραμματέας της Ε.Π. της ΚΟΑ και μέλος της Κ.Ε. Νίκος Νικολιτσάκος.¹⁸³

Με τις συλλήψεις του Μαρτίου και του Απριλίου του 1938 η Ασφάλεια πέτυχε σημαντικό πλήγμα στον εκδοτικό και κυκλοφοριακό μηχανισμό του Π.Γ. του ΚΚΕ, της Επιτροπής Πόλης της ΚΟΑ και, κυρίως, της Αχτίδας Μεταφορών. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στα σπίτια των συλληφθέντων κατασχέθηκαν δεκάδες πολύγραφοι, γραφομηχανές και τυπογραφικό υλικό για την έκδοση εντύπων. Έτσι, το ΚΚΕ έχασε μεγάλο αριθμό μηχανικών και τεχνικών μέσων για την έκδοση του *Ριζοσπάστη*, γιάφκες, στελέχη και υπεύθυνους του κυκλοφοριακού μηχανισμού.¹⁸⁴

3.1.2 Συλλήψεις διακοσίων μελών της ΟΚΝΕ και της Αχτίδας Διανοομένων

Παράλληλα, και ενώ το Πολιτικό Γραφείο αποφάσισε στα τέλη του 1937 την ανασυγκρότηση των δυνάμεων της ΚΟΑ¹⁸⁵, η Γενική Ασφάλεια είχε θέσει υπό παρακολούθηση δύο στελέχη που είχαν βασικό ρόλο στην προσπάθεια ανασυγκρότησης: τον επικεφαλής των διανοομένων της ΚΟΑ Χρήστο Αγγελάκη και την επικεφαλής των γυναικείων τμημάτων της, τη μικροβιολόγο Κατερίνα Κούσκου. Η Κούσκου ήταν γνωστή στην Ασφάλεια, είχε φανερή δράση, και έτσι ήταν εύκολο να εντοπιστεί. Η παρακολούθησή της διήρκεσε από τον Δεκέμβριο του 1937 μέχρι τον Μάρτιο του 1938.¹⁸⁶

¹⁷⁹ Στο ίδιο, 3 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁸⁰ Στο ίδιο, 3 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

¹⁸¹ Στο ίδιο, 6 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁸² Στο ίδιο, 6 Δεκεμβρίου 1949, σ. 5.

¹⁸³ Στο ίδιο, 6 Δεκεμβρίου 1949, σ. 5.

¹⁸⁴ Στο ίδιο, 7 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

¹⁸⁵ Στο ίδιο, 27 Νοεμβρίου 1949, σ. 1, 4.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, 27 Νοεμβρίου 1949, σ. 4.

Στις 4 Μαρτίου 1938 το Αντιδικτατορικό Μέτωπο Νέων διοργάνωσε συγκέντρωση στην οδό Αιόλου, κατά την οποία συνελήφθησαν διακόσια μέλη και στελέχη του ΚΚΕ και της ΟΚΝΕ. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν και ο γραμματέας της Αχτίδας Διανοομένων Χρήστος Αγγελάκης. Από τις ανακρίσεις που ακολούθησαν προέκυψαν στοιχεία και συνελήφθησαν δεκαπέντε μέλη της Αχτίδας Διανοομένων του ΚΚΕ, μεταξύ των οποίων η λογοτέχνις Γαλάτεια Καζαντζάκη, ο ποιητής Κώστας Βάρναλης και ο ηθοποιός Αμιλίου Βεάκης.¹⁸⁷

Μετά από παρακολούθησεις και κυρίως μετά τις αθρόες συλλήψεις στη διαδήλωση της 4ης Μαρτίου 1938 στην οδό Αιόλου εντοπίστηκαν πολλά μέλη της ΟΚΝΕ. Συνελήφθη ο Κύπριος γραμματέας της Αχτίδας Πανεπιστημίου της ΚΝΑ και μέλος της Κ.Ε. του Αντιδικτατορικού Μετώπου Νέων Σωκράτης Χριστοδουλίδης. Ο Χριστοδουλίδης δεν άντεξε και συνεργάστηκε με τους αξιωματικούς της Ασφάλειας που έλεγχαν την κίνηση στα Πανεπιστήμια για την εξάρθρωση των οργανώσεων της ΟΚΝΕ και του Αντιδικτατορικού Μετώπου Νέων στους χώρους εκπαίδευσης.¹⁸⁸

Από τις αποκαλύψεις του Χριστοδουλίδη συνελήφθησαν διάφορα στελέχη της ΟΚΝΕ στα Πανεπιστήμια, μεταξύ των οποίων και το μέλος του γραφείου της Κ.Ε. της ΟΚΝΕ και καθοδηγητής της Κομμουνιστικής Νεολαίας Αθήνας, Ιωάννης Λάγκας.¹⁸⁹

Κατά την ανάκρισή του, ο Χριστοδουλίδης είχε αποκαλύψει και τα σημεία που έδινε τα ραντεβού του στους πρόποδες του Λυκαβηττού ο γραμματέας της ΟΚΝΕ Χρήστος Μαλτέζος¹⁹⁰. Οι αστυνομικοί όμως δεν γνώριζαν εξ όψεως τον Μαλτέζο και για τον σκοπό αυτό χρησιμοποίησαν τον Χριστοδουλίδη, ώστε να καταφέρουν να τον εντοπίσουν και να τον συλλάβουν, πράγμα που κατορθώθηκε στις 20 Απριλίου 1938.¹⁹¹ Ο Μαλτέζος κρατήθηκε στις φυλακές της Κέρκυρας με την υπόλοιπη ηγεσία του κόμματος και δολοφονήθηκε λίγο καιρό αργότερα από τα βασανιστήρια. Μετά τις συλλήψεις των ηγετικών στελεχών της ΟΚΝΕ, η Ασφάλεια προχώρησε και σε εκείνες άλλων στελεχών.¹⁹²

3.1.3 «Πεταχτές» συγκεντρώσεις

Ένας τρόπος κινητοποίησης και διαμαρτυρίας του ΚΚΕ κατά τη διάρκεια της δικτατορίας ήταν οι «πεταχτές» συγκεντρώσεις. Οι «πεταχτές» ήταν παράνομες συγκεντρώσεις εκατό διακοσίων ατόμων σε δρόμους ή πλατείες, κατά τις οποίες

¹⁸⁷ Στο ίδιο, 29 Νοεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁸⁸ Στο ίδιο, 8 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, 8 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

¹⁹⁰ Βιογραφικό σημείωμα του Μαλτέζου βρέθηκε στο κατασχεμένο αρχείο του Π.Γ.: Στο ίδιο, 10 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

¹⁹¹ Στο ίδιο, 9 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

¹⁹² Στο ίδιο, 10 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1, σ. 4.

διαβάζονταν αντι-δικτατορικοί λόγοι. Κρατούσαν λίγα λεπτά της ώρας και διαλύονταν πριν προλάβει να κάνει την εμφάνισή της η Αστυνομία.¹⁹³

Η πρώτη «πεταχτή» συγκέντρωση που επιχείρησε το ΚΚΕ ήταν λίγες μέρες μετά την κήρυξη της δικτατορίας, στις 23 Αυγούστου του 1936. Απέτυχε όμως, αφού η Ασφάλεια, που διέθετε σχετικές πληροφορίες, κατέλαβε τον χώρο και προχώρησε σε συλλήψεις.¹⁹⁴

Τον Οκτώβρη του 1936, το Πολιτικό Γραφείο έδωσε εντολή στην ΚΟΑ να διοργανώσει «πεταχτή» συγκέντρωση στο κέντρο της Αθήνας. Η συγκέντρωση θα πραγματοποιείτο στην οδό Σταδίου, έξω από την Τράπεζα Αθηνών, κοντά στην πλατεία Κλαυθμώνος. Τόποι προσυγκέντρωσης είχαν οριστεί: η πλατεία Κάνιγγος, η Ακαδημία, η Πολυκλινική στην οδό Πειραιώς, ο κινηματογράφος «Ρεξ» στην Πανεπιστημίου και η πλατεία Κολωνακίου.¹⁹⁵

Το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας διέθετε πληροφορίες για την εν λόγω συγκέντρωση και είχε φροντίσει να τοποθετήσει μυστικούς αστυνομικούς στους τόπους της συνάθροισης, πράγμα που οδήγησε στην αλλαγή του σημείου συγκέντρωσης και στην πραγματοποίησή της στην αρχή της οδού Σταδίου, έξω από το κατάστημα Λαμπρόπουλου. Η Αστυνομία προχώρησε σε συλλήψεις τόσο στην πλατεία Κλαυθμώνος όσο και έξω από τον Λαμπρόπουλο. Κεντρικός ομιλητής στη συγκέντρωση ήταν το μέλος της Κ.Ε Αριστείδης Βασιλειάδης.¹⁹⁶

Μετά από αυτές τις αποτυχίες και, κυρίως, λόγω των σοβαρών πληγμάτων που είχαν δεχθεί οι οργανωτικές του δυνατότητες εξαιτίας των αλληπάλληλων συλλήψεων, το ΚΚΕ περιόρισε αυτές τις εκδηλώσεις και επικεντρώθηκε στην παράνομη συνωμοτική δράση.¹⁹⁷

3.1.4 Συλλήψεις Νεφελούδη, Παρτσαλίδη, Σκλάβαινα

Ταυτόχρονα, στα μέσα Απριλίου 1938 αρχίζει να σφίγγει ο κλοιός για τους Παρτσαλίδη, Νεφελούδη και Σκλάβαινα, που αποτελούσαν τη γραμματεία του Πολιτικού Γραφείου. Ο εντοπισμός και η παρακολούθηση της γυναίκας του Νεφελούδη, της Σοφίας, θα οδηγήσει τη Γενική Ασφάλεια στο σπίτι του ζεύγους στην περιοχή του Αγίου Μελετίου. Το σπίτι θα τεθεί υπό παρακολούθηση από γειτονικό διαμέρισμα. Στην έφοδο κλιμακίου της Ασφάλειας τη 16η Απριλίου 1938, με επικεφαλής τους Παξινό και Χαραλαμπίδη, συλλαμβάνονται ο Βασίλης Νεφελούδης, η γυναίκα του η Σοφία και ο Στυλιανός Σκλάβαινας, που τις μέρες εκείνες είχε αναγκασθεί να εγκαταλείψει το δικό του σπίτι.

¹⁹³ Στο ίδιο, 25 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, 25 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, 26 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹⁹⁶ Στο ίδιο, 26 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, 26 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

Θεωρώντας οι αξιωματικοί της Ασφάλειας πως το σπίτι χρησιμοποιείται και για συνεδριάσεις του Π.Γ., στήνουν ενέδρα με σκοπό τη σύλληψη και άλλων ηγετικών στελεχών. Πράγματι, το βράδυ της ίδιας ημέρας στα χέρια των αστυνομικών βρίσκονται ο Μήτσος Παρτσαλίδης και η σύζυγός του Αύρα.¹⁹⁸

Οι συλλήψεις των τριών μελών του Πολιτικού Γραφείου επέφεραν μεγάλο κλονισμό στην παράνομη λειτουργία του ΚΚΕ, αφού οι Παρτσαλίδης, Νεφελούδης και Σκλάβαινας αποτελούσαν την ηγεσία του κόμματος μετά τη σύλληψη του Νίκου Ζαχαριάδη τον Σεπτέμβριο του 1936.

Ο συνολικός απολογισμός των επιχειρήσεων των διωκτικών μηχανισμών την άνοιξη του 1938 περιλαμβάνει τη σύλληψη εκατόν πενήντα μελών και στελεχών του κόμματος μεταξύ των οποίων: «1) Τρία μέλη του Π.Γ. του ΚΚΕ. 2) Τρία μέλη της Κ.Ε. του ΚΚΕ, εκ των οποίων τα δύο ήσαν ο α΄ και ο β΄ γραμματέας της Ε.Π. της ΚΟΑ. 3) Τρία μέλη του Γραφείου της Κ.Ε. της ΟΚΝΕ, μεταξύ των οποίων και ο γενικός γραμματέας της ΟΚΝΕ. 4) Τέσσερις γραμματείς αχτίδων της ΚΟΑ. 5) Τρεις γραμματείς αχτίδων της ΚΝΑ. 6) Τα στελέχη ολόκληρου του παράνομου κυκλοφοριακού μηχανισμού της Κ.Ε. του ΚΚΕ. 7) Ο υπεύθυνος του κυκλοφοριακού μηχανισμού της Κ.Ε. του ΚΚΕ. 8) Έξ γιάφκες του παράνομου μηχανισμού της ΚΟΑ. 9) Έξ γιάφκες του παράνομου μηχανισμού της ΚΝΑ. 10) Δεκαοκτώ στελέχη της ΚΝΑ. 11) Όλα σχεδόν τα στελέχη της αχτίδας μεταφορών της ΚΟΑ, άτινα εχρησιμοποιούντο με τα αυτοκίνητά των δια την μεταφοράν του παράνομου έντυπου υλικού και των στελεχών του ΚΚΕ. 12) Πεντήκοντα στελέχη της ΚΟΑ και του παράνομου τεχνικού μηχανισμού της Κ.Ε. του ΚΚΕ».¹⁹⁹ Τον Μάιο του 1938 παρόμοιο «χτύπημα» δέχονται και οι οργανώσεις της Θεσσαλονίκης και συλλαμβάνονται ογδόντα τέσσερα στελέχη.²⁰⁰

3.1.5 Παράλυση της λειτουργίας του παράνομου μηχανισμού

Οι επιτυχίες αυτές δημιούργησαν κλίμα ενθουσιασμού στο Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας, με τα στελέχη του να διαπιστώνουν πως η κατάσταση του παράνομου μηχανισμού δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την αναρρίχηση των πρακτόρων τους σε καθοδηγητικές θέσεις. Η εκμετάλλευση της σύγχυσης και της καχυποψίας, που είχαν ενσπείρει στις τάξεις των κομμουνιστών, εκτιμούσαν ότι ανοίγει τον δρόμο για τον έλεγχο της καθοδήγησης του ΚΚΕ.²⁰¹

Το μοναδικό πλέον ελεύθερο μέλος του Π.Γ. Γιώργης Σιάντος μαζί με τα μέλη της Κ.Ε. Νίκο Πλουμπίδη, Γρηγόρη Σκαφίδα και Γιάννη Παπαγιάννη θα

¹⁹⁸ Στο ίδιο, 11 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1, 4.

Στο ίδιο, 13 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1, 4.

Βασίλης Νεφελούδης, ό.π., σ. 153.

¹⁹⁹ *Εθνικός Κήρυξ*, 15 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

²⁰⁰ Γιώργης Κατσούλης, ό.π., σ. 358.

²⁰¹ *Εθνικός Κήρυξ*, 15 Δεκεμβρίου 1949, σ. 4.

συγκροτήσουν νέο καθοδηγητικό κέντρο μέχρι το φθινόπωρο του 1939, όταν και θα συλληφθούν οι Σιάντος, Πλουμπίδης και Σκαφίδας. Στη συνέχεια ο Παπαγιάννης μαζί με άλλα στελέχη θα δημιουργήσουν την Παλαιά Κεντρική Επιτροπή και θα αναλάβουν την καθοδήγηση. Η Παλαιά Κεντρική Επιτροπή συνδεόταν με τον έγκλειστο στο σανατόριο «Σωτηρία» Νίκο Πλουμπίδη.

Τον Μάιο του 1938 η Κ.Ε. εκδίδει απόφαση για «την κατάσταση και τα καθήκοντα του κόμματος ύστερα από τις τελευταίες συλλήψεις», με την οποία προτάσσεται «το καθήκον της συνεχούς αναδιοργάνωσης και αναπροσαρμογής όλων των μεθόδων δουλειάς και δράσης προς τον σκοπό της περιφρούρησης του Κόμματος και ανάπτυξης της μαζικής του δράσης», και συγκεκριμένα: α) Επιβολή μέτρων «για την αποτελεσματική αποκοπή κάθε νήματος που τυχόν μπορεί να υπάρχει σαν συνέχεια των τελευταίων συλλήψεων». β) Αναδιοργάνωση όλων των κομματικών οργανώσεων και του τεχνικού μηχανισμού με βάση την όσο το δυνατόν πιο μεγάλη αποκέντρωση και τη δημιουργία φραγμών ανάμεσα στις οργανώσεις και τους διάφορους κόμπους του μηχανισμού, ικανών να αποκλείουν τη μετάδοση τυχόν νήματος της Ασφάλειας απ' τον έναν τομέα στον άλλο. γ) Αύξηση της επαναστατικής επαγρύπνησης. δ) [...] μέτρα διαφώτισης του Κόμματος και του λαού πάνω στον σκοπό της διαλυτικής καμπάνιας που κάνει η Ασφάλεια εξ αφορμής των τελευταίων συλλήψεων, και για το ξεσήκωμα της ομαδικής πάλης του λαού ενάντια στη χαφιεδοκρατία, στα βάρβαρα βασανιστήρια και στις πολιτικές δολοφονίες».²⁰²

---

²⁰² ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ό.π., σ. 444-445.

Ενότητα 3.2

Η εξάρθρωση του εκδοτικού μηχανισμού του ΚΚΕ

Βασικό στοιχείο της παράνομης δουλειάς του κομμουνιστικού κόμματος ήταν η δυνατότητα έκδοσης και διακίνησης των παράνομων εντύπων της οργάνωσης. Η έκδοση και η κυκλοφορία των εντύπων, και ιδιαίτερα του *Ριζοσπάστη*, πέρα από την προπαγανδιστική λειτουργία που επιτελούσε, αποτελούσε την υλική απόδειξη της επιβίωσης και της ανθεκτικότητας του κόμματος στις συνθήκες της παρανομίας. Το ΚΚΕ πολύ πριν από την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά είχε οργανώσει τον παράνομο εκδοτικό μηχανισμό του, ο οποίος αποτελείτο από δύο τυπογραφεία.

Με βάση της πληροφορίες του δηλωσία πλέον Τυρίμου, ο οποίος είχε εργαστεί στο παράνομο τυπογραφείο του *Ριζοσπάστη*, η Ασφάλεια κατάφερε να εντοπίσει και να «χτυπήσει» τον εκδοτικό μηχανισμό του ΚΚΕ. Ύστερα από υπόδειξη του Τυρίμου τέθηκε υπό καθημερινή παρακολούθηση ο Μιχάλης Γκαζές. Από την παρακολούθηση προέκυψε πως ο Γκαζές συναντιόνταν καθημερινά με τον υδραυλικό Ζήση Βηζαδέ στο κατάστημά του, στη διεύθυνση Αχαρνών 133.²⁰³

Μετά από παρακολούθηση του σπιτιού του Βηζαδέ και έχοντας ισχυρές ενδείξεις, η Ασφάλεια αποφάσισε έφοδο σε σπίτι της οδού Μιχαήλ Βόδα. Από την κατ' οίκον έρευνα εντοπίστηκε καταπακτή που οδηγούσε στο παράνομο τυπογραφείο. Μάλιστα, το τυπογραφείο επικοινωνούσε με τον ίδιο τρόπο με το διπλανό ακατοίκητο σπίτι, που διέθετε και αυτό παρόμοια καταπακτή. Οι καταπακτές στηρίζονταν σε ισχυρά ελατήρια και ανεβοκατέβαιναν με τη βοήθεια μοχλών και βαρούλκων, σε συνδυασμό με το βάρος δύο ατόμων. Το σύστημα αυτό το είχε κατασκευάσει ο υδραυλικός Βηζαδές μαζί με τον μηχανουργό Μιχαηλίδη.²⁰⁴

Εκεί τυπωνόταν ο *Ριζοσπάστης*, η *Νεολαία* και άλλα έντυπα. «Το τυπογραφείο είχε τέλειο σύστημα εξαερισμού. Διέθετε ένα ποδοκίνητο πιεστήριο, πολλά καινούργια τυπογραφικά στοιχεία, δύο μικρά κινητά τυπογραφεία, μια κοπτική μηχανή, μία γραφομηχανή, μεγάλη ποσότητα χαρτιού, ένα πλήρες αρχείο του *Ριζοσπάστη*, ένα γεμάτο περίστροφο και πολλά έγγραφα και σημειώσεις».²⁰⁵

Ο Βηζαδές συνελήφθη και ομολόγησε, αποκαλύπτοντας λεπτομέρειες για την κατασκευή –το 1934 μαζί με τον Μιχαηλίδη και τον Ζαχαριάδη– του υπογείου όπου εγκαταστάθηκε το τυπογραφείο. Επίσης, αποκάλυψε πως ο Γκαζές γνώριζε πού βρισκόταν το δεύτερο τυπογραφείο.²⁰⁶

Ο Γκαζές, που είχε διατελέσει και βουλευτής του ΚΚΕ, συνελήφθη, και η γυναίκα του τέθηκε υπό παρακολούθηση. Με τα στοιχεία που συνέλεξε η Ασφάλεια

²⁰³ *Ελεύθερος Κόσμος*, 3 Αυγούστου 1966, σ. 7.

Εθνικός Κήρυξ, 2 Μαρτίου 1950, σ. 1, σ. 4.

²⁰⁴ *Ελεύθερος Κόσμος*, 3 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁰⁵ Στο ίδιο, 3 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁰⁶ Στο ίδιο, 3 Αυγούστου 1966, σ. 7.

από την παρακολούθηση και από την παγίδευση του Γκαζέ από τον Βεζζαδέ, κατάφερε να εντοπίσει και το δεύτερο τυπογραφείο, στην περιοχή της Ηλιούπολης. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αστυνομία εξάρθρωσε τον παράνομο εκδοτικό μηχανισμό.²⁰⁷

Σε ανακοίνωση που δημοσιεύθηκε στον *Ριζοσπάστη* της 30ης Νοεμβρίου 1939, το Πολιτικό Γραφείο επιχειρεί να διαψεύσει το ανακοινωθέν του Υφυπουργείου Ασφαλείας που επιχαιρεί για την εξάρθρωση του εκδοτικού μηχανισμού του ΚΚΕ, δηλώνοντας πως «ο εν λειτουργία εκδοτικός μηχανισμός του Κόμματός μας είναι τελείως άθικτος και ικανός να συνεχίσει τη δράση του» και ότι «τα δύο κατασχεμένα κομματικά τυπογραφεία ήταν εγκαταλελειμμένα, το ένα από τις αρχές του 1937 και το άλλο από τις αρχές του 1938, επειδή από την εποχή εκείνη προδόθηκαν στην Ασφάλεια απ' τους διωχθέντες απ' το κόμμα μας χαφιέδες Μύτλα και Μιχαηλίδη».²⁰⁸

Μετά την ανακάλυψη των τυπογραφείων, μέριμνα των αξιωματικών της Ασφάλειας ήταν να ενοχοποιηθούν σαν χαφιέ τον Γκαζέ για να απομακρύνουν τις υποψίες από τον Βεζζαδέ και κυρίως από τον Τυρίμο. Ο Γκαζές, από τις φυλακές της Κέρκυρας όπου κρατούνταν, έμαθε για την καταγγελία του και τη διαγραφή του σαν χαφιέ από τον *Ριζοσπάστη*. Προσπάθησε να αποδείξει στο κόμμα την αθωότητά του χωρίς αποτέλεσμα. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής θα εκτελεστεί μαζί με άλλους Εβραίους από τους Γερμανούς.²⁰⁹

3.2.1 Η ανακάλυψη του ασυρμάτου της Κομμουνιστικής Διεθνούς

Το Κομμουνιστικό Κόμμα είχε εγκαταστήσει ασυρμάτους για την επικοινωνία του με την Κομμουνιστική Διεθνή από το 1935 και χειριστής των ασυρμάτων ήταν ο Ηλίας Καρράς. Ο Καρράς είχε συλληφθεί τον Ιούλιο του 1938 μαζί με άλλα σαράντα πέντε στελέχη της ΚΟΑ και της Εργατικής Βοήθειας²¹⁰, και κρατείτο στις φυλακές της Αίγινας. Σύμφωνα με την εκτίμηση του Τυρίμου, ο νέος υπεύθυνος των ασυρμάτων θα βρισκόταν σε επαφή με τον Καρρά λόγω και των τεχνικών ιδιαιτεροτήτων του εγχειρήματος.²¹¹

Από τη Διεύθυνση των φυλακών της Αίγινας προέκυψε πως τον Καρρά τον επισκεπτόταν τακτικά μια γυναίκα. Ύστερα από παρακολούθηση, η Γενική Ασφάλεια τη συνέλαβε, και κατά την ανάκριση αποκαλύφθηκε πως εργαζόταν στον τομέα διαβιβάσεων τεχνικού μηχανισμού του κόμματος, υπό την καθοδήγηση του Καρρά. Επιπλέον, η γυναίκα υπέδειξε ένα σπίτι στην Εκάλη, στο οποίο ήταν εγκατεστημένοι οι ασύρματοι.²¹² Η κατάσχεση του ασυρμάτου το 1939 ήταν ένα ισχυρό πλήγμα στην

²⁰⁷ Στο ίδιο, 3 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁰⁸ ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ό.π., σ. 474.

²⁰⁹ *Ελεύθερος Κόσμος*, 4 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²¹⁰ *Εθνικός Κήρυξ*, 24 Δεκεμβρίου 1949, σ. 1.

²¹¹ *Ελεύθερος Κόσμος*, 4 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²¹² Στο ίδιο, 4 Αυγούστου 1966, σ. 7.

Εθνικός Κήρυξ, 9 Μαρτίου 1950, σ. 4.

άμεση επικοινωνία του ΚΚΕ με την Γ΄ Διεθνή, που θα διευκολύνει τις επιδιώξεις της Ασφάλειας.²¹³

---

²¹³ Τμήμα Ιστορίας του ΚΚΕ, *Το ΚΚΕ στον ιταλοελληνικό πόλεμο 1940–1941*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 2015^γ, σ. 69.

Ενότητα 3.3

Η αποδιοργάνωση του Μακεδονικού Γραφείου

Ταυτόχρονα με την εξάρθρωση της γραμματείας του Π.Γ., του εκδοτικού μηχανισμού και της ΟΚΝΕ την άνοιξη του 1938, η Ειδική Ασφάλεια Θεσσαλονίκης κατάφερε να επιτύχει σημαντικά πλήγματα στις οργανώσεις της Μακεδονίας. Μέχρι τις αρχές του 1939 είχαν αποδιοργανωθεί οι οργανώσεις της Θεσσαλονίκης.²¹⁴

Λόγω της οικτρής κατάστασης των μακεδονικών οργανώσεων, η ηγεσία του κόμματος απέστειλε στη Θεσσαλονίκη την άνοιξη του 1939 ως νέο καθοδηγητή του Μακεδονικού Γραφείου τον Δημήτρη Μιχελίδη, με σκοπό να ανασυγκροτήσει τις κομματικές οργανώσεις. Οι οργανώσεις όμως της Θεσσαλονίκης ήταν ήδη διαβρωμένες σε μεγάλη έκταση από χαφιέδες της Ειδικής Ασφάλειας Θεσσαλονίκης, και έτσι ο Μιχελίδης συνελήφθη σχετικά γρήγορα.²¹⁵

Κατά τη σύλληψή του, στο σπίτι του εντοπίστηκε σημείωμα που αποκάλυπτε γιάφκες και τα συνθηματικά σύνδεσης του γραμματέα με τις οργανώσεις της Δυτικής Μακεδονίας. Με τις δυνατότητες που παρείχε το υλικό αυτό, η Ειδική Ασφάλεια Θεσσαλονίκης κατάφερε μέσω αξιωματικού της, που υποδύθηκε τον καθοδηγητή του Μακεδονικού Γραφείου, να συνδεθεί με τις κατά τόπους οργανώσεις ή τα υπολείμματά τους και να τις εξαρθρώσει πλήρως. Διοικητής της Ειδικής Ασφάλειας στη Θεσσαλονίκη ήταν ο Κώστας Κινινής και ο αξιωματικός που του ανατέθηκε το καθήκον της διεύθυνσης στις οργανώσεις της Δ. Μακεδονίας ήταν ο υπομοίραρχος Στάθης Βαμβέτσος. Ο Βαμβέτσος πραγματοποίησε πολυήμερη περιοδεία σε Βέροια, Κοζάνη, Γρεβενά, Σιάτιστα και άλλες περιοχές παρουσιαζόμενος ως καθοδηγητής από το Μακεδονικό Γραφείο, χαρτογραφώντας πλήρως τις οργανώσεις και τα στελέχη στις πόλεις και τα χωριά της Δ. Μακεδονίας. Όταν ολοκληρώθηκε η περιοδεία του, η Χωροφυλακή, με τις υποδείξεις της Ειδικής Ασφάλειας, κατάφερε να συλλάβει το σύνολο των μελών του δικτύου του κόμματος στις περιοχές αυτές.²¹⁶

Εκείνα τα χρόνια ο Μιχελίδης κατηγορήθηκε ότι παρέδωσε τις οργανώσεις στην Ασφάλεια και ότι στη συνέχεια έγινε όργανό της συμμετέχοντας στην Προσωρινή Διοίκηση. Μάλιστα, σύμφωνα με την Παλαιά Κεντρική Επιτροπή, αποτελούσε ένα εκ των τριών «Μ της Ασφάλειας» μαζί με τους Μιχαηλίδη και Μανιαδάκη. Όπως γνωρίζουμε πλέον, ο Μιχελίδης ούτε «κάρφωσε» τις παράνομες οργανώσεις –αντιθέτως παγιδεύτηκε και συνελήφθη λόγω της εκτεταμένης διάβρωσής τους– ούτε στη συνέχεια ενεπλάκη στην Προσωρινή Διοίκηση.

²¹⁴ Θεόδωρος Μιχ. Λυμπερίου, ό.π., σ. 202, 203.

²¹⁵ *Εθνικός Κήρυξ*, 17 Μαρτίου 1950, σ. 4.

²¹⁶ Στο ίδιο, 17 Μαρτίου 1950, σ. 4.

Στο ίδιο, 18 Μαρτίου 1950, σ. 4, 5.

Στο ίδιο, 19 Μαρτίου 1950, σ. 5.

Στο ίδιο, 21 Μαρτίου 1950, σ. 4.

Στο ίδιο, 22 Μαρτίου 1950, σ. 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΔΙΑΒΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΝΟΜΟΥ ΚΟΜΜΑΤΙΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Ενότητα 4.1

Η κατάσταση το 1939

4.1.1 Οι συλλήψεις των τελευταίων ηγετικών στελεχών

Οι μαζικές συλλήψεις της άνοιξης του 1938 και η εξουδετέρωση της γραμματείας του Π.Γ., η οποία αποτελούσε τη συλλογική ηγεσία της οργάνωσης, θα επιφέρουν ισχυρό κλονισμό στη λειτουργία του κόμματος, εντείνοντας τη σύγχυση και την καχυποψία μεταξύ των στελεχών – τόσο στις φυλακές όσο και «έξω». Τον ρόλο της καθοδήγησης θα τον αναλάβουν τα ελάχιστα ελεύθερα μέλη της Κ.Ε., με επικεφαλής τον Γιώργη Σιάντο.

Τον Φεβρουάριο του 1939 θα συνέλθει η 5η Ολομέλεια της Κ.Ε. Τον ίδιο μήνα θα γίνουν συλλήψεις καθοδηγητικών στελεχών των οργανώσεων της Θεσσαλονίκης, μεταξύ των οποίων και αυτή του γραμματέα και μελών της Π.Ε., όπως επίσης μαζικές συλλήψεις στην οργάνωση του Πειραιά.²¹⁷

Τον Μάρτιο του 1939, όταν καθοδηγητής του Μακεδονικού Γραφείου εκ μέρους του Π.Γ. θα αναλάβει ο Γιάννης Μιχελίδης, ήδη οι οργανώσεις της Θεσσαλονίκης θα είναι διαβρωμένες από χαφιέδες. Έτσι, όπως ήδη πληροφορήσαμε, ήταν εύκολο να εντοπιστεί και να συλληφθεί και ο ίδιος από την Ειδική Ασφάλεια Θεσσαλονίκης. Μετά τη σύλληψη του Μιχελίδη και με τις πληροφορίες που διέθετε η Ειδική Ασφάλεια, της ήταν εύκολο να διεισδύσει στις οργανώσεις της Δυτικής Μακεδονίας και να προχωρήσει σε μαζικές συλλήψεις.

Το διάστημα Μαΐου–Νοεμβρίου 1939 θα χαρακτηριστεί από τις συλλήψεις κεντρικών καθοδηγητικών στελεχών και από τη μερική εξάρθρωση του εκδοτικού μηχανισμού. Μεταξύ Απριλίου και Μαΐου 1939 θα συλληφθεί ο Κώστας Θεός στην κατοικία του στο Φάληρο από τους αστυνόμους Χαραλαμπίδη και Τσέκο²¹⁸, και στις 5 Ιουνίου του ίδιου έτους ο Νίκος Πλουμπίδης στην οδό Γενναίου Κολοκοτρώνη στο Κουκάκι, λίγο πριν συλληφθεί στην ίδια περιοχή και ο Γιάννης Μιχαηλίδης.²¹⁹

²¹⁷ Γιώργης Κατσούλης, ό.π, σ. 365.

²¹⁸ Στο ίδιο, 15 Ιανουαρίου 1950, σ. 4.

²¹⁹ Στο ίδιο, 25 Φεβρουαρίου 1950, σ. 4.

Τον Ιούνιο του 1939 θα γίνουν, επίσης, συλλήψεις κεντρικών στελεχών της ΟΚΝΕ.²²⁰ Τον Οκτώβριο θα ανακαλυφθούν δύο τυπογραφεία του εκδοτικού μηχανισμού και θα συλληφθούν πολλά μέλη του. Τέλος, τον Νοέμβριο θα συλληφθούν ο Γιώργης Σιάντος και ο Γρηγόρης Σκαφίδας, τα τελευταία ελεύθερα μέλη της Κ.Ε., που είχαν εκλεγεί στο 6ο Συνέδριο του ΚΚΕ τον Δεκέμβριο του 1935. Όπως αναγνωρίζεται και από το Π.Γ.: «η απώλεια αυτή στις κρίσιμες στιγμές που περνάει ο λαός και η χώρα είναι σοβαρή». Στην ίδια ανακοίνωση του Π.Γ., που δημοσιεύθηκε στις 25 Δεκεμβρίου 1939 στον *Ριζοσπάστη*, καταγγέλλεται: «ο Μισέλ Γκαζές, που είχε συλληφθεί πριν από ένα μήνα, λύγισε από τα βασανιστήρια και έδωσε στοιχεία που ήξερε (πού και με ποιους μένουν οι σύντροφοί μας) στην Ασφάλεια της Δικτατορίας».²²¹

Στη συνέχεια, ο Δημήτρης Παπαγιάννης –που εν τω μεταξύ είχε προσληφθεί στην Κ.Ε. με κοοπάτσια²²²– μαζί με άλλα στελέχη, όπως οι Βαγγέλης Κτιστάκης και Χρήστος Κανάκης, θα προσπαθήσουν να ανασυγκροτήσουν την Κ.Ε. και να αναλάβουν την καθοδήγηση. Η κίνησή τους αυτή έμεινε γνωστή στην κομματική ιστοριογραφία ως Παλαιά Κεντρική Επιτροπή για να ξεχωρίζει από την ανασυγκροτημένη Κ.Ε. της πρώτης κατοχικής περιόδου. Όπως αναφέραμε και νωρίτερα, η Παλαιά Κεντρική Επιτροπή ήταν συνδεδεμένη και καθοδηγείτο από τον Νίκο Πλουμπίδη.

Στο τέλος του 1939 το σύνολο σχεδόν του κόμματος βρίσκεται στις φυλακές και τις εξορίες. Στις αρχές του 1940 η Ασφάλεια, με τη συνεργασία «σπασμένων» στελεχών και, κυρίως, του Μιχάλη Τυρίμου, καταφέρνει να κατασκευάσει την Προσωρινή Διοίκηση και να ελέγξει την καθοδήγηση του ΚΚΕ. Επιπλέον, η εξάρθρωση του εκδοτικού μηχανισμού και ο εντοπισμός τυπογραφιών δίνει τη δυνατότητα στην Προσωρινή Διοίκηση να εκδίδει πλαστό *Ριζοσπάστη* επιτείνοντας τη σύγχυση στις γραμμές του κόμματος.

Ενώ Προσωρινή Διοίκηση και Παλαιά Κεντρική Επιτροπή αλληλοκατηγορούνται ως «χαφιέδικες», ηγετικά στελέχη του κόμματος αγνοούν τον ρόλο του Τυρίμου και άλλων στελεχών. Η κατάσταση χειροτερεύει όταν ο Μιχαηλίδης –που κατόπιν εντολής του Ζαχαριάδη αποφυλακίζεται με δήλωση μετανοίας για να ξεκαθαρίσει τον παράνομο μηχανισμό από τους πράκτορες της Ασφάλειας– συνδέεται με την Προσωρινή Διοίκηση.

²²⁰ Γιώργης Κατσούλης, *ό.π.*, σ. 365.

²²¹ ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, *ό.π.*, σ. 476.

²²² Πρόσληψη σε καθοδηγητικό όργανο. Στις συνθήκες της παρανομίας επιτρεπόταν να γίνονται προσλήψεις στελεχών στα κομματικά όργανα για τη συμπλήρωση των κενών θέσεων που προέκυπταν από τις συλλήψεις.

4.1.2 Η αποστολή του Μιχαηλίδη

Σημαντικό ρόλο στην πορεία που πήραν τα κομματικά πράγματα από το δεύτερο εξάμηνο του 1939 μέχρι και την ίδρυση της Προσωρινής Διοίκησης έχει διαδραματίσει η αποστολή που ανατέθηκε στον Γιάννη Μιχαηλίδη από την έγκλειστη ηγεσία του ΚΚΕ.

Ο Γιάννης Μιχαηλίδης ήταν μέλος του Π.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚΕ. Είχε γεννηθεί στην Κωνσταντινούπολη τον Νοέμβριο του 1899. Το 1923 έφυγε από την Πόλη για τη Μόσχα και έναν χρόνο αργότερα εντάχθηκε στο ΠΚΚ(μπ.)²²³, και σπούδασε δύο χρόνια στη σχολή ΚΥΤΥ. Στο ΚΚΕ εντάχθηκε το 1927, οπότε και ήρθε στην Ελλάδα. Το 1930 συνελήφθη και από το 1931 έως το 1935 δούλευε στην παρανομία. Το 1935 ήταν αντιπρόσωπος στο 7ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Στην παρανομία, τα ψευδώνυμα που χρησιμοποιούσε ήταν: Μπάμπης, Ψηλός, Κάμος, Κατσανέβης, Ειρηνοδίκης. Από τη δικτατορία Μεταξά συνελήφθη στις 26 Σεπτεμβρίου 1936.²²⁴

Στις φυλακές της Κέρκυρας, όπου κρατούνταν τα περισσότερα ηγετικά στελέχη, επικρατούσε από καιρό έντονος προβληματισμός για τις μαζικές συλλήψεις και τα απανωτά «χτυπήματα» που δεχόταν ο παράνομος μηχανισμός. Σε συζητήσεις που είχαν οι Ζαχαριάδης, Νεφελούδης και Παρτσαλίδης κυριάρχησε η άποψη πως βασικός ύποπτος σαν χαφιές ήταν ο Δαμιανός Μάθεσης.

Για την αντιμετώπιση του ζητήματος του χαφιεδισμού δόθηκε εντολή στο μέλος του Π.Γ. Γιάννη Μιχαηλίδη να υπογράψει δήλωση μετανοίας με σκοπό να βγει από τη φυλακή, να βοηθήσει το κόμμα να αποκαλύψει τους χαφιέδες, και να το ανασυγκροτήσει. Για τον σκοπό αυτόν προμηθεύτηκε από τον Ζαχαριάδη το αντίστοιχο έγγραφο σχετικά με την αποστολή του, που θα του επέτρεπε να συνδεθεί με το κόμμα χωρίς να δημιουργηθεί πρόβλημα εξαιτίας της δήλωσης που είχε υπογράψει.

Μετά την αποφυλάκισή του και αφού είχε παρέλθει ένα ικανό διάστημα αδράνειας, ώστε να μην κινήσει τις υποψίες της Ασφάλειας σχετικά με τους πραγματικούς του σκοπούς, ο Μιχαηλίδης επιχείρησε να έρθει σε επαφή με το κόμμα. Στο τρίτο ραντεβού που είχε με τον Πλουμπίδη, στο οποίο και θα παρέδιδε το έγγραφο με τις οδηγίες του Ζαχαριάδη, συνελήφθη.

Η σύλληψή του ήταν τυχαία και οφειλόταν, σύμφωνα με τους συντάκτες του «Μυστικού αρχείου», σε λάθος του Πλουμπίδη. Ο τελευταίος είχε δώσει δύο ραντεβού στην ίδια περιοχή και σε κοντινή ώρα. Το ένα ήταν με τον Γ. Μιχαηλίδη και το άλλο ήταν με τον Κουτσογιάννη. Η Ασφάλεια γνώριζε για το ραντεβού του Πλουμπίδη με τον πράκτορά της Κουτσογιάννη και έστησε ενέδρα νωρίτερα για να συλλάβει τον Πλουμπίδη, που θα μετέφερε εντολή στον Κουτσογιάννη να μετακινηθεί

²²³ Πανρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (Μπολσεβίκοι).

²²⁴ 1931–1944 *Φάκελος Ελλάς, τα αρχεία των μυστικών σοβιετικών υπηρεσιών*, Αθήνα, Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, 1993, σ. 40, 41, 42, 43.
Τμήμα Ιστορίας του ΚΚΕ, ό.π., σ. 78, 79.

στην Κρήτη για να αναλάβει τις εκεί οργανώσεις. Με αυτό τον τρόπο η Ασφάλεια επεδίωκε να ματαιώσει τη μετακίνηση του Κουτσογιάννη, καθώς τον χρειαζόταν στην Αθήνα και στη θέση που κατείχε στον παράνομο μηχανισμό.

Οι ασφαλίτες, γνωρίζοντας το ακριβές σημείο του ραντεβού του Κουτσογιάννη, «μπλόκαραν» όλους τους δρόμους που οδηγούσαν σε αυτό, ώστε η σύλληψη να φανεί ως τυχαία. Το ραντεβού είχε δοθεί στην περιοχή του Φιλοπάππου και στην ενέδρα της οδού Γενναίου Κολοκοτρώνη συνελήφθη ο Νίκος Πλουμπίδης. Κατά τη διάρκεια της σωματικής έρευνας ανακαλύφθηκε σημείωμα σχετικά με δεύτερο ραντεβού του Πλουμπίδη με τον «δηλωσία» Γιάννη Μιχαηλίδη στην ίδια περιοχή λίγη ώρα αργότερα. Έτσι, οι αστυνομικοί συνέλαβαν και τον Μιχαηλίδη. Η εξέλιξη αυτή βόλευε πολύ τις επιδιώξεις της Ασφάλειας, αφού της δινόταν η δυνατότητα να «φορτώσει» τη σύλληψη του Πλουμπίδη στον Μιχαηλίδη.²²⁵

Κατά τη σωματική έρευνα στον Μιχαηλίδη ανακαλύφθηκε το έγγραφο του Ζαχαριάδη και αποκαλύφθηκε η αποστολή του. Ο Μιχαηλίδης «μπλέχτηκε στα δίχτυα» της Ασφάλειας και το επόμενο διάστημα ο ρόλος του θα είναι αρκετά σκοτεινός, αφού από τη μια μεριά συμμετείχε στην κατασκευή της Προσωρινής Διοίκησης ενώ από την άλλη φαίνεται να ειδοποιεί για το χαφιέδικο ρόλο της την Ακροναυπλία.

4.1.3 Οι απεσταλμένοι από την Μόσχα

Μετά τις συλλήψεις αρκετών στελεχών της Κ.Ε. και εξαιτίας των προβλημάτων που δημιουργούνταν στην καθοδήγηση του παράνομου μηχανισμού, η Κομμουνιστική Διεθνής αποφάσισε να στείλει στην Ελλάδα τα στελέχη του ΚΚΕ που βρίσκονταν στη Μόσχα για κομματικές σπουδές. Η αποστολή πραγματοποιήθηκε μέσω του τμήματος του ΚΚΕ στο Παρίσι.

Το ΚΚΕ συνδεόταν με το εξωτερικό και την Κομμουνιστική Διεθνή μέσω της «γιάφκας» της οδού Σύρου, η οποία όμως βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Ασφάλειας μέσω του πράκτορά της Δημήτρη Κουτσογιάννη. Όταν λοιπόν τα στελέχη από τη Μόσχα έφθασαν στην Ελλάδα μέσω Παρισιού και επιχείρησαν να συνδεθούν με το κόμμα, έπεσαν στα «δίχτυα» του Κουτσογιάννη, ο οποίος τα παρέλαβε και τα παραπλάνησε για την κατάσταση του κόμματος. Κάποια από αυτά τα στελέχη θα χρησιμοποιηθούν αργότερα, χωρίς να το γνωρίζουν, στο ασφαλίτικο κατασκεύασμα της Προσωρινής Διοίκησης.²²⁶

²²⁵ *Εθνικός Κήρυξ*, 19 Οκτωβρίου 1949, σ. 3.

²²⁶ Στο ίδιο, 19 Οκτωβρίου 1949, σ. 3.

Αρχηγείον Αστυνομίας Πόλεων, ό.π, σ. 64

Ενότητα 4.2

Ο ρόλος των Δ. Κουτσογιάννη και Μ. Τυρίμου

Δύο πρόσωπα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην επιχείρηση του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας να στήσει το δικό καθοδηγητικό όργανο στους κόλπους του ΚΚΕ. Ο πρώτος ήταν ο από ετών μυστικός πράκτορας της Ασφάλειας μέσα στον παράνομο μηχανισμό του ΚΚΕ Δημήτρης Κουτσογιάννης και ο έτερος, το παλαιό στέλεχος και βουλευτής του ΚΚΕ Μιχάλης Τυρίμος, ο οποίος «αυτομόλησε» στο στρατόπεδο του καθεστώτος.

4.2.1 Ο μυστικός πράκτορας Δημήτρης Κουτσογιάννης

Ο Κουτσογιάννης γεννήθηκε στην Τραπεζούντα το 1898. Στις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ο πατέρας του, έμπορος στο επάγγελμα, πήρε την οικογένειά του από τον Πόντο και εγκαταστάθηκε στον Καύκασο, όπου συνέχισε την εμπορική του δραστηριότητα αποκομίζοντας αρκετά χρήματα.²²⁷

Όταν ξέσπασε η Οκτωβριανή Επανάσταση, ο Δημήτρης Κουτσογιάννης ήταν 19 χρονών. Επηρεάστηκε έντονα και κατατάχθηκε στον Κόκκινο Στρατό. Έγινε λοχίας και υπηρέτησε μέχρι το 1924. Την ίδια περίοδο έγινε μέλος του μπολσεβίκικου κόμματος.²²⁸

Εκείνη την περίοδο ο Κουτσογιάννης εγκαταλείπει τη Ρωσία για να έρθει στην Ελλάδα και να δουλέψει για την κομμουνιστική υπόθεση. Από τη Ρωσία εφοδιάστηκε με τα απαραίτητα έγγραφα για το ταξίδι, την είσοδο του στην χώρα και τη σύνδεση με το εδώ κομμουνιστικό κίνημα.²²⁹

Στην Ελλάδα ο Κουτσογιάννης εργάστηκε ως τυπογράφος του *Ριζοσπάστη* αποφεύγοντας ανώτερα καθοδηγητικά πόστα, αν και η θητεία του στο ρωσικό κομμουνιστικό κίνημα θα συνηγορούσε για το αντίθετο.

Χωρίς να μπορούμε να προσδιορίσουμε το πότε ακριβώς και το γιατί, ο Κουτσογιάννης μεταστρέφεται και ενεργεί σαν πράκτορας του «ταξικού εχθρού» εντός του κομμουνιστικού κινήματος. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν αυτό συνέβη καθόσον βρισκόταν στη Ρωσία ή όταν ήρθε στην Ελλάδα. Αυτό όμως που γνωρίζουμε είναι πως σχεδόν από την αρχή της άφιξής του στην Ελλάδα ήρθε σε επαφή με τις αρμόδιες «αντι-κομμουνιστικές» υπηρεσίες της Αστυνομίας και συγκεκριμένα με ένα τμήμα της Χωροφυλακής που έδρευε επί της οδού Σόλωνος, με επικεφαλής της τον απόστρατο υποστράτηγο Χωροφυλακής Αργύρη Φοντάνα. Η συνεργασία του Κουτσογιάννη με τον Φοντάνα κράτησε μέχρι το 1927, όταν και

²²⁷ Στο ίδιο, 18 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²²⁸ Στο ίδιο, 18 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²²⁹ Στο ίδιο, 18 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

ανατράπηκε η δικτατορία του Παγκάλου. Εν συνεχεία απέκτησε επαφή με τον υπαστυνόμο Κώστα Λαμπρινόπουλο, ο οποίος εκείνη την περίοδο επιχειρούσε τη συγκρότηση ομάδας δίωξης του κομμουνισμού εντός της Γενικής Ασφάλειας. Η συνεργασία αυτή δεν μακροημέρευσε, όπως άλλωστε και η ίδια η ομάδα του Λαμπρινόπουλου. Ο Κουτσογιάννης διατήρησε καλές σχέσεις με τη Γενική Ασφάλεια και αργότερα συνεργάστηκε στενά με τον αντικαταστάτη του Λαμπρινόπουλου, τον Χαραλαμπίδη. Η σχέση αυτή διατηρήθηκε μέχρι και την ανάληψη της εξουσίας από τον Μεταξά.²³⁰

Όταν επιβλήθηκε η δικτατορία της 4ης Αυγούστου, ο Κουτσογιάννης ήταν υπεύθυνος του παράνομου εκδοτικού μηχανισμού της ΚΟΑ και αμέσως η συνεργασία του με την Ασφάλεια έγινε πιο εντατική.²³¹ Οι συλλήψεις του φθινοπώρου του 1936 είχαν δημιουργήσει κενά στην οργανωτική διάρθρωση των επαρχιακών οργανώσεων του ΚΚΕ, τα οποία ο Κουτσογιάννης εκμεταλλεύτηκε όταν κλήθηκε να αναλάβει την ανασυγκρότηση του παράνομου τεχνικού μηχανισμού της περιφερειακής επιτροπής Πελοποννήσου και Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, και για τον σκοπό αυτόν κατέβηκε στην Πάτρα. Με τη συμβολή του Κουτσογιάννη, η Ασφάλεια προέβαινε σε συλλήψεις χωρίς να προδίδεται η ύπαρξη του πράκτορά της. Μέσω του Κουτσογιάννη και άλλων πρακτόρων που τοποθετούσε στα κενά που δημιουργούσαν στον μηχανισμό οι συλλήψεις, η Ασφάλεια έλεγχε μερικώς τις οργανώσεις αυτές, και αργότερα τις χρησιμοποίησε για να νομιμοποιήσει το δικό της καθοδηγητικό κατασκεύασμα, την Προσωρινή Διοίκηση.²³²

Κατόπιν ο Κουτσογιάννης ανέλαβε τη συνδικαλιστική καθοδήγηση των οργανώσεων του Πειραιά, μέχρι περίπου το τέλος του 1938. Από τις αρχές του 1939, η κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στο ΚΚΕ, με την οργανωτική αποδιάρθρωση και τη σύγχυση από τα αλληπάλληλα χτυπήματα της Αστυνομίας, έδωσε την δυνατότητα στον Κουτσογιάννη να ανελιχθεί σε πιο υπεύθυνα πόστα. Έτσι, ανέλαβε να «κρατήσει» την κυριότερη γιάφκα του κόμματος, μέσω της οποίας γινόταν η σύνδεση και η αλληλογραφία με το εξωτερικό και ιδιαίτερα με την Κομμουνιστική Διεθνή. Για τον σκοπό αυτόν ο Κουτσογιάννης τοποθετήθηκε θυρωρός στην πολυκατοικία της οδού Σύρου 27.²³³ Η εν λόγω γιάφκα θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο όταν ο Μανιαδάκης και οι αξιωματικοί του θα θέσουν σε εφαρμογή το σχέδιο για την κατασκευή του δικού τους καθοδηγητικού οργάνου.

Την εποχή που ο Κουτσογιάννης είχε αναλάβει τη γιάφκα της οδού Σύρου δημιουργήθηκε πρόβλημα στις οργανώσεις της Κρήτης και το Π.Γ. αποφάσισε να τον στείλει στο νησί για να βοηθήσει στην ανασυγκρότησή τους. Την πρόθεση αυτή της ηγεσίας του ΚΚΕ την πληροφορήθηκε η Ασφάλεια και φρόντισε να την ματαιώσει, αφού ο Κουτσογιάννης έπαιζε σημαντικό ρόλο στα σχέδιά της. Για να το πετύχει,

²³⁰ Στο ίδιο, 18 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²³¹ Στο ίδιο, 18 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²³² Στο ίδιο, 18 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²³³ Στο ίδιο, 18 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

αποφάσισε να συλλάβει το στέλεχος που θα ερχόταν σε επαφή με τον Κουτσογιάννη για να του δώσει της οδηγίες για την Κρήτη.²³⁴

Το στέλεχος αυτό ήταν ο Νίκος Πλουμπίδης, η σύλληψη του οποίου, όπως είδαμε νωρίτερα, οδήγησε στην αποκάλυψη της αποστολής του Γιάννη Μιχαηλίδη και σε περαιτέρω σύγχυση που εκμεταλλεύτηκε το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας για την εδραίωση της Προσωρινής Διοίκησης.

Σε γενικές γραμμές ο κανόνας ήταν να μην συλλαμβάνονται τα κομματικά στελέχη που έρχονταν σε επαφή με τους πράκτορες του Μανιαδάκη, ώστε οι τελευταίοι να μην «καρφώνονται». Στην περίπτωση του Κουτσογιάννη, οι αξιωματικοί αποφάσισαν να πάρουν το ρίσκο, μιας και τους ήταν απολύτως απαραίτητος στην Αθήνα, φροντίζοντας ωστόσο η σύλληψη του Πλουμπίδη να γίνει πριν εκείνος έρθει σε επαφή με τον Κουτσογιάννη.

4.2.2 Ο δηλωσίας Μιχάλης Τυρίμος

Ο Μιχάλης Τυρίμος γεννήθηκε στη Μυτιλήνη το 1907 και δούλεψε ως τυπογράφος. Ήταν υποψήφιος βουλευτής Λέσβου από το 1932, και εξελέγη στις εκλογές του Ιανουαρίου του 1936. Συνδέθηκε με το κομμουνιστικό κίνημα από τη δεκαετία του '20 και το 1934 έγινε μέλος του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ. Πριν από την 4η Αυγούστου διετέλεσε διευθυντής του *Ριζοσπάστη*. Το 1935 φέρεται να συμμετείχε στην αντιπροσωπεία του ΚΚΕ στο 7ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς μαζί με τους Ζαχαριάδη και Σκλάβαινα. Μετά την επιβολή της δικτατορίας και τα πρώτα «χτυπήματα» στην οργανωτική διάρθρωση του ΚΚΕ, ο Τυρίμος ανέλαβε –ύστερα από εντολή του Π.Γ.– την αναδιάρθρωση των παράνομων κομματικών οργανώσεων της Αθήνας (ΚΟΑ).²³⁵

Μετά τη σύλληψη του, ο Τυρίμος αρχικά εγκλείεται στις φυλακές τις Αίγινας και στη συνέχεια στις φυλακές της Κέρκυρας, όπου κρατούνται πολλά ηγετικά στελέχη του κόμματος σε πλήρη απομόνωση. Από την αρχή της κράτησής του στην Κέρκυρα αρνείται την επικοινωνία με τους συντρόφους του. Επικοινωνία που αξίζει να τονίσουμε ότι υπό τις αντίξοες συνθήκες της απομόνωσης γινόταν με έναν ιδιότυπο κώδικα που είχαν επινοήσει οι κρατούμενοι: μέσω επαναλαμβανόμενων χτυπημάτων στον τοίχο.²³⁶ Όπως αποδείχθηκε αργότερα, ο Τυρίμος είχε μεταφερθεί στις φυλακές της Κέρκυρας έχοντας υπογράψει δήλωση μετανοίας ενώ κρατούνταν ακόμα στις φυλακές της Αίγινας. Ύστερα από συνολικά δύο σχεδόν χρόνια εγκλεισμού, θα απολυθεί από τις φυλακές της Κέρκυρας την άνοιξη του 1939.²³⁷

²³⁴ Στο ίδιο, 19 Οκτωβρίου 1949, σ. 3.

²³⁵ Στο ίδιο, 11 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²³⁶ Βασίλης Νεφελούδης, ό.π., σ. 240.

²³⁷ *Εθνικός Κήρυξ*, 12 Οκτωβρίου 1949, σ. 1.

Μετά την αποφυλάκισή του, ο Τυρίμος αναπτύσσει στενή σχέση με τον επικεφαλής του Υπηρεσίας Δίωξης του Κομμουνισμού της Γενικής Ασφάλειας αστυνόμο Χαραλαμπίδη και δέχεται να ενισχύσει το έργο της Αστυνομίας για την αποδιοργάνωση του κομμουνιστικού κόμματος.²³⁸ Ο λόγος για τον οποίο το κάνει, σύμφωνα με τον Χαραλαμπίδη, είναι ότι έμαθε από συγκρατούμενό του πως ο αδερφός του –που από το 1935 είχε σταλεί στη Μόσχα για να σπουδάσει στην κομματική σχολή Λενίνσκυ– έπεσε θύμα των σταλινικών εκκαθαρίσεων που λάμβαναν χώρα εκείνη την περίοδο.²³⁹ Η ίδια εκδοχή επιβεβαιώνεται και από τον συντοπίτη του Τυρίμου τον Ασημάκη Πανσέληνο.²⁴⁰

Το σχέδιο που κατέστρωσε το Υφυπουργείο Δημοσίας Τάξεως και που υλοποιούσε ο αστυνόμος Χαραλαμπίδης στη συνεργασία του με τον Τυρίμο, προέβλεπε τη διάβρωση του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ και ιδιαίτερα των ηγετικών κλιμακίων με πράκτορες, και την κατασκευή «ασφαλίτικου» καθοδηγητικού οργάνου. Για τον σκοπό αυτόν επιδιώκονταν η αποψίλωση του μηχανισμού από τα ηγετικά του στελέχη, η σύλληψη των μελών των καθοδηγητικών οργάνων και η προώθηση στις θέσεις αυτών πρακτόρων της Ασφάλειας που ήδη υπήρχαν μέσα στο κόμμα. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση ήταν η καλλιέργεια κλίματος σύγχυσης και «χαφιεδοφοβίας» μεταξύ των μελών και των στελεχών του κόμματος.²⁴¹

Για λογαριασμό της Γενικής Ασφάλειας, τις επαφές με τον Τυρίμο τις πραγματοποιούσε ο επικεφαλής της Υπηρεσίας Δίωξης του Κομμουνισμού Νικόλαος Χαραλαμπίδης, ενώ πλήρη ενημέρωση είχαν τόσο ο διοικητής της Καλαμαράς και ο υποδιοικητής Παξινός όσο και ο υφυπουργός Μανιαδάκης.²⁴² Για τη στενότερη και ασφαλέστερη συνεργασία του Τυρίμου με τους αξιωματικούς της Ασφάλειας νοικιάστηκε σπίτι στην περιοχή του Μετσ, στο οποίο λάμβαναν χώρα οι συναντήσεις τους.²⁴³

Στην πρώτη φάση της συνεργασίας ο Τυρίμος αποκρυπτογραφούσε τα κατασχεμένα –από τις διάφορες εφόδους της Ασφάλειας– έγγραφα, προσδιορίζοντας παράλληλα την ταυτότητα πολλών εκ των συντακτών τους μέσω της αναγνώρισης του γραφικού τους χαρακτήρα.²⁴⁴ Επίσης, κατέγραφε το «προφίλ» διαφόρων στελεχών του κόμματος, με πληροφορίες για τις ικανότητές τους, τα προτερήματά τους, τις αδυναμίες, τις συμπάθειες, τις αντιπαλότητές τους κ.λπ., ώστε οι αστυνομικοί να είναι σε θέση να γνωρίζουν τι να εκμεταλλευθούν και πώς να δράσουν σε κάθε περίπτωση. Επιπλέον, καθημερινώς παραδίδονταν στον Τυρίμο τα δελτία παρακολουθήσεων που συνέτασσαν οι πράκτορες της Ασφάλειας, από τα οποία αποκαλύπτονταν οι συζητήσεις, τα προβλήματα και οι διενέξεις που λάμβαναν

²³⁸ Στο ίδιο, 12 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²³⁹ Στο ίδιο, 12 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²⁴⁰ Ασημάκης Πανσέληνος, *Τότε που ζούσαμε*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2014, σ. 500.

²⁴¹ *Εθνικός Κήρυξ*, 13 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²⁴² Στο ίδιο, 13 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²⁴³ Στο ίδιο, 13 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²⁴⁴ Στο ίδιο, 13 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

χώρα εντός του παράνομου μηχανισμού. Η εικόνα που αποκτούσε ο Τυρίμος για τη σύγχυση και τα ελλείμματα του μηχανισμού, του έδινε την δυνατότητα να κατευθύνει με τέτοιον τρόπο τη δράση των πρακτόρων ώστε να επιτείνει την αποδιοργάνωση στις γραμμές του κόμματος. Επιπλέον, μέσα από τα δελτία πληροφοριών και τις περιγραφές που περιείχαν, κατάφερνε και προσδιόριζε την ταυτότητα πολλών υπόπτων, κάνοντας πιο εύκολη και γρήγορη την ταυτοποίηση των προσώπων από τους αστυνομικούς.²⁴⁵

Σε αυτή τη φάση της συνεργασίας ο Τυρίμος δεν είχε γνώση της ταυτότητας των πρακτόρων που διέθετε η Ασφάλεια εντός των οργανώσεων του ΚΚΕ. Φυσικά, από τα δελτία πληροφοριών που λάμβανε μπορούσε να αντιληφθεί σε ποιες οργανώσεις υπήρχαν αυτοί και ποια η κομματική τους υπευθυνότητα. Ούτως ή άλλως, η ευαισθησία της πληροφορίας γύρω από τη δράση των πρακτόρων απαιτούσε ακόμα και από τους προϊσταμένους των Γραφείων να μη γνωρίζουν την πραγματική ταυτότητα των πρακτόρων που χρησιμοποιούσαν οι αξιωματικοί τους, παρά μόνο το ψευδώνυμο.²⁴⁶

Το επόμενο και βασικό στάδιο της συνεργασίας της Υπηρεσίας Δίωξης Κομμουνισμού με τον Τυρίμο ήταν η εκπόνηση σχεδίου για τη διάβρωση των ηγετικών κλιμακίων του ΚΚΕ και την ανάληψη της καθοδήγησης από την Ασφάλεια. Αυτή ήταν και η κύρια επιδίωξη της Υπηρεσίας και της συνεργασίας της με τον Τυρίμο. Για τον σκοπό αυτόν, Χαραλαμπίδης και Τυρίμος συνέταξαν δελτία ποιότητας των πρακτόρων που είχαν διεισδύσει στις οργανώσεις του ΚΚΕ. Τα στοιχεία που λαμβάνονταν υπ' όψιν για τον προσδιορισμό της ποιότητας των πρακτόρων ήταν τα εξής: «Πρώτον, ο χρόνος που είχε χρησιμοποιηθεί. Δεύτερον, ο λόγος δια τον οποίον ηναγκάστη να γίνει πράκτωρ. Τρίτον, η κομματική θέσις που είχε. Τέταρτον, η δράσις του εις το ΚΚΕ και ο τομεύς που έδρασε. Πέμπτον, η επιρροή που ασκούσε εις τα μέλη του κόμματος. Έκτον, αι υπηρεσίαι που είχε προσφέρει μέχρι τότε εις την Αστυνομία. Έβδομον, αι γραμματικά του γνώσεις. Ογδοον, η οικογενειακή του κατάστασις. Ένατον, αι υπόνοιαι που υπήρχον εις βάρος του εκ μέρους του ΚΚΕ ότι είναι πράκτωρ. Δέκατον, τα ειδικά προσόντα και οι ικανότητες που διέθετε. Ενδέκατον, αι αδυναμίας του και τα ελαττώματά του (χαρτοπαίχτης, μέθυσος, επιρρεπής προς τον έρωτα, δειλός κτλ.). Δωδέκατον, η οικονομική του κατάστασις και αι κοινωνικά του σχέσεις».²⁴⁷ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι οι πράκτορες της Ασφάλειας, εξαιτίας της ευάλωτης θέσης τους, δεν ήταν γνωστοί σε κανέναν αξιωματικό πέραν εκείνου που κρατούσε σύνδεση μαζί τους, ο οποίος δεν γνώριζε παρά το κωδικό όνομα των πρακτόρων.²⁴⁸

Παράλληλα, καταστρώθηκε ξεχωριστό σχέδιο διάβρωσης με πράκτορες για κάθε κομματική οργάνωση ή τεχνικό μηχανισμό του ΚΚΕ. Στο σχέδιο υπήρχε ειδική μέριμνα για την κάλυψη των πρακτόρων και την ενοχοποίηση άλλων στελεχών για τα

²⁴⁵ Στο ίδιο, 14 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²⁴⁶ Στο ίδιο, 14 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²⁴⁷ Στο ίδιο, 14 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

²⁴⁸ Στο ίδιο, 14 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

«χτυπήματα», ώστε η Ασφάλεια να εξασφαλίζει τα όργανά της και να καλλιεργείται κλίμα «χαφιεδοφοβίας» στις τάξεις του κόμματος, συνέπεια του οποίου ήταν η εξουδετέρωση και ο παροπλισμός πολλών στελεχών. Η συμβολή του Τυρίμου σε αυτές τις μεθοδεύσεις ήταν ιδιαίτερα αποδοτική, αφού, γνωρίζοντας τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα των περισσότερων στελεχών, υποδείκνυε το κατάλληλο «θύμα».²⁴⁹

Η μέθοδος αυτή, και ο αποπροσανατολισμός που προκαλούσε, είχε σαν αποτέλεσμα, μετά από κάθε «χτύπημα» στον μηχανισμό, οι ανακρίσεις που διεξήγαγε το κόμμα για την ανακάλυψη των υπαιτίων να καταλήγουν σε λάθος πορίσματα, τα οποία πιθανόν ενοχοποιούσαν αθώα στελέχη, εντείνοντας το κλίμα σύγχυσης και «χαφιεδοφοβίας».

---

²⁴⁹ Στο ίδιο, 14 Οκτωβρίου 1949, σ. 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Η ιστορία της κατασκευής της Προσωρινής Διοίκησης, του ασφαλίτικου καθοδηγητικού οργάνου που για λογαριασμό του καθεστώτος επιδίωξε –και για ένα μικρό διάστημα πέτυχε– τον έλεγχο του ΚΚΕ, αποτελεί μια από τις πιο σκοτεινές περιόδους του κομμουνιστικού κόμματος και ταυτόχρονα μια από τις μεγαλύτερες επιτυχίες που ιστορικά κατήγαγε ποτέ υπηρεσία Ασφαλείας. Η διαβόητη τσαρική μυστική υπηρεσία ΟΧΡΑΝΑ είχε καταφέρει να διεισδύσει με πράκτορά της στα ανώτερα καθοδηγητικά όργανα ρωσικής επαναστατικής οργάνωσης (υπόθεση Αζέφ). Πρώτη φορά όμως, και ίσως μοναδική, που κατασταλτικός μηχανισμός θα ελέγξει – έστω και για μικρό χρονικό διάστημα– την καθοδήγηση επαναστατικής οργάνωσης, θα είναι στην περίπτωση του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας με την Προσωρινή Διοίκηση.

Όπως είναι ευνόητο, αρχειακά ντοκουμέντα που αφορούν την περίπτωση, αγνοούνται. Σημαντικές πληροφορίες αντλούμε από σειρά δημοσιευμάτων της εφημερίδας *Ελεύθερος Κόσμος* του 1966, που υπογράφονται από τον δημοσιογράφο Γιάννη Λάμψα και αποκαλύπτουν πληθώρα στοιχείων που αφορούν την Προσωρινή Διοίκηση, όπως είναι η έκθεση του «ανανήψαντα» Τυρίμου προς τον Μανιαδάκη, στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνονται και από άλλες μαρτυρίες.

Τα σημαντικότερα ντοκουμέντα που υπάρχουν για την υπόθεση φυλάσσονται στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ). Πρόκειται για το υλικό των ανακρίσεων που διεξήγαγε ο ΕΛΑΣ το 1943, όταν συνέλαβε όλους τους εμπλεκόμενους στην Προσωρινή Διοίκηση (Τυρίμο, Μιχαηλίδη, ασφαλίτες κ.λπ.). Στους φακέλους αυτούς, τα ΑΣΚΙ απαγορεύουν την πρόσβαση «για λόγους προστασίας προσωπικών δεδομένων», χαρακτηρίζοντάς τους απόρρητους.

Ενότητα 5.1

Οι επιδιώξεις της Ασφάλειας

Μετά τις μεγάλες επιτυχίες που πέτυχε η Ασφάλεια στη «μάχη κατά του κομμουνισμού», την εξάρθρωση της ηγετικής ομάδας των Νεφελούδη, Παρτσαλίδη, Σκλάβαινα την άνοιξη του 1938 και τη σύλληψη των τελευταίων ελεύθερων μελών της Κ.Ε. το δεύτερο εξάμηνο του 1939, το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας εμπνεύστηκε, εκπόνησε και έθεσε σε εφαρμογή σχέδιο για την ανάληψη της διοίκησης του ΚΚΕ από τους πράκτορες του.

Είναι εύλογο να υποθέσουμε πως η επιδίωξη και ο ευσεβής πόθος της ολοκληρωτικής κατίσχυσης επί του κομμουνιστικού κινήματος και της ποδηγέτησής του διαμορφώνονταν και σχηματοποιούνταν στις σκέψεις των επιτελών της Ασφάλειας και του Υφυπουργείου συναρτήσκει της προόδου της εξάρθρωσης του μηχανισμού του ΚΚΕ και των επιτυχιών που αυτή κατέγραφε. Κομβικά σημεία στην εξέλιξη αυτή, από οργανωτική άποψη, ήταν η μεταστροφή του Μιχάλη Τυρίμου και οι πολύτιμες υπηρεσίες που προσέφερε στο καθεστώς, η σύλληψη την άνοιξη του 1938 της ηγετικής ομάδας των Νεφελούδη, Παρτσαλίδη, Σκλάβαινα, που διηύθυνε τον κομματικό μηχανισμό μετά τη σύλληψη του Ζαχαριάδη, ο εντοπισμός των τελευταίων ασύλληπτων μελών της Κ.Ε. (Σιάντος, Πλουμπίδης, Σκαφίδας) και η παγίδευση των στελεχών που επέστρεψαν από τη Σοβιετική Ένωση για να βοηθήσουν στην ανασυγκρότηση του κόμματος.

Δύο δρόμοι φαίνεται πως μπορούσαν να οδηγήσουν την Ασφάλεια στην απόκτηση του ελέγχου της καθοδήγησης του ΚΚΕ. Ο πρώτος ήταν η κατάληψη των ηγετικών πόστων και η ανάληψη της καθοδήγησης από τους πράκτορες της Ασφάλειας. Ο δεύτερος ήταν η πρόκληση διάσπασης στα εναπομείναντα ηγετικά κλιμάκια και η δημιουργία δεύτερου καθοδηγητικού οργάνου.²⁵⁰

Ο πρώτος τρόπος δεν φαινόταν να διασφαλίζει την επιτυχία του σχεδίου, αφού οι πράκτορες που βρίσκονταν στις κυριότερες οργανώσεις ήταν μεσαία και κατώτερα στελέχη χωρίς προοπτικές ταχείας ανέλιξης στην κομματική ιεραρχία.²⁵¹

Ο δεύτερος τρόπος ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα, καθώς για την αποτελεσματικότητα του απαιτούνταν η ύπαρξη μαζικών οργανώσεων στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και στον Πειραιά υπό τον έλεγχο του Υφυπουργείου, που θα μπορούσαν να παρασύρουν και τα υπόλοιπα μέλη. Για τη διαμόρφωση των όρων και των προϋποθέσεων έπρεπε: α) να καταφερθούν σοβαρά χτυπήματα κατά των τριών κυριότερων οργανώσεων και να συλληφθούν τα εναπομείναντα καθοδηγητικά στελέχη με κύρος, και β) να υπονομευθεί η κομματική ακεραιότητα των ανώτερων στελεχών (περιπτώσεις Παπαγιάννη – Μάθεση). Στα 1939 οι περιστάσεις ήταν

²⁵⁰ *Ελεύθερος Κόσμος*, 9 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁵¹ Στο ίδιο, 9 Αυγούστου 1966, σ. 7.

ευνοϊκές για την εφαρμογή αυτού του σχεδίου και η Ασφάλεια κατηύθυνε προς αυτόν τον στόχο τις δυνάμεις και την προσοχή της.²⁵²

---

²⁵² Στο ίδιο, 9 Αυγούστου 1966, σ. 7.

Ενότητα 5.2

Η έκθεση Τυρίμου

Τον Δεκέμβριο του 1939, αφότου είχαν συλληφθεί πλέον όλα τα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής που είχαν εκλεγεί στο 5ο Συνέδριο του 1935, οι προϊστάμενοι του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας αποφασίζουν να θέσουν σε εφαρμογή το σχέδιο για τον πλήρη έλεγχο του ΚΚΕ και τη δημιουργία «ασφαλίτικου» καθοδηγητικού οργάνου. Για τον σκοπό αυτόν ο Μιχάλης Τυρίμος συντάσσει έκθεση προς τον υποδιοικητή της Γενικής Ασφάλειας Σπύρο Παξινό.²⁵³

Στην έκθεσή του, ο Τυρίμος αναφέρεται στη διεθνή αντι-κομμουνιστική εμπειρία, στην εκτιμώμενη –εκείνη τη στιγμή– κατάσταση του ΚΚΕ και στην τακτική που πρέπει να ακολουθήσει η Ασφάλεια όταν θα αποκτήσει τον έλεγχο του κόμματος. Σύμφωνα με τον Τυρίμο και τα φιλόδοξα σχέδιά του, το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας έχει μπροστά του την ευκαιρία «να πάρη στα χέρια του το ΚΚΕ, να το διαρθρώσει όπως αυτό θέλει, να κανονίζει αυτό την οργανωτική και πολιτική του γραμμή, να κάμη σύνδεση με το εξωτερικό, με την Κ.Δ.. Με τους οπαδούς στην Ελλάδα και σε δεδομένη στιγμή να δώσει τη χαρακτηριστική βολή εναντίον του ελληνικού κομμουνισμού».²⁵⁴

Στην έκθεση του, αφού αναφέρεται στην εμπειρία των μηχανισμών καταστολής του κομμουνιστικού κινήματος σε μια σειρά από χώρες όπως η Ιταλία, η Βουλγαρία, η Κίνα, η Πολωνία, η Γερμανία και η Γιουγκοσλαβία, καταλήγει στο συμπέρασμα πως η διεθνής πείρα έχει αποδείξει ότι η πλήρης συντριβή του κομμουνισμού είναι σχεδόν αδύνατη, παρ' όλα αυτά πιστεύει πως στην ελληνική περίπτωση συντρέχουν ευτυχείς συγκυρίες που μπορούν να ευνοήσουν το εγχείρημα.²⁵⁵

Εν συνεχεία, ο Τυρίμος επιχειρεί να αποτυπώσει την κατάσταση των μηχανισμών του ΚΚΕ και τις προοπτικές του. Πιστεύει ότι το κόμμα δεν έχει διαλυθεί: «Οι εστίες υπάρχουν που σε λίγο διάστημα μπορούν να δεθούν. Το κεντρικό απαρτά υπάρχει ανέπαφο και μπορεί να βάλει μπρος τη δουλειά».²⁵⁶

Ταυτόχρονα, εκτιμά πως το ΚΚΕ μπορεί να αναγεννηθεί σύντομα και πιο εύκολα από άλλα κομμουνιστικά κόμματα τόσο για λόγους που άπτονται της διεθνούς εξωτερικής συγκυρίας και της βοήθειας της Σοβιετικής Ένωσης όσο και για λόγους εσωτερικούς. Σύμφωνα λοιπόν με τον Τυρίμο, η Σοβιετική Ένωση λόγω της εμπόλεμης κατάστασής της θα επιδιώξει περισσότερο την ενίσχυση των κομμάτων της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Το ενδιαφέρον της για τα Βαλκάνια και ιδιαίτερα για

---

²⁵³ Η έκθεση του Τυρίμου δημοσιεύεται για πρώτη φορά τον Αύγουστο του 1966 από την εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος*.

²⁵⁴ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁵⁵ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁵⁶ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

την Ελλάδα, η οποία «θα αποτελέσει το κέντρο των ιταλικών μηχανορραφιών», θα την οδηγήσει να ενισχύσει το ελληνικό κομμουνιστικό κόμμα.²⁵⁷

Στο δεύτερο μέρος της έκθεσής του αναφέρεται στην τακτική που οφείλει να ακολουθήσει η Ασφάλεια όταν πάρει την καθοδήγηση του ΚΚΕ στα χέρια της. Το «ΚΚΕ της Ασφάλειας» [...] «τυπικά μεν θα είναι κομμουνιστικό κόμμα, ουσιαστικά όμως μια μεγάλη απόχη στα χέρια του Κράτους», μια «μεγάλη στρούγκα, με μια υψηλή μάντρα. Εκεί, πιάνοντας απ' το αυτί τα μέλη του ΚΚΕ, τους συμπαθούντες του, δηλωσίες και μη, θα μεταφέρουμε όλο το έμψυχο και άψυχο κομμουνιστικό υλικό της χώρας. Όταν μαζευτούν όλοι, θα κλείσει η πόρτα... Τίποτα το κομμουνιστικό δεν θα γίνη στην Ελλάδα χωρίς να το γνωρίζη το Υπουργείον Δημοσίας Ασφαλείας και ακόμα χωρίς να το έχει διατάξει».²⁵⁸

Παράλληλα, επισημαίνει την ανάγκη η διάβρωση της κομματικής δομής να παραμείνει άγνωστη στις υπηρεσίες δίωξης του κομμουνισμού, οι οποίες οφείλουν να συνεχίσουν τη δράση τους και να κάνουν συλλήψεις κατ' όπως βολεύει τον κεντρικό σχεδιασμό. Όπως χαρακτηριστικά διατυπώνεται: «Οι υπηρεσίες αυτές θα «τρώνε από τα έτοιμα». Ύστερα, τέτοιου είδους συλλήψεις θα δίνουν στην υπόθεση και κάποια γραφικότητα και χιούμορ».²⁵⁹

Μετά τη δημιουργία του «ασφαλίτικου» οργάνου, στην έκθεση εκφράζεται η άποψη πως η Ασφάλεια θα πρέπει να ανασυγκροτήσει τις οργανώσεις του κόμματος, να συμπληρώσει τις καθοδηγήσεις και να πραγματοποιήσει μικρής έκτασης στρατολόγηση. Με το σχέδιο αυτό ακόμα και όσες οργανώσεις και καθοδηγήσεις δεν έχουν πέσει στα χέρια της Ασφάλειας, θα πέσουν.²⁶⁰

Στόχος είναι η συγκρότηση κομματικής οργάνωσης με πανελλαδική διάρθρωση και οργανώσεις σε όλους τους νομούς της χώρας. Σε κάθε νομό, πράκτορας της Γενικής Ασφάλειας θα καθοδηγεί και θα ελέγχει τις οργανώσεις.²⁶¹

Στην Αθήνα και στον Πειραιά, ο Τυρίμος προτείνει τη στρατολόγηση εκατό έως διακοσίων ατόμων. Μέσα από αυτήν τη στρατολόγηση υπολογίζεται ότι θα εισχωρήσουν πενήντα πράκτορες της Ασφάλειας. Οι πράκτορες αυτοί θα πρέπει να έχουν βρεθεί από πριν, να έχουν εκπαιδευτεί στους συνωμοτικούς κανόνες και να έχουν προσδιοριστεί οι τρόποι και οι μορφές σύνδεσης με τη Γενική Ασφάλεια. Οι πράκτορες προτείνεται να αντληθούν από τα μέλη της ΕΟΝ και της Εθνικής Εταιρείας.²⁶²

Επίσης, θα πρέπει να καταγραφούν οι συμπαθούντες και να συνταχθεί γενικός κατάλογος των οπαδών «από την Αθήνα ως το τελευταίο χωριό». Θα πρέπει να ετοιμασθεί σχέδιο για περίπτωση επιστράτευσης, όπου θα ορίζονται οι αρχηγοί κατά

²⁵⁷ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁵⁸ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁵⁹ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁶⁰ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁶¹ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁶² Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

σύνταγμα, μεραρχία κτλ., ώστε σε περίπτωση επιστράτευσης να μη χαθούν οι συνδέσεις, και έτσι η Ασφάλεια να εξακολουθεί να γνωρίζει και να ελέγχει τους πυρήνες των κομμουνιστών στο στράτευμα.²⁶³

Επιπλέον, ο Τυρίμος προτείνει να επιχειρηθεί σύνδεση του ασφαλίτικου εγχειρήματος με την Κομμουνιστική Διεθνή για να γνωρίζει το κράτος «τι σκοπούς έχει για την Ελλάδα η Ρωσία, τι συνθήματα θα σερβίρει και τι εντολές θα δίνει στο ΚΚΕ».²⁶⁴

Όταν η εμπλοκή της Ελλάδας στις διεθνείς εξελίξεις επιβάλλει ενότητα στο εσωτερικό της χώρας, η καθοδήγηση θα βγει να καταγγείλει πως η Σοβιετική Ένωση «πρόδωσε τον σοσιαλισμό, μετατράπηκε σε μία ιμπεριαλιστική κατακτητική αυτοκρατορία» και θα καλεί τον ελληνικό λαό «σε ενότητα για την υπεράσπιση της Ελλάδας».²⁶⁵

Τέλος, η έκδοση του *Ριζοσπάστη* θα ακολουθήσει την εξής τακτική: στα πρώτα φύλλα, με σκοπό να πεισθούν τα μέλη του κόμματος και οι συμπαθούντες πως η καινούργια καθοδήγηση είναι η «καθαρή», θα κρατάει συνεπή κομμουνιστική στάση. Στη συνέχεια και μόλις κερδηθεί η εμπιστοσύνη, θα αρχίσει να «θολώνει» τη γραμμή της Κομμουνιστικής Διεθνούς και της Σοβιετικής Ένωσης, και θα καλλιεργεί σύγχυση και απογοήτευση για τη γραμμή της Κ.Δ. «Έτσι, ο *Ρίζος*, από όργανο κομμουνιστικό, θα μετατραπή σε φύλλο διαλυτικό, σε όργανο αποσύνθεσης».²⁶⁶

---

²⁶³ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁶⁴ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁶⁵ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁶⁶ Στο ίδιο, 5 Αυγούστου 1966, σ. 7.

Ενότητα 5.3

Η ίδρυση της Προσωρινής Διοίκησης

5.3.1 Η γιάφκα της οδού Σύρου

Στα τέλη του καλοκαιριού του 1938, αρκετοί Έλληνες-στελέχη του ΚΚΕ που βρίσκονταν στη Μόσχα και φοιτούσαν στις διάφορες κομματικές σχολές πήραν εντολή από την Κομμουνιστική Διεθνή να επιστρέψουν στην Ελλάδα και να συνδεθούν με το κόμμα, το οποίο την περίοδο εκείνη αντιμετώπιζε πολλά οργανωτικά προβλήματα από τα «χτυπήματα» της καταστολής.²⁶⁷

Η διοχέτευση των στελεχών στην Ελλάδα γινόταν μέσω του κέντρου που διατηρούσε το ΚΚΕ στη Γαλλία, επικεφαλής του οποίου ήταν ο Μήτσος Σακαρέλλος (ψευδώνυμο Ζωγράφος). Τον Σεπτέμβριο του 1938, οκτώ στελέχη του κόμματος, που φοιτούσαν στις κομματικές σχολές της Μόσχας, έφτασαν στο Παρίσι με σκοπό να συνδεθούν με τον εκεί μηχανισμό του κόμματος και να αποσταλούν στην Ελλάδα. Παρόλο που εφοδιάστηκαν με συνάλλαγμα και πλαστά έγγραφα (διαβατήρια κτλ.), το ταξίδι της επιστροφής στην Ελλάδα συναντούσε συνεχείς δυσκολίες²⁶⁸ λόγω προβλημάτων του κομματικού κέντρου των Παρισίων. Τελικά, το φθινόπωρο του 1939 οι Μίλτος Τιμογιαννάκης (ψευδώνυμο Παύλος Αδριανίτης), Γιώργης Γιώσης, Όλγα Μπακόλα (ψευδώνυμο Αλίκη Καντά ή Ασπασία ή Μαίρη), Χρύσα Κατσίδου (ψευδώνυμο Καίτη Βασιλείου), Κώστας Τζωρτζάτος (ψευδώνυμο Τάκης Πούλος), Στρατής Καραφύλλας (Ψευδώνυμο Νίκος Ρανίν), Νίκος Χρονόπουλος (ψευδώνυμο Νίκος Αποστολίδης) και Γιώτης Μπουκίδης (ψευδώνυμο Πέτρος Ράλλης)²⁶⁹ μετά από πολλές αναβολές και αποτυχίες θα καταφέρουν να φθάσουν στην Ελλάδα.²⁷⁰

Ο Γιώσης, ο Μπουκίδης, ο Χρονόπουλος και ο Τζωρτζάτος όταν έφτασαν στην Ελλάδα κρύφτηκαν για ένα διάστημα και στη συνέχεια συνελήφθησαν από την Ασφάλεια. Ο Καραφύλλας συνελήφθη αλλά προσχώρησε στην κίνηση του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας για τη δημιουργία της Προσωρινής Διοίκησης.²⁷¹

Ο Μίλτος Τιμογιαννάκης φθάνει στην Αθήνα στα μέσα Νοεμβρίου 1939 και συνδέεται με τη γιάφκα που χρησιμοποιείται για την επικοινωνία με την Κομμουνιστική Διεθνή, την οποία «κρατά» ο πράκτορας της Ασφάλειας Δημήτρης Κουτσογιάννης. Η γιάφκα αυτή αποτελεί την παγίδα στην οποία πέφτουν τα στελέχη που φθάνουν από το εξωτερικό, νομίζοντας πως έρχονται σε επαφή με το κόμμα, αλλά στην πραγματικότητα συνδέονται με την Ασφάλεια. Το ίδιο θα συμβεί και με

²⁶⁷ Στο ίδιο, 7 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁶⁸ Κάτι που απασχόλησε και την Κ.Δ. Βλ.: 1931–1944 *Φάκελος Ελλάς, τα αρχεία των μυστικών σοβιετικών υπηρεσιών*, ό.π., σ. 57.

²⁶⁹ Τμήμα Ιστορίας του ΚΚΕ, ό.π., σ. 92.

²⁷⁰ *Ελεύθερος Κόσμος*, 7 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁷¹ Στο ίδιο, 10 Αυγούστου 1966, σ. 5.

τους Τιμογιαννάκη, Μπακόλα και Κατσίδου. Το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας θα καταφέρει να «στρατολογήσει» τα στελέχη που επιστρέφουν από τη Σοβιετική Ένωση και θα τα χρησιμοποιήσει, εν αγνοία τους, στο χαφιεδικό κατασκεύασμα της Προσωρινής Διοίκησης.²⁷²

Στις συναντήσεις που πραγματοποιεί με τον Τιμογιαννάκη, ο Κουτσογιάννης παρουσιάζει την εικόνα ενός κόμματος παραπαίοντος, με σκοπό να τον οδηγήσει να ενστερνιστεί την αναγκαιότητα για το εγχείρημα της Προσωρινής Διοίκησης.²⁷³ Κατά τις συναντήσεις τους, ο Τιμογιαννάκης υποβάλλει εκθέσεις για την κατάσταση στις κομματικές σχολές της Μόσχας και στον μηχανισμό του Παρισιού.²⁷⁴ Εν συνεχεία ο Κουτσογιάννης παρουσιάζει στον Τιμογιαννάκη τα «χτυπήματα» που έχει δεχθεί το κόμμα από την αστυνομία, θέλοντας να τον οδηγήσει στο συμπέρασμα πως μέσα στον κεντρικό καθοδηγητικό μηχανισμό υπάρχει χαφιάς που υπονομεύει το κόμμα. Όλες οι υποψίες, και από τους Ζαχαριάδη και Νεφελούδη, πέφτουν πάνω στον Δαμιανό Μάθηση και στον Μήτσο Παπαγιάννη.²⁷⁵

Θέλοντας ο Κουτσογιάννης να εντάξει τον Τιμογιαννάκη στους σχεδιασμούς για τη δημιουργία της Προσωρινής Διοίκησης, του αναφέρει πως οι γραμματείς των οργανώσεων Αθήνας και Πειραιά, Μαύρος και Μαλτσινιώτης, αντίστοιχα, μπροστά στο πρόβλημα των συλλήψεων που είχε ενσκήψει και με βάση κάποιες υποψίες τους, απευθύνθηκαν στον ίδιο για να αναλάβει επικεφαλής μια κίνησης που θα επιλύσει το ζήτημα του χαφιεδισμού, θα ανασυγκροτήσει τις οργανώσεις, θα ενημερώσει τους συντρόφους της επαρχίας, θα συγκαλέσει συνδιάσκεψη και θα εκλέξει τριμελή Διοικούσα Επιτροπή. Ο Κουτσογιάννης προτείνει στον Τιμογιαννάκη να είναι μέλος της τριμελούς επιτροπής, μαζί με τον ίδιο και τον Μαλτσινιώτη.²⁷⁶

5.3.2 Η σύσκεψη της 9ης Ιανουαρίου 1940 και η δημιουργία της Προσωρινής Διοίκησης

Στις 9 Ιανουαρίου 1940, σε εφαρμογή του σχεδίου του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, οι πράκτορες που αυτό διέθετε στα ηγετικά κλιμάκια του κόμματος διοργανώνουν σύσκεψη, στην οποία συμμετέχουν και στελέχη που έχουν πέσει στην «παγίδα» της Ασφάλειας²⁷⁷ αγνοώντας παντελώς τους πραγματικούς σκοπούς της συνάντησης.

---

²⁷² Αρχείο ΚΚΕ, Έγγραφο 40261, «Πώς ο κ. Μανιαδάκης εδημιούργησε δικό του Κομμουνιστικό Κόμμα εις την Ελλάδα», σελ. 8. Δημοσιευμένο στο Τμήμα Ιστορίας του ΚΚΕ, ό.π., σ. 92.

²⁷³ *Ελεύθερος Κόσμος*, 9 Αυγούστου 1966, σ.7

²⁷⁴ Στο ίδιο, 10 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁷⁵ Στο ίδιο, 10 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁷⁶ Στο ίδιο, 10 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁷⁷ Κυρίως τα στελέχη που επέστρεψαν από τη Μόσχα με αποστολή να ενισχύσουν το ΚΚΕ μετά τα ισχυρά «χτυπήματα» που είχε δεχτεί. Τα στελέχη αυτά, που ήρθαν κυρίως μέσω Γαλλίας, συνδέθηκαν με τον μηχανισμό που «κρατούσε» την επαφή με την Κ.Δ., ο οποίος ελεγχόταν από πράκτορα της Ασφάλειας.

Στη σύσκεψη συμμετείχαν είκοσι τρία μέλη του κόμματος και της Νεολαίας: δεκαπέντε αντιπρόσωποι της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας, τέσσερις της Κομματικής Οργάνωσης Πειραιά και τέσσερις της Κομμουνιστικής Νεολαίας Πειραιά. Πήραν μέρος μεταξύ άλλων οι ΚΥΤΝήδες Μίλτος Τιμογιαννάκης, Όλγα Μπακόλα και Στρατής Καραφύλλας, και οι χαφιέδες Δημήτρης Κουτσογιάννης, Τηλέμαχος Μύτλας, Δ. Μαλτσινιώτης και Δ. Μαύρος.²⁷⁸

Τα θέματα που απασχόλησαν τη σύσκεψη ήταν: α) οι συλλήψεις των καθοδηγητικών στελεχών, ο χαφιεδισμός και η αναδιοργάνωση των παράνομων οργανώσεων, και β) ο πόλεμος, η θέση της Ελλάδας και τα καθήκοντα του κόμματος.²⁷⁹

Η σύσκεψη έλαβε χώρα σε σπίτι στην Αθήνα υπό τη διακριτική παρακολούθηση της Ασφάλειας. Εισηγητής για το πρώτο θέμα ήταν ο Μαλτσινιώτης και για το δεύτερο ο Κουτσογιάννης. Πρόεδρος της σύσκεψης εκλέχθηκε η Όλγα Μπακόλα. Εργάτρια από τη Νέα Ιωνία, ήταν στέλεχος του κόμματος που είχε σταλεί στη Μόσχα για εκπαίδευση και είχε γυρίσει στην Ελλάδα με τις οδηγίες της Κομμουνιστικής Διεθνούς για αναδιοργάνωση του κόμματος, και με τα καθήκοντά του ενόψει του πολέμου.

Σύμφωνα με τους εισηγητές, στο θέμα του χαφιεδισμού, οι συλλήψεις στελεχών, που έγιναν από την άνοιξη του 1938 και μετά, δεν μπορούν να αποδοθούν μόνο στη διαβρωτική δράση του «χαφιέ της Ασφάλειας» Παντελή Δαμασκόπουλου αλλά αποδεικνύουν ότι μέσα στον μηχανισμό του Πολιτικού Γραφείου υπάρχουν και άλλοι πράκτορες. Τη διαπίστωση αυτή τη στηρίζουν στο γεγονός πως, μετά την απομόνωση του Δαμασκόπουλου, τα πλήγματα στον μηχανισμό του κόμματος δεν σταμάτησαν. Συγκεκριμένα, από τον Μάρτη μέχρι το τέλος του 1939 είχαν συλληφθεί τα μέλη του Π.Γ. Θέος, Πλουμπίδης, Μιχελίδης, μέλη του γραφείου της ΟΚΝΕ, γραμματείς οργανώσεων της Αθήνας και, τέλος, οι Σιάντος και Σκαφίδας.²⁸⁰

Στη βάση αυτή αποφασίζεται οι δύο οργανώσεις, της Αθήνας και του Πειραιά, να κόψουν κάθε επαφή με τον Μάθηση και τον Παπαγιάννη, καθώς και η συγκρότηση μιας Προσωρινής Διοικητικής Επιτροπής που: α) θα διαγράψει τους Μάθηση και Παπαγιάννη, β) θα μελετήσει και θα διερευνήσει τη δραστηριότητα όλων των μελών των οργανώσεων της Αθήνας και του Πειραιά, γ) θα ανασυγκροτήσει τις επαρχιακές οργανώσεις και θα πραγματοποιήσει πανελλαδική σύσκεψη, και δ) θα εκδώσει *Ριζοσπάστη* και θα διεξάγει έρανο για τη συγκρότηση μηχανισμού της Προσωρινής Διοικητικής Επιτροπής.²⁸¹

Η απόφαση διαγραφής των Παπαγιάννη – Μάθηση, που εξέδωσε η σύσκεψη, δημοσιεύεται δεκαετίες αργότερα στην εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος* τον Αύγουστο του 1966 και έχει ως εξής:

²⁷⁸ Τμήμα Ιστορίας του ΚΚΕ, ό.π., σ. 94.

²⁷⁹ *Ελεύθερος Κόσμος*, 6 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁸⁰ Στο ίδιο, 6 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁸¹ Στο ίδιο, 6 Αυγούστου 1966, σ. 7.

«Απόφαση διαγραφής.

Η σύσκεψη των οργανώσεων Αθήνας – Πειραιά, στην οποία πήρε μέρος και αντιπροσωπεία των οργανώσεων της Κ.Ν. Πειραιά, αφού άκουσε την εισήγηση πάνω στις τελευταίες συλλήψεις, αποφασίζει να διαγράψει τους Μάθησι και Παπαγιάννη σαν προβοκάτορες και όργανα στην υπηρεσία του Υπουργείου Ασφαλείας. Η σύσκεψη καλεί όλα τα μέλη του Κ.Κ.Ε., όλες τις οργανώσεις της χώρας, τους φίλους και τους οπαδούς του κόμματος να κόψουν κάθε επαφή με τα αισχρά αυτά πουλημένα καθάρματα και να φροντίσουν να έρθουν σε επαφή με οποιαδήποτε οργάνωση κόμματος ή νεολαίας της Αθήνας και του Πειραιά μπορούν και έχουν τη δυνατότητα.

Το Προεδρείο της Σύσκεψης.»²⁸²

Το δεύτερο θέμα που απασχόλησε τη σύσκεψη, όπως αναφέραμε, ήταν ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος, η θέση της Ελλάδας σε αυτόν και τα καθήκοντα του κόμματος. Η εισήγηση του Κουτσογιάννη, η οποία έγινε δεκτή από τους «αντιπροσώπους», ανέφερε πως σε περίπτωση που η Ελλάδα δεχτεί φασιστική επίθεση και η δικτατορία αντισταθεί, το ΚΚΕ οφείλει να συστρατευθεί με το καθεστώς και να καλέσει τον λαό σε ξεσηκωμό εναντίον της επίθεσης. Αντίθετα, σε περίπτωση που η δικτατορία υποκύψει στον Άξονα και σύρει τη χώρα σε μια αντισοβιετική εκστρατεία, οι κομμουνιστές θα επιδιώξουν την ήττα των δικτατορικών στρατευμάτων και το πέρας των Ελλήνων φαντάρων στις γραμμές του Κόκκινου Στρατού. Για τον σκοπό αυτόν, το κόμμα θα πρέπει να προετοιμαστεί ιδεολογικά, οργανωτικά και τεχνικά, και να δια φωτίσει όλα τα μέλη και τους οπαδούς πάνω στη νέα γραμμή. Επιπλέον, στην εισήγηση καταδικαζόταν η προηγούμενη «σηματική-μηχανική εκτίμηση της εξωτερικής πολιτικής της βασιλομεταξικής δικτατορίας» που είχε το ΚΚΕ και η οποία αντιλαμβανόταν τη δικτατορία σαν όργανο του Άξονα που μετέτρεπε την Ελλάδα σε «γερμανικό προτεκτοράτο».²⁸³

Η σύσκεψη λοιπόν της 9ης Ιανουαρίου κατέληξε σε τρεις αποφάσεις όσον αφορά: α) το θέμα του χαφιεδισμού μέσα στο κόμμα, β) τα καθήκοντα ενόψει του πολέμου και γ) τη δημιουργία Προσωρινής Διοικητικής Επιτροπής. Τέλος, η σύσκεψη απηύθυνε χαιρετισμό στην έγκλειστη ηγεσία του κόμματος. Ο χαιρετισμός, που δημοσιεύεται στον *Ελεύθερο Κόσμο* του Αυγούστου του 1966, έχει ως εξής:

«Χαιρετιστήριο

της Συνδιάσκεψης Αθήνας – Πειραιά

στους ηρωικούς αρχηγούς μας

Ζαχαριάδη – Νεφελούδη – Παρτσαλίδη

²⁸² Στο ίδιο, 6 Αυγούστου 1966, σ. 7.

²⁸³ Στο ίδιο, 6 Αυγούστου 1966, σ. 7.

Αδέρφια μας!

Μια ιστορική πράξη κάνανε σήμερα οι δύο οργανώσεις μας

Δύο καινούργιες έχιδνες ανακαλύψανε μέσα στο κόμμα μας κι' έναν όρκο πήρανε:
Να πάρουν στα χέρια τους την τύχη του ηρωικού μας κόμματος.

Με την πείρα και το ατσάλι μιας τρίχρονης αδιάκοπης πάλης για τη λευτεριά του λαού μας, ποτισμένοι με τα διδάγματα του ηρωικού κι' αλησμόνητου αρχηγού μας Ζαχαριάδη, σας υποσχόμαστε, σύντροφοι, να ανοίξουμε μια νέα σελίδα στην ένδοξη ιστορία του κόμματός μας.

Σε σας που τίμια και περήφανα κρατάτε τη σημαία της λαϊκής λευτεριάς στα χέρια σας, σε σας που βράχοι ακλόνητοι δέχετε τη μανία και τη λύσσα του ταξικού εχθρού, στέλνομε τους θερμούς επαναστατικούς χαιρετισμούς μας».²⁸⁴

---

²⁸⁴ Στο ίδιο, 6 Αυγούστου 1966, σ. 7.

Ενότητα 5.4

Η λειτουργία της Προσωρινής Διοίκησης

5.4.1 Η πρώτη συνεδρίαση της Προσωρινής Διοίκησης

Στις 14 Ιανουαρίου 1940 συνήλθε η Προσωρινή Διοίκηση του ΚΚΕ. Στην πρώτη συνεδρίαση, τα θέματα που τέθηκαν ήταν: α) ο καταμερισμός εργασίας, β) η τοποθέτηση καθοδηγητών στις οργανώσεις και γ) το εκδοτικό.

«Για τον καταμερισμό πάρθηκαν οι ακόλουθες αποφάσεις: 1) Ο Τιμογιαννάκης ανέλαβε την πολιτική δουλειά (παρακολούθηση της Κ.Ο. Αθηνών) και το συνδικαλιστικό. 2) Ο Δημητριάδης (Δ. Κουτσογιάννης) τις οργανώσεις, το οικονομικό και τον παράνομο μηχανισμό (εκδόσεις κ.λπ.). 3) Ο Μαύρος²⁸⁵ τις οργανώσεις του Πειραιά. Επικεφαλής των κομματικών οργανώσεων τοποθετήθηκαν (ως καθοδήγηση): α) Στην Κ.Ο.Α. ο Μαλτσινιώτης, β) Στην Κ.Ο.Π. ο Καραφύλλας, γ) Στην Κομματική Νεολαία η Όλγα Μπακόλα (Ασπασία). Λίγο αργότερα, στη θέση του Μαλτσινιώτη –ως καθοδηγητή της ΚΟΑ– τοποθετήθηκε ο Γιάννης Μιχαηλίδης – ο άλλοτε στενός συνεργάτης του Ζαχαριάδη.»²⁸⁶

Όσον αφορά την εκδοτική δραστηριότητα, αποφασίστηκε να εκδοθεί πολυγραφημένος ο *Ριζοσπάστης*, με ύλη τις αποφάσεις της σύσκεψης της 9ης Ιανουαρίου, και η έκδοσή του να γίνεται ανά είκοσι τριάντα μέρες. Επίσης, αποφασίστηκε η κυκλοφορία εσωτερικού «Δελτίου του ΚΚΕ».²⁸⁷

Επιπλέον, αποφασίστηκε η σύγκλιση των Επιτροπών Πόλης και των πυρήνων με βασική υποχρέωση: «1) Να χαιρετιστή η πρωτοβουλία των οργανώσεων Αθηνών – Πειραιώς. 2) Να στιγματιστούν οι δύο χαφιέδες (Μάθεσης – Παπαγιάννης) και να εγκριθή η διαγραφή τους. 3) Να εκφρασθή η χαρά για τον καθορισμό μιας ορθής και καθαρής πολιτικής γραμμής».²⁸⁸

Παράλληλα, με σκοπό την οικονομική ενίσχυση του εγχειρήματος, επιλέχθηκε η ανασυγκρότηση της Εργατικής Βοήθειας, στην οποία θα συμμετείχαν και «δηλωσίες» σαν ενισχυτές. Ειδικότερα για το ζήτημα των «δηλωσιών», η Προσωρινή Διοίκηση αποφάσισε να τους χρησιμοποιήσει σαν οικονομικούς ενισχυτές, μέλη των εργατικών σωματείων και της Εργατικής Βοήθειας, και αναγνώστες των εντύπων της,

²⁸⁵ Ο Μαύρος καθαιρέθηκε από καθοδηγητής της ΚΟΠ, γιατί η πολεμική που εξαπέλυσε εναντίον του η Π.Κ.Ε., που τον ήξερε σαν «Δημητριάδη», έθετε σε κίνδυνο το σημαίνον στέλεχος της Π.Δ. και της Ασφάλειας Κουτσογιάννη, που ήταν και αυτός γνωστός με το ίδιο ψευδώνυμο, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο ολόκληρο το εγχείρημα της Π.Δ.

²⁸⁶ *Ελεύθερος Κόσμος*, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁸⁷ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁸⁸ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

χωρίς να εγείρεται ζήτημα κομματικής αποκατάστασης, ενώ τα ανώτερα στελέχη που «έσπασαν», τα διατηρούσε στην κομματική απομόνωση.²⁸⁹

Ενόψει του πολέμου, η Προσωρινή Διοίκηση κατέληξε σε συγκεκριμένες οδηγίες για την οργανωτική προετοιμασία του ΚΚΕ και την προσαρμογή του στις συνθήκες επιστράτευσης και πολέμου, σύμφωνα με τις οποίες απαιτείτο η στρατολόγηση σε κάθε πυρήνα δύο τριών μελών που δεν θα επιστρατεύονταν, ώστε σε περίπτωση πολέμου να μην αποδιοργανώνονταν οι οργανώσεις²⁹⁰.

Σημαντικό όπλο στην πορεία εδραίωσης της Προσωρινής Διοίκησης ως αυθεντικής καθοδήγησης του κόμματος αποτέλεσαν η έκδοση και η κυκλοφορία του πλαστού *Ριζοσπάστη*. Η κυκλοφορία του έδωσε τη δυνατότητα στην Προσωρινή Διοίκηση να συνδεθεί με διάφορες σκόρπιες κομματικές δυνάμεις, όπως κάποιους φοιτητές που αποτέλεσαν τον πρώτο πυρήνα της Κομμουνιστικής Νεολαίας Αθήνας, και στον Πειραιά, με μερικούς ναύτες και στρατιώτες που βοήθησαν στη συγκρότηση της Στρατιωτικής Κομμουνιστικής Οργάνωσης στον Στρατό.²⁹¹

Η κυκλοφορία του πλαστού *Ριζοσπάστη* της Προσωρινής Διοίκησης καταγγέλθηκε άμεσα από την Παλαιά Κεντρική Επιτροπή με ανακοίνωση στις 25 Ιανουαρίου στη δική της *Ριζοσπάστη*. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «ο χαφιάς Δημητριάδης²⁹² [...] χρησιμοποιείται από την Ασφάλεια για την κυκλοφορία δύο ακόμα εντύπων της πολυγραφημένων. Το ένα: “Δελτίο”, εσωτερικό δελτίο του ΚΚΕ (ΕΤΚΔ) αρ. 1 με ημερομηνία 12 του Γενάρη. Το άλλο: “Ριζοσπάστης”, προλετάριοι όλου του κόσμου ενωθείτε. Επίσημο όργανο του ΚΚΕ (ΕΤΚΔ) αρ. 1 με ημερομηνία 16 του Γενάρη».²⁹³

Επιπλέον, για την απόδειξη της πλαστότητας των εντύπων, καταδεικνύονται τα λάθη της έκδοσης: «ο “Ριζοσπάστης” απ’ το 1933 χρησιμοποιεί το μότο “προλετάριοι όλων των χωρών κτλ.” όχι “όλου του κόσμου”, ποτέ δεν πρόσθεσε στον τίτλο του τις λέξεις “επίσημο όργανο”, ενώ υπάρχει και η διαστρέβλωση του πολιτικού συνθήματος από “Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας” σε “Παλλαϊκό Μέτωπο Σωτηρίας”».²⁹⁴

5.4.2 Η κατάσταση της Προσωρινής Διοίκησης την άνοιξη του 1940

Στον *Ελεύθερο Κόσμο* της 11ης Αυγούστου 1966 δημοσιεύονται αποσπάσματα από μια οργανωτική έκθεση της Προσωρινής Διοίκησης με ημερομηνία 31 Μαρτίου 1940, στην οποία παρουσιάζεται η πορεία ανασυγκρότησης από τον Ιανουάριο μέχρι τον Μάρτιο του 1940 της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας,

²⁸⁹ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁹⁰ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁹¹ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁹² Δημητριάδης είναι το κομματικό ψευδώνυμο του Κουτσογιάννη.

²⁹³ *Ριζοσπάστης* (Παλαιάς Κ.Ε.), αρ. φ. 50, 25 Ιανουαρίου 1940, σ. 1.

²⁹⁴ *Ριζοσπάστης* (Παλαιάς Κ.Ε.), αρ. φ. 50, 25 Ιανουαρίου 1940, σ. 1.

της Κομμουνιστικής Νεολαίας Αθήνας, του παράνομου μηχανισμού και της στρατιωτικής οργάνωσης.²⁹⁵

Για την Κομματική Οργάνωση Αθήνας αναφέρεται: «Στο τρίμηνο διάστημα (Γενάρης –Μάρτης 1940) η ΚΟΑ είχε τις εξής προόδους από απόψεως οργανωτικής δουλειάς: α) Βρέθηκαν οι χαμένες οργανώσεις Γλυφάδας – φυματικών – επισιτιστών – Βύρωνα (μερικοί) – Πολλοί χαμένοι αυτοκινητιστές – στα Σφαγεία. β) Συγκροτήθηκαν οργανώσεις σε Μπραχάμι, Βουρλοπόταμο και εργοστάσιο Σαρίδη. γ) Πιάσαμε επαφή με Βοτανικό, Γούβα και Κατσιπόδι, και βρήκαμε δρόμο για να έρθουμε σε επαφή με Κηφισιά, Ερυθραία. δ) Ιδρύθηκε Λαϊκό Μέτωπο στο Πυριτιδοποιείο και τραβούμε για τέτοιο στο Μπραχάμι, αυτοκινητιστές και τραπεζικούς. Τα μέλη μας στο Λ.Μ. ανέρχονται στα 30 – 40 και των οπαδών μας περί τα 150. ε) Βρήκαμε και συνδεθήκαμε με την ΕΒΑ (μικρό κύκλο) και γίνεται κάποια δουλειά. Από τη συνδικαλιστική πλευρά δεν έχουμε και μεγάλα πράγματα. Μόνο στους εφημεριδοπώλες, ξενοδοχοϋπαλλήλους, αυτοκινητιστές και τραπεζικούς γίνεται κάποια σχετική δουλειά...».²⁹⁶

Όσον αφορά την Κομμουνιστική Νεολαία Αθήνας, επικεφαλής της προσπάθειας προσέλκυσης νέων μελών είχε τεθεί η Όλγα Μπακόλα. Μέχρι τέλος Μάρτη είχαν βρεθεί «12 – 14 σκόρπια μέλη στον Άη-Γιάννη, στο Χαϊδάρι και στους Ποδαράδες» και είχε επιτευχθεί σύνδεση με την οργάνωση του Πολυτεχνείου.²⁹⁷

Η κατάσταση στον παράνομο τεχνικό μηχανισμό της Προσωρινής Διοίκησης δείχνει απογοητευτική, όπως συμπεραίνουμε από το αντίστοιχο απόσπασμα της έκθεσης: «Ο παράνομος μηχανισμός (αν αφαιρέσουμε τον εκδοτικό) είναι ανύπαρκτος. Ούτε σπίτια συνεδριάσεων έχουμε, ούτε συνδέσμους, ούτε γιάφκες κλπ. Η καθυστέρησή μας στον τομέα αυτό οφείλεται βασικά στην έλλειψη οικονομικών μέσων, και στο ότι τα μέλη μας δεν δίνουν την πρέπουσα προσοχή, περιμένοντας τη λύση από τις καθοδηγήσεις...».²⁹⁸

Τέλος, αναφορικά με τη στρατιωτική οργάνωση, η Προσωρινή Διοίκηση φαίνεται να διαθέτει έξι μέλη χωρίς καθοδήγηση στην περιοχή του Ρουφ, στον ναύσταθμο και στο αεροδρόμιο Φαλήρου. Επίσης, έχει τρία μέλη σε Κοζάνη, Γιάννενα και Λάρισα και η επαφή γίνεται με αλληλογραφία.²⁹⁹

Σε άλλη έκθεση, που δημοσιεύεται και αυτή στον *Ελεύθερο Κόσμο* του Αυγούστου του 1966, η Προσωρινή Διοίκηση περιγράφει την πορεία της οργανωτικής της συγκρότησης τον Απρίλιο του 1940. Στην ΚΟΑ «υπάρχουν σημεία γρήγορης ανάπτυξης της οργάνωσης»: συγκροτήθηκε αχτιδική επιτροπή μεταφορών και στον συνδικαλιστικό τομέα, καταγράφονται πρόοδοι στους αυτοκινητιστές και στους τραπεζοϋπαλλήλους. Επίσης, σημειώνεται ότι συνδέθηκε με τα μέλη στα

²⁹⁵ *Ελεύθερος Κόσμος*, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁹⁶ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁹⁷ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁹⁸ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

²⁹⁹ Στο ίδιο, 11 Αυγούστου 1966, σ. 5.

Μέγαρα και τη Λειβαδιά. Στην Κομματική Οργάνωση Πειραιά συγκροτήθηκε οργάνωση στον Κορυδαλλό και συνεχίζονται οι προσπάθειες σύνδεσης με μεμονωμένα μέλη. Ταυτόχρονα, συγκροτήθηκε συνδικαλιστική επιτροπή και έγινε επαφή με μέλη στη Σάμο και την Ικαρία.³⁰⁰

Την ίδια περίοδο η Κομμουνιστική Νεολαία Αθήνας φαίνεται έτοιμη να συγκροτήσει την Επιτροπή Πόλης της ΚΝΑ και έχει ήδη οργανώσει πυρήνες στο εργοστάσιο Λαναρά και στους Ποδαράδες. Ταυτόχρονα, η Κομμουνιστική Νεολαία Πειραιά συνεχίζει την ανάπτυξή της.³⁰¹

Στις οργανώσεις της επαρχίας η κατάσταση παρουσιάζεται ως εξής: «α) Πιάστηκε ο καθοδηγητής της Πελοποννήσου, χωρίς να εξακριβώσουμε τα αίτια. β) Η περιοδεία στην Κοζάνη απέτυχε, λόγω των εκεί συλλήψεων. γ) Βρήκαμε τρόπο σύνδεσης με την Αιτωλοακαρνανία. δ) Βρήκαμε τρόπο σύνδεσης με την Ήπειρο και την Πάτρα».³⁰²

5.4.3 Το σχέδιο της Π.Δ. για τον έλεγχο του μηχανισμού του ΚΚΕ στη Γαλλία

Στις ειδικές συνθήκες που είχε δημιουργήσει το δικτατορικό καθεστώς για τη δράση των Ελλήνων κομμουνιστών, ιδιαίτερα κρίσιμη ήταν η επικοινωνία του κόμματος με την Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Η Κομμουνιστική Διεθνής χάραζε την πολιτική γραμμή των κομμουνιστικών κομμάτων στο ρευστό περιβάλλον που διαμόρφωνε ο επερχόμενος πόλεμος και παράλληλα τροφοδοτούσε το ΚΚΕ με στελεχικό δυναμικό για την κάλυψη των κενών που άφηνε η ένταση της κρατικής καταστολής.

Η αναγκαιότητα αυτή υπαγόρευσε τη δημιουργία παράνομου κέντρου του ΚΚΕ στο Παρίσι το φθινόπωρο του 1938. Το κέντρο λειτουργούσε υπό την πολιτική κάλυψη της αντιδικτατορικής Επιτροπής. Η Επιτροπή συσπείρωνε τους αντιδικτατορικούς Έλληνες της Γαλλίας και τους απόμαχους του ισπανικού εμφυλίου. Στον στενό πυρήνα της Επιτροπής λειτουργούσε το παράνομο κέντρο του ΚΚΕ με επικεφαλής τον Δημήτρη Σακαρέλο. Ο Σακαρέλος ήταν «από τους ελάχιστους Έλληνες ανώτερους λειτουργούς της Κομιντέρν και βετεράνος του ισπανικού εμφυλίου πολέμου».³⁰³ Το κέντρο λειτουργούσε σαν «ασφαλιστική δικλίδα» στην επαφή του ΚΚΕ με την Κ.Δ. Ταυτόχρονα υπήρξε «ο υποχρεωτικός σταθμός για τη μετακίνηση από τις κομματικές σχολές της Μόσχας και από τη δεξαμενή των ελληνικών κοινοτήτων στη Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα»³⁰⁴. Η μετακίνηση από και προς την Ελλάδα γινόταν κυρίως από τη Μασσαλία.³⁰⁵ Επίσης, ο

³⁰⁰ Στο ίδιο, 13 Αυγούστου 1966, σ. 5.

³⁰¹ Στο ίδιο, 13 Αυγούστου 1966, σ. 5.

³⁰² Στο ίδιο, 13 Αυγούστου 1966, σ. 5.

³⁰³ Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της ιστορίας 1940–1945», στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Γ2, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2007, σ. 82.

³⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 82.

³⁰⁵ *Ελεύθερος Κόσμος*, 12 Αυγούστου 1966, σ. 5.

μηχανισμός του Παρισιού επεδίωξε και την επαφή με Έλληνες αντιστασιακούς που βρίσκονταν στη Γαλλία στην κατεύθυνση συγκρότησης αντιδικτατορικού Μετώπου. Μάλιστα, από τον Ιούνιο του 1939 εξέδιδε την εφημερίδα *Ελευθερία*, *Εβδομαδιαίο όργανο της ελληνογαλλικής κοινότητας*.³⁰⁶

Όπως έχουμε αναφέρει και παραπάνω, ο πράκτορας του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας Δημήτρης Κουτσογιάννης είχε υπ' ευθύνη του την κεντρική γιάφκα του ΚΚΕ στην Αθήνα, μέσω της οποίας γινόταν η επαφή με τον μηχανισμό του Παρισιού και με την Κ.Δ. Όταν σχεδιαζόταν η Προσωρινή Διοίκηση, οι επιτελείς της Υφυπουργείου –όπως είδαμε και στην έκθεση Τυρίμου– είχαν θέσει τον επιπλέον στόχο να συνδεθούν με την Κομμουνιστική Διεθνή και να αναγνωριστούν σαν νόμιμη καθοδήγηση. Για τον σκοπό αυτόν θα έπρεπε να θέσουν υπό τον έλεγχό τους το παράνομο κέντρο του ΚΚΕ στο Παρίσι.³⁰⁷

Η Ασφάλεια διέθετε τις διευθύνσεις στο Παρίσι με τις οποίες θα γινόταν η σύνδεση με το παράνομο κέντρο από τον Τιμογιαννάκη. Το σχέδιο προέβλεπε πως θα παρουσιαζόταν κάποιο στέλεχος της Προσωρινής Διοίκησης στον Σακαρέλο, θα του ανακοίνωνε την πρωτοβουλία των οργανώσεων Αθήνας και Πειραιά, και τις διαγραφές των Μάθησε και Παπαγιάννη. Θα του ζητούσε να επιστρέψει στην Ελλάδα για να ενταχθεί στο Πολιτικό Γραφείο, ενώ στη θέση του στο Παρίσι η Ασφάλεια θα τοποθετούσε τριμελή γραμματεία με δικά της στελέχη.³⁰⁸

Η έμπνευση αυτή του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας δεν υλοποιήθηκε τελικά, αφού «οι επιπτώσεις του Συμφώνου Μολότοφ – Ρίμπεντροπ για το ΚΚ Γαλλίας, τα σκληρά κυβερνητικά μέτρα και η απαγόρευση κυκλοφορίας των εντύπων του [...] δεν άφησε στο απυρόβλητο ούτε την ελληνογαλλική επιτροπή ούτε το παράνομο κέντρο που λειτουργούσε στο Παρίσι».³⁰⁹ Ο Σακαρέλος έφυγε για τη Μόσχα «για να αναλάβει μαζί με έναν ακόμα βετεράνο του ισπανικού εμφυλίου, τον Ν. Βαβούδη-Ράικο, τα χρέη του γραμματέα του Γκ. Δημητρώφ επί των ελληνικών υποθέσεων. Το παράνομο κέντρο ατόνησε, τα δίκτυα που οργάνωσε αποσυντονίστηκαν και το ΚΚΕ απώλεσε τον μόνο ασφαλή δίαυλο στην επικοινωνία του με την Κομμουνιστική Διεθνή».³¹⁰

---

³⁰⁶ Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της ιστορίας 1940–1945», ό.π., σ. 82.

³⁰⁷ *Ελεύθερος Κόσμος*, 12 Αυγούστου 1966, σ. 5.

³⁰⁸ Στο ίδιο, 12 Αυγούστου 1966, σ. 5.

³⁰⁹ Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της ιστορίας 1940–1945», ό.π., σ. 82.

³¹⁰ Στο ίδιο, σ. 82.

Ενότητα 5.5

Προσωρινή Διοίκηση και Παλαιά Κεντρική Επιτροπή

Η ίδρυση της Προσωρινής Διοίκησης τον Ιανουάριο του 1940 κατάφερε να προκαλέσει για ένα διάστημα την απόλυτη σύγχυση στις τάξεις των κομμουνιστών, τόσο των έγκλειστων όσο και των ελεύθερων. Καθοριστικός παράγοντας της σύγχυσης ήταν η άστοχη και τυχοδιωκτική αποστολή που ανέθεσαν στον Μιχαηλίδη ο Ζαχαριάδης και τα υπόλοιπα μέλη του Πολιτικού Γραφείου που κρατούνταν στην Κέρκυρα. Ο Μιχαηλίδης, υπογράφοντας δήλωση μετανοίας, αποφυλακίστηκε, όμως συνελήφθη εκ νέου και ενεπλάκη στην Προσωρινή Διοίκηση, παγιδεύοντας την ηγεσία του κόμματος στις μηχανογραφίες της Ασφάλειας.

Η Προσωρινή Διοίκηση διεκδίκησε τη νομιμότητά της σαν καθοδήγηση από την μόνη πηγή κομματικής νομιμότητας εκείνα τα χρόνια, δηλαδή τις φυλακές και τις εξορίες. Για τον σκοπό αυτόν, ο Μανιαδάκης μετέφερε τον Ζαχαριάδη από τις φυλακές της Κέρκυρας στα κρατητήρια της Γενικής Ασφάλειας στην Αθήνα.

Ο Ζαχαριάδης, παγιδευμένος από τον Μιχαηλίδη, διατήρησε επαφή με την Προσωρινή Διοίκηση για ένα διάστημα, ανταλλάσσοντας πολιτικές γνώμες, χωρίς όμως ποτέ να την αναγνωρίσει ως καθοδήγηση. Ωσπου, στα τέλη 1940 αντιλήφθηκε και προσπάθησε να καταγγείλει τον ρόλο της. Ταυτόχρονα, η Ακροναυπλία, παρασυρόμενη και αυτή από τον Μιχαηλίδη, αναγνώρισε την Προσωρινή Διοίκηση.³¹¹

Πέρα από τον Μιχαηλίδη, τη σύγχυση επέτεινε η διάχυτη πεποίθηση πως η Παλαιά Κεντρική Επιτροπή³¹² είναι διαβρωμένη από την Ασφάλεια και πως διάφορα στελέχη της ευθύνονται για τις κατά καιρούς συλλήψεις. Έτσι, η καταγγελία της Προσωρινής Διοίκησης για τη «χαφιέδικη σφηκοφωλιά των Μάθησε – Παπαγιάννη» λειτουργούσε νομιμοποιητικά για το «ασφαλίτικο» εγχείρημα.

Από τη μεριά της, η Παλαιά Κεντρική Επιτροπή θα καταγγέλλει συνεχώς και από την αρχή το «χαφιέδικο κατασκεύασμα της Π.Δ.». Στις 25 Ιανουαρίου 1940³¹³ θα καταγγείλει την κυκλοφορία του πλαστού *Ριζοσπάστη* και αργότερα, τον Αύγουστο του 1940, την κατασκευή «ψεύτικου ΚΚΕ από τα τρία Μ: Μανιαδάκης, Μιχαηλίδης, Μιχαηλίδης». Επίσης, από τις στήλες του *Ριζοσπάστη* που εξέδιδε, ο Νίκος Πλουμπίδης θα καταγγείλει το γράμμα του Ζαχαριάδη σαν πλαστό.

Στην περίπλοκη υπόθεση της Προσωρινής Διοίκησης αναδεικνύονται ζητήματα στη σχέση των μελών του κόμματος με την ηγεσία. Όπως αναφέραμε προηγουμένως, το ΚΚΕ, στα δύσκολα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας υπό τον συνεχή διωγμό της Ασφάλειας, αναδιπλώθηκε και περιχαρακώθηκε στις φυλακές και

³¹¹ Γιάννης Ιωαννίδης, *Αναμνήσεις*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1979, σ. 71.

³¹² Ως «Παλαιά Κεντρική Επιτροπή» έμεινε στην κομματική ιστορία αργότερα, για να ξεχωρίζει από τη «Νέα Κεντρική Επιτροπή», όταν το κόμμα ανασυγκροτήθηκε τον πρώτο καιρό της Κατοχής.

³¹³ *Ριζοσπάστης* (Παλαιάς Κ.Ε.), 25 Ιανουαρίου 1940, σ. 1.

τις εξορίες. Η έγκλειστη ηγεσία έδειξε δυσπιστία απέναντι στην πρωτοβουλία των ελεύθερων μελών, καταφεύγοντας σε τυχοδιωκτικές κινήσεις (περίπτωση Μιχαηλίδη) που εντέλει παγίδευσαν και την ίδια.

Πέρα όμως από τις οργανωτικές και καθοδηγητικές αστοχίες και αβελτηρίες είναι προφανές ότι η «διάσπαση» του κόμματος εδράζεται στις διαφορετικές γραμμές σε σχέση με τον πόλεμο.³¹⁴ Οι αντιφάσεις της πολιτικής της Κομμουνιστικής Διεθνούς και της Σοβιετικής Ένωσης και η σύγχυση που προκάλεσαν στους κομμουνιστές διαμόρφωσαν το πολιτικό υπόβαθρο της επιτυχίας της Ασφάλειας.

Άλλωστε, και από την πλευρά του καθεστώτος, η επιδίωξη του ελέγχου της καθοδήγησης πολεμικές σκοπιμότητες εξυπηρετούσε. Όπως ανέφερε ο υποδιοικητής της Γενικής Ασφάλειας στον Τυρίμο: «[...] Ελάχιστα πράγματα υπάρχουν στην Αθήνα και πιο ελάχιστα στον Πειραιά. Και αυτά όμως τα κρατάμε στα χέρια μας και σε λίγες μέρες θα κάνουμε ένα ακόμα πάστρεμα. Δεν μας απασχολεί λοιπόν σήμερα το ζήτημα της διώξεως του ΚΚΕ. Σκεφτήκαμε πως τα λίγα υπόλοιπα της Αθήνας και του Πειραιώς μπορούμε να τα πάρουμε και να τα διευθύνουμε εμείς. Ίσως να βγούμε και εμείς στον πόλεμο. Ένα ΚΚΕ στα χέρια μας θα εξυπηρετούσε τα σχέδια του κράτους και τους σκοπούς της κυβέρνησης».³¹⁵

---

³¹⁴ Γρηγόρης Φαράκος, «Η δικτατορία της 4ης Αυγούστου», *Ε Ιστορικά*, τ. 94, 2 Αυγούστου 2001, σ. 40.

Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της ιστορίας 1940–1945», ό.π., σ. 82.

³¹⁵ Τμήμα Ιστορίας του ΚΚΕ, ό.π., σ. 100.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΓΚΕΣΤΑΠΟ

Οι νέοι πολιτικοί συσχετισμοί που διαμορφώνονταν από τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου προδιέγραφαν μια δυναμική ενίσχυσης του γερμανικού παράγοντα. Μπορεί ο προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας να έμενε σταθερά προσηλωμένος στα συμφέροντα της Μεγάλης Βρετανίας³¹⁶ και απόλυτη εγγύηση γι' αυτό να ήταν το Στέμμα, όμως το μεταξικό καθεστώς ανέπτυξε την ελληνογερμανική συνεργασία σε διάφορους τομείς, προνοώντας, φυσικά, να μη θίγονται τα βρετανικά συμφέροντα.

Η ιδεολογική συγγένεια των δύο καθεστώτων και οι αντι-κομμουνιστικές προτεραιότητές τους μορφοποίησαν τις σχέσεις τους –πέρα από τις εμπορικές συναλλαγές– σε μια διεθνή αστυνομική συνεργασία. Από τις 21 ως τις 29 Σεπτεμβρίου 1936, λίγο καιρό δηλαδή μετά την επιβολή της 4ης Αυγούστου, ο Υπουργός Προπαγάνδας του Ναζιστικού καθεστώτος Γιόζεφ Γκέμπελς θα επισκεφθεί την Ελλάδα, επίσκεψη που θα επαναλάβει το 1939. Αργότερα θα ακολουθήσει ο επικεφαλής της χιτλερικής Νεολαίας και άλλοι υπουργοί. Οι περισσότερες επισκέψεις Γερμανών παραγόντων θα έχουν ανεπίσημο χαρακτήρα, για να μην εκληφθούν από τον βρετανικό παράγοντα σαν αμφισβήτηση της επικυριαρχίας του.³¹⁷

Παρά ταύτα, Αθήνα και Βερολίνο θα διατηρήσουν επαφές, έστω παρασκηνιακά, μέσω των πολιτικών τμημάτων των αστυνομιών τους, για τον συντονισμό του κοινού «αντι-κομμουνιστικού αγώνα».

---

³¹⁶ Γιάννης Κολιόπουλος, *Παλινόρθωση- Δικτατορία- Πόλεμος 1935-1941, ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1985, σ. 84, 85.

³¹⁷ Νίκος Παπαναστασίου, «Η στρατηγική “συνεργασία” Ελλάδας – Γερμανίας (1936–1941)», στο Θάνος Βερέμης (επιμ.), *Ο Μεταξάς και η εποχή του*, Αθήνα, Ευρασία, 2009, σ. 234.

Ενότητα 6.1

Ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων της Ασφάλειας σύμφωνα με τη γερμανική τεχνογνωσία

Αντιπρόσωποι του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας θα προσκληθούν σε μυστική διεθνή αστυνομική σύσκεψη στο Βερολίνο τον Αύγουστο του 1937. Η πρόσκληση αυτή έγινε γνωστή στις βρετανικές υπηρεσίες και κάποιες λεπτομέρειες γνωρίζουμε από την έρευνα του Γιάννη Ανδρικόπουλου στα βρετανικά αρχεία.

Τον Νοέμβριο του 1937 ο Βρετανός πρέσβης στην Αθήνα Γουοτερλόου ενημερώνει τον προϊστάμενό του υπουργό Εξωτερικών Ήντεν για την αλληλογραφία μεταξύ Μανιαδάκη και Χίμλερ.

Η αλληλογραφία αφορούσε πρόσκληση του Χίμλερ προς τις ελληνικές υπηρεσίες Ασφαλείας να συμμετάσχουν σε συνδιάσκεψη των αστυνομικών δυνάμεων των χωρών «που ως τώρα έδειξαν ενδιαφέρον στη διεξαγωγή ενός κοινού πολέμου κατά του κομμουνισμού».³¹⁸ Η αστυνομική συνδιάσκεψη – που οριζόταν για τις 30 Αυγούστου 1937- θα γινόταν με σκοπό την «ανταλλαγή πείρας και γνώσεων που συγκεντρώθηκαν έως τώρα στο πόλεμο κατά του κομμουνισμού» και για την ανάπτυξη μια έντονης συνεργασίας και θα έπρεπε «σε ό,τι αφορά την ουσία της και τον χαρακτήρα της, να μείνει μυστική, για το καλό της κοινής μας δουλειάς, της άμυνας».³¹⁹ Ταυτόχρονα, στην επιστολή αυτή του Χίμλερ προς τον Μανιαδάκη, με ημερομηνία 5 Μαΐου 1937, περιλαμβανόταν και πρόσκληση για το εθνικοσοσιαλιστικό Συνέδριο της Νυρεμβέργης στις 7 Σεπτεμβρίου 1937.

Με την απαντητική του επιστολή, η οποία δεν έχει ημερομηνία, ο Μανιαδάκης ευχαριστεί τον Χίμλερ για την πρόσκληση τόσο στη συνδιάσκεψη όσο και στο Συνέδριο της Νυρεμβέργης και τον ενημερώνει ότι έχει ήδη επιλέξει τους εκπροσώπους της αστυνομίας που θα αποσταλούν στη Γερμανία, στους οποίους «έχουν δοθεί οδηγίες να επωφεληθούν από την επίσκεψή τους για να μελετήσουν όλα τα προβλήματα που σχετίζονται με τον αγώνα κατά του κομμουνισμού από αστυνομικής σκοπιάς, αντλώντας οφέλη από τη συνδιάσκεψη και την εμπειρία της γερμανικής αστυνομίας».³²⁰

Στην επιστολή του Μανιαδάκη αναφέρονται οι κατευθύνσεις που έχουν δοθεί στους αντιπροσώπους για τα θέματα που πρέπει να μελετήσουν. Αυτά είναι: α) η αντι-κομμουνιστική νομοθεσία, β) οι κατασταλτικές μέθοδοι και τα μέσα που χρησιμοποιούν οι γερμανικές υπηρεσίες στην καταπολέμηση του κομμουνισμού, γ) «το σύστημα μεταχειρίσεως και απομονώσεως κρατουμένων», με την ειδική μνεία ότι ενδιαφέρεται πολύ για την εφαρμογή του στην Ελλάδα, δ) θέματα σε σχέση με την προστασία της χώρας και την ξένη προπαγάνδα, ε) «θέματα που σχετίζονται με την

³¹⁸ Γιάννης Ανδρικόπουλος, *Οι ρίζες του ελληνικού φασισμού*, Αθήνα, Διογένης, 1977, σ. 86.

³¹⁹ Στο ίδιο, σ. 87.

³²⁰ Στο ίδιο, σ. 88.

ανταλλαγή πληροφοριών της αστυνομίας και τη συνεργασία μεταξύ των αντικομμουνιστικών οργανώσεων και στ) τέλος, η «επιστημονική καταδίωξη του εγκλήματος»³²¹.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που είχε συγκεντρώσει ο πρέσβης Γουοτερλόου και τις οποίες μεταβίβασε στον Ήντεν, επικεφαλής της αντιπροσωπείας ήταν ο υποδιοικητής της Γενικής Ασφάλειας Σπύρος Παξινός. Αυτό φαίνεται πως είναι αληθές, καθώς ο Παξινός αργότερα εκδίδει αστυνομικό εγχειρίδιο στο οποίο περιλαμβάνονται τα συμπεράσματα από το ταξίδι ή τα ταξίδια του στη Γερμανία και τη συνεργασία του με την Γκεστάπο.³²²

Παράλληλα, στο πλαίσιο της ελληνογερμανικής αστυνομικής συνεργασίας και σαν ανταπόδοση της τεχνογνωσίας που προσέφερε η Γκεστάπο στις ελληνικές υπηρεσίες, ο Μεταξάς παρέδωσε στη γερμανική πλευρά μυστικό κώδικα που εντοπίστηκε στα κατασχεμένα αρχεία του ελληνικού κομμουνιστικού κόμματος, ο οποίος χρησίμευε για την επικοινωνία των ευρωπαϊκών κομμάτων με την Κομμουνιστική Διεθνή.³²³

Στα γερμανικά αρχεία δεν εντοπίζουμε τεκμήρια για την εξέλιξη της συνεργασίας των αστυνομιών αλλά γνωρίζουμε ότι κυβερνητικοί και υπηρεσιακοί παράγοντες μπόρεσαν να διατηρήσουν «διάυλους επικοινωνίας με το Βερολίνο και να επωφεληθούν από τη γερμανική τεχνογνωσία».³²⁴

---

³²¹ Στο ίδιο, σ. 88.

³²² Πρόκειται για το εγχειρίδιο του Σπύρου Παξινού, *Έγκλημα, κοινωνία, αστυνομία*, Αθήνα, οίκος Μιχ. Ι. Σαλιβέρου, 1940.

³²³ Αννίβας Βελλιάδης, *Μεταξάς – Χίτλερ. Ελληνογερμανικές σχέσεις στη μεταξική δικτατορία 1936–1941*, Αθήνα, Ενάλιος, 2003, σ. 62.

³²⁴ Νίκος Παπαναστασίου, ό.π., σ. 235.

Ενότητα 6.2

Το εγχειρίδιο Παζινού

Το εγχειρίδιο του υποδιοικητή της Γενικής Ασφάλειας Σπύρου Παζινού αποδεικνύεται χρήσιμο στην έρευνά μας, αφού μας προμηθεύει με στοιχεία γύρω από τον εκσυγχρονισμό των κατασταλτικών μεθόδων, ο οποίος επιτεύχθηκε κατά τα μεταξικά χρόνια μέσω της εισαγωγής τεχνολογίας και γνώσης από τη γερμανική αστυνομία.

Η εργασία του Παζινού στηρίζεται στην πείρα που είχαν συγκεντρώσει οι αστυνομικές υπηρεσίες από τη δράση τους κατά του εγκλήματος και του κομμουνισμού, όπως επίσης σε στοιχεία από το Εγκληματολογικό Μουσείο του Βερολίνου και το Μουσείο του Τμήματος Γενικής Ασφάλειας Αθηνών.

Στο πρώτο μέρος, το εγχειρίδιο αναφέρεται στις ιδιότητες και στις γνώσεις που οφείλει να έχει ο αστυνομικός, στον τρόπο που πρέπει να γίνεται η «επιστημονική ανάκριση», στις μεθόδους της έρευνας και της αναζήτηση των ιχνών στην «πρόληψη του εγκλήματος» κ.ά.

6.2.1 Α' μέρος εγχειριδίου Παζινού

Σύμφωνα λοιπόν με τον Παζινό, ο αστυνομικός πρέπει να έχει «σωματική αρτιμέλεια, υγεία, νεανικό σφρίγος, ευφυΐα, θάρρος αλλά και όσο το δυνατόν περισσότερες ειδικές και εγκυκλοπαιδικές γνώσεις (στοιχειώδεις ιατρικές, λογιστικές και γραφολογικές γνώσεις, γνώσεις περί των ναρκωτικών φαρμάκων, να γνωρίζει τα διαρρηκτικά εργαλεία κ.ά.)». Επίσης, θα πρέπει «να γνωρίζει τους κακοποιούς που κατοικούν ή συχνάζουν στην περιφέρειά του, τις συνήθειές τους και τις ιδιαίτερες σχέσεις τους, τα ύποπτα στέκια της περιφέρειας, τα πρόσωπα που συχνάζουν εκεί και όσο το δυνατόν περισσότερους κατοίκους για να αντλεί πληροφορίες».³²⁵

Κατά την αυτοψία του εγκλήματος θα πρέπει «να διαπιστώνεται ο τρόπος δράσης του εγκληματία, ο χαρακτήρας του, ο αντικειμενικός του σκοπός και να γίνεται περισυλλογή των ιχνών και των πειστηρίων που άφησε πίσω του ο δράστης». Επίσης, θα πρέπει να συντάσσεται έκθεση, για τα σοβαρότερα αδικήματα να γίνεται φωτογράφιση και σχεδιαγράφιση του τόπου του εγκλήματος, και να σχηματίζεται ο φάκελος της υπόθεσης.³²⁶

Κατά το στάδιο της εξέτασης του κατηγορουμένου θα πρέπει να έχει προηγηθεί σωματική και κατ' οίκον έρευνα, και να έχουν κατασχεθεί όλα τα σημειώματα και η αλληλογραφία του υπόπτου. Η εξέταση του κατηγορουμένου «πρέπει να γίνεται γύρω από το επάγγελμά του, τις σχέσεις του, τον τρόπο ζωής του,

³²⁵ Σπύρος Παζινός, *Εγκλημα, κοινωνία, αστυνομία*, Αθήνα, οίκος Μιχ. Ι. Σαλιβέρου, 1940, σ. 5.

³²⁶ Στο ίδιο, σ. 9.

και τις αφηγήσεις του να τις καταγράφει έτερος ανακριτικός υπάλληλος χωρίς αυτό να υποπέσει στην αντίληψη του εξεταζομένου». Στη συνέχεια πρέπει να εξακριβώνονται οι πληροφορίες.³²⁷

Στόχος της ανάκρισης θα πρέπει να είναι η κατάκτηση της εμπιστοσύνης του κατηγορουμένου. «Ο κατηγορούμενος δεν ομολογεί ποτέ ενώπιον πολλών αστυνομικών αλλά μόνο σε αυτόν που του έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη και νομίζει πως θα τον βοηθήσει».³²⁸

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της «επιστημονικής ανάκρισης» απαγορεύεται η άσκηση –σωματικής ή ψυχικής– βίας, η οποία «ουδέποτε εξασφάλισε το έργο της εν γένει ανακρίσεως και ορθώς απαγορεύτηκε», ενώ η χρησιμοποίηση κακοποιών ως πληροφοριοδοτών απορρίπτεται ως «μέτρο αντιεπιστημονικό» που διαφθείρει τους αστυνομικούς.³²⁹

Στον τομέα της αναζήτησης, περισυλλογής, επεξεργασίας και αρχειοθέτησης των ιχνών φαίνεται πως η Ασφάλεια εξελίχθηκε ραγδαία χάρη στη συνεργασία της με τις γερμανικές αρχές. Ο τομέας αυτός αφορά τα αποτυπώματα, τα βλήματα, τα ίχνη διαρρήξεως κ.ά.

Τα αποτυπώματα έπρεπε να μεταφέρονται στα αστυνομικά εργαστήρια και, όταν αυτό δεν ήταν εφικτό, να φωτογραφίζονται επιτόπου, ενώ η εμφάνιση των «λανθανόντων αποτυπωμάτων» θα έπρεπε να γίνεται με τη χρήση διαφόρων μεθόδων (ψυχρά μέθοδος ή μέθοδος της ζελατίνης).³³⁰ Η γερμανική αστυνομία τότε τηρούσε Αρχεία τριών ειδών αποτυπωμάτων: α) το μονοδακτυλικό, β) το δεκαδακτυλικό και γ) το παλαμικό. Στην Ελλάδα, την περίοδο που γραφόταν το εγχειρίδιο γινόταν προσπάθεια να αρχίσει να τηρείται και το Αρχείο παλαμικών αποτυπωμάτων.³³¹

Για την ανεύρεση και την ταυτοποίηση καταζητουμένων ατόμων ετηρείτο Αρχείο φωτογραφιών στη Διεύθυνση Εγκληματολογικών Υπηρεσιών. Το Αρχείο ήταν ταξινομημένο κατά διάφορες κατηγορίες, όπως η ηλικία κτλ. Στο εγχειρίδιο δημοσιεύεται χρονολογικός πίνακας για τις επιτυχείς αναζητήσεις προσώπων βάσει φωτογραφιών. Το ποσοστό επιτυχίας για το 1935 είναι 45%, για το 1936: 85%, για το 1937: 75% και για το 1938: 72%. Επίσης, καταγράφονται και άλλες πληροφορίες για ιδιαίτερα εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως σχήμα κεφαλής, τατουάζ, ουλές κ.λπ.³³²

Τέλος, για τους καταζητουμένους συλλέγονται στοιχεία για: α) τον τόπο καταγωγής, β) τους συγγενείς και τους φίλους, γ) την επαγγελματική δραστηριότητα

---

³²⁷ Στο ίδιο, σ. 11.

³²⁸ Στο ίδιο, σ. 11.

³²⁹ Στο ίδιο, σ. 7.

³³⁰ Στο ίδιο, σ. 13, 14.

³³¹ Στο ίδιο, σ. 16.

³³² Στο ίδιο, σ. 38, 39.

(πληροφορίες από συναδέλφους, ασφαλιστικό ταμείο), δ) το μορφωτικό επίπεδο και ε) τις ιδιαίτερες συνήθειες που μπορεί να έχει.³³³

Στο κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Μηχανικά αστυνομικά μέσα», ο Σπύρος Παξινός περιγράφει τα σύγχρονα μέσα που διαθέτει η γερμανική αστυνομία για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος, αρκετά από τα οποία ευελπιστούσε να αποκτήσει και η ελληνική αστυνομία. Αυτά είναι τα αστυνομικά αυτοκίνητα και οι μοτοσυκλέτες, ο «ασύρματος διεθνής αστυνομικός τηλεγράφος [...] για την εντός τριών λεπτών μεταβίβαση φωτογραφιών, αποτυπωμάτων, δείγματος γραφής», τα συστήματα συναγερμών κ.λπ.³³⁴

Σχετικά με την πρόληψη του εγκλήματος, στο εγχειρίδιο του Παξινού υπάρχει ένας λεπτομερής κατάλογος με μέτρα που οφείλουν να λαμβάνουν οι διάφορες αστυνομικές υπηρεσίες. Τα μέτρα αυτά είναι: 1) Η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διάθεση ένστολων αστυνομικών στην περιφέρεια εκάστου τμήματος. 2) Οι προληπτικές και αιφνιδιαστικές έρευνες σε διάφορα ύποπτα κέντρα, καθώς με αυτόν τον τρόπο «δημιουργείται η ψυχολογία στους εγκληματίες ότι η αστυνομία αγρυπνά». 3) Περιπολίες αστυνομικών με πολιτικά για να προλαμβάνουν τα αδικήματα. 4) «Αιφνιδιαστικές έρευνες σε ύποπτα κέντρα [...] δίνουν την ευκαιρία, μέσω εξακριβώσεων, να εντοπιστούν καταζητούμενοι, επικίνδυνου» κτλ. 5) «Νυχτερινές περιπολίες (ενέδρες)», δηλαδή ενέδρες στις εισόδους της πόλης όπου διέρχονται ύποπτα άτομα. 6) «Όταν εντοπίζεται συρροή αδικημάτων σε μια περιοχή ή ένα είδος καταστήματος και συγκεκριμένες ώρες, ενδείκνυται η διάθεση μεγαλύτερου αριθμού υπαλλήλων στις περιοχές αυτές και τις ώρες αυτές. 7) «Στις περιοχές και τις ώρες που γίνονται τα εγκλήματα, να γίνονται σωματικές έρευνες». 8) «Όπου παρατηρείται τοπική συρροή αδικημάτων είναι απαραίτητη η διάθεση υπαλλήλων που έχουν ασχοληθεί και στο παρελθόν με αυτόν τον τομέα». 9) «Πριν την ανάληψη υπηρεσίας πρέπει να ανακοινώνονται όλα τα τηλεφωνήματα και οι ειδικές διαταγές». 10) Έλεγχος στα διανυκτερεύοντα κέντρα και έλεγχος ατόμων που ξοδεύουν μεγάλα ποσά. 11) «Όταν παρατηρούνται κλοπές ειδών ορισμένης κατηγορίας [...] πρέπει τα καταστήματα που αγοράζουν ή πωλούν τέτοια είδη να παρακολουθούνται». 12) Ανά τακτά χρονικά διαστήματα πρέπει να γίνονται έρευνες στις οικίες των «κατ' επάγγελμα κακοποιών». Με αυτόν τον τρόπο εξετάζεται ο βίος τους (π.χ., αν εργάζονται) και τους ασκείται ψυχολογική πίεση. 13) Μετά την αποφυλάκισή τους, οι εγκληματίες πρέπει να παρακολουθούνται και τα δελτία παρακολούθησης να συμπληρώνουν τον φάκελό τους. 14) Οι υπάλληλοι της Ασφάλειας πρέπει να γνωρίζουν όλους τους κατ' επάγγελμα εγκληματίες (τον τρόπο δράσης τους κτλ.). 15) Οι αστυνομικοί οφείλουν να γνωρίζουν τα ευάλωτα σημεία των οικημάτων της περιοχής τους και να τα παρακολουθούν. 16) Ανακοινώσεις της Ασφάλειας στον Τύπο και στο ραδιόφωνο. 17) Δημοσίευση στον Τύπο «των ύποπτων κέντρων όπου λαμβάνουν χώρα αδικήματα, ως και τα ονόματα των διευθυντών αυτών». 18) Δημοσίευση στοιχείων ταυτότητας και φωτογραφίας των επικίνδυνων κακοποιών.

³³³ Στο ίδιο, σ. 44.

³³⁴ Στο ίδιο, σ. 57, 58.

19) «Ανεύρεση εργασίας εκ μέρους της αστυνομίας των αποφυλακισμένων». 20) Οι νεαροί εγκληματίες να συλλαμβάνονται και να στέλνονται στον τόπο καταγωγής τους. 21) Πρέπει η αστυνομία να έχει τη δυνατότητα να τοποθετεί άτομα σε διάφορες επιχειρήσεις με μεγάλο αριθμό εργατών. 22) Στα σωματεία και στους συλλόγους αποφυλακισμένων πρέπει απαραίτητως να συμμετέχει στο συμβούλιο αξιωματικός της Ασφάλειας.³³⁵

6.2.2 Εγκληματολογικό Μουσείο

Στα πρότυπα της ναζιστικής αστυνομίας, που διατηρούσε Μουσείο στο Βερολίνο, η Γενική Ασφάλεια ίδρυσε Εγκληματολογικό Μουσείο «για την επιστημονική μελέτη του εγκλήματος και την ενιαία κατεύθυνση των οργάνων της Ασφάλειας».³³⁶

Το Εγκληματολογικό Μουσείο χωριζόταν σε δύο Γενικά Τμήματα: α) το τμήμα πολιτικού αδικήματος, που περιελάμβανε όλα τα σχετικά με την ανατρεπτική δράση, και β) το τμήμα του κοινού εγκλήματος, που περιελάμβανε διάφορα όργανα και αντικείμενα σχετικά με τη διάπραξη αδικημάτων, και αντικείμενα για την πρόληψη του εγκλήματος. Επίσης, χωριστό τμήμα υπήρχε για τα σοβαρά εγκλήματα «που συντάραζαν την κοινή γνώμη».³³⁷

Σκοπός του Μουσείου ήταν η εκπαίδευση των αστυνομικών σχετικά με τον «τρόπο διάπραξης των αδικημάτων, των μέσων και τον ενδεδειγμένο τρόπο ανακάλυψης των δραστών», ενώ για το κοινό, ο χαρακτήρας του ήταν συμβουλευτικός.

Σύμφωνα με τον Παξινό, για να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητά του, το Εγκληματολογικό Μουσείο θα έπρεπε να πλαισιωθεί από ένα «τμήμα αστυνομικών συμβουλών». Αντίστοιχο τμήμα υπήρχε στο ναζιστικό καθεστώς, με σκοπό την πρόληψη του εγκλήματος και «τον εθισμό των πολιτών στην αυτοπροστασία».³³⁸

Το τμήμα αυτό θα εκπαίδευε τους υπαλλήλους της Ασφάλειας στην απόκτηση «τεχνικών και εξειδικευμένων γνώσεων», ώστε να καθοδηγούν τις έρευνες στον τόπο του εγκλήματος.³³⁹

Τέλος, στο εν λόγω εγχειρίδιο αποτυπώνονται οι ιδεολογικές αρμοδιότητες που φιλοδοξούσαν να αναλάβουν τα στελέχη των κατασταλτικών μηχανισμών. Έτσι, προτείνει την καθιέρωση, με νόμο, μιας «Αστυνομικής εβδομάδας», κατά την οποία: 1) θα επιτρέπεται στο κοινό η είσοδος στο Μουσείο, 2) θα γίνονται διαλέξεις, «ιδίως προς τη νεολαία, για την προφύλαξη από την εγκληματικότητα και τον

³³⁵ Στο ίδιο, σ. 63-68.

³³⁶ Στο ίδιο, σ. 68.

³³⁷ Στο ίδιο, σ. 68.

³³⁸ Στο ίδιο, σ. 69.

³³⁹ Στο ίδιο, σ. 69.

κομμουνισμό», 3) θα πραγματοποιείται προβολή «διδασκτικών κινηματογραφικών ταινιών», 4) θα γίνεται διανομή ενημερωτικών εντύπων από τους αστυνομικούς, 5) θα μεταδίδονται ανακοινώσεις μέσω του ραδιοφώνου «για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, 6) θα γίνονται ανακοινώσεις στον Τύπο για εγκληματολογικά θέματα. Παράλληλα, θα παραδίδονται μαθήματα στα σχολεία «με περιεχόμενο δοσμένο από την αστυνομία», θα παρουσιάζονται διασκευασμένα θεατρικά έργα για τα ναρκωτικά και γενικώς για την εγκληματικότητα, και θα γίνονται ανακοινώσεις στο Στρατό «επί θεμάτων δοθέντων υπό την αστυνομία».³⁴⁰ Σύμφωνα με το εγχειρίδιο, αυτά τα μέτρα «διαπαιδαγώγησης του κοινού» θα συντελέσουν στην «πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας και στη μετατροπή του πολίτη σε βοηθό και φίλο της αστυνομίας».³⁴¹

---

³⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 70.

³⁴¹ Στο ίδιο, σ. 70.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι σαφές πως το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, στην τετράχρονη πορεία και εξέλιξή του, ανέπτυξε χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στο *ολοκληρωτικό* κράτος. Ο «Τρίτος Ελληνικός Πολιτισμός», η συντεχνιακή αντίληψη για την οργάνωση του κράτους και της κοινωνίας, η ΕΟΝ σαν υποκατάστατο ενός μαζικού φασιστικού κόμματος και, κυρίως –στον τομέα που μας απασχολεί–, ο ρόλος και οι αρμοδιότητες της αστυνομίας, και η θέση που διεκδικούσε και κατοχύρωνε μέσα στο πλέγμα εξουσίας είναι χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν στα φασιστικά καθεστώτα της εποχής εκείνης.

Η αστυνομία, αποτελώντας –συν τοις άλλοις– τον εκτελεστικό βραχίονα του δικτάτορα στη διαπάλη του για τη νομή της εξουσίας μέσα στους κόλπους τού καθεστώτος, ενισχύθηκε σε τέτοιο βαθμό που προσέγγισε τα φασιστικά πρότυπα. Η ίδρυση του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας υπήρξε καθοριστική για τον συντονισμό των διαφόρων υπηρεσιών και λειτούργησε σαν επιτελείο του «αντί-κομμουνιστικού αγώνα» και σαν κέντρο εξουσίας του Μεταξά.

Μέχρι την κήρυξη του πολέμου, η πολιτική καταστολή είχε καταφέρει να εξουδετερώσει τον «εσωτερικό εχθρό» και να καταπνίξει τον όποιο κοινωνικό ριζοσπαστισμό. Δύο χιλιάδες μέλη και στελέχη του ΚΚΕ κρατούνταν στις φυλακές και τις εξορίες, χιλιάδες είχαν υπογράψει «δήλωση μετανοίας» και βρίσκονταν στο κομματικό περιθώριο με το στίγμα του «δηλωσία». Όσες από τις οργανώσεις του κομμουνιστικού κινήματος δεν είχαν εξαρθρωθεί, είχαν –εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων– διαβρωθεί από τους πράκτορες της Ασφάλειας. Στην κατάσταση αυτή, η κατασκευή της χαφιέδικης «Προσωρινής Διοίκησης» και η πρόσκαιρη επιτυχία της να κερδίσει την ανοχή της έγκλειστης ηγεσίας, επέτειναν το χάος και τη σύγχυση που επικρατούσε στις τάξεις των κομμουνιστών, δίνοντας τη δυνατότητα στην Ασφάλεια να επέμβει στην προσπάθεια αναδιοργάνωσης του παράνομου κόμματος, να το «διασπάσει» και να επιχειρήσει να το καθοδηγήσει.

Ταυτόχρονα, η αστυνομία επέκτεινε τη δράση της και στις Ένοπλες Δυνάμεις. Η Ειδική Ασφάλεια είχε καταφέρει να εντοπίσει και να διαλύσει τα κομμουνιστικά δίκτυα στο στράτευμα, είχε αναλάβει την αντικατασκοπία και την παρακολούθηση ξένων υπηκόων ενόψει του πολέμου και αργότερα συγκρότησε στρατονομικά αποσπάσματα για την εκκαθάριση του μετώπου από τα ριζοσπαστικά στοιχεία.

Σε γενικές γραμμές, μετά το 1938, η λειτουργία και η δραστηριότητα του αστυνομικού συστήματος αναβαθμίζεται μέσα από τις επιτυχίες που καταγράφει, και αναπτύσσει δυναμικές που προσδίδουν στην 4η Αυγούστου νέα ποιοτικά χαρακτηριστικά. Μπορεί να είναι αρκετά τεκμηριωμένο πως η δικτατορία του Μεταξά δεν αποτελεί φασιστικό καθεστώς, αφού απουσιάζουν από αυτό συγκεκριμένα δομικά χαρακτηριστικά του φασισμού (π.χ., φασιστικό κόμμα).

Μπορεί, επίσης, η μεταξική αστυνομία να μην απέκτησε ποτέ την ιδεολογική λειτουργία και τον ρόλο στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας που είχαν οι αντίστοιχες υπηρεσίες στη Γερμανία και την Ιταλία (SS, GESTAPO και O.V.R.A, M.V.S.N., αντίστοιχα). Όμως η ραγδαία εξάπλωση της πολιτικής καταστολής, η εγκατάστασή της στο επίκεντρο της κοινωνικής ζωής και η σπάνια αποτελεσματικότητα των μεθόδων της υπογραμμίζουν την *ολοκληρωτική* ατμόσφαιρα που επέβαλλε η 4η Αυγούστου στην κοινωνία και προδιαγράφουν δυναμικές που άνοιγαν νέες προοπτικές στο καθεστώς.

Θεωρούμε ότι θα ήταν λάθος και θα μας διέφευγε η ουσία αν εγκλωβιζόμασταν σε φορμαλισμό, μέσω του οποίου η απόρριψη του φασιστικού χαρακτήρα της 4ης Αυγούστου δεν θα μας επέτρεπε να δούμε τις βαθύτερες διεργασίες που συντελούνταν στους κόλπους του καθεστώτος και οδηγούσαν σε εμφύλιση των ολοκληρωτικών του χαρακτηριστικών, και οι οποίες ανακόπτονται από την κήρυξη του πολέμου.

Εξίσου –από την άλλη μεριά–, θα ήταν λάθος να δούμε τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και την εμπλοκή της Ελλάδας σε αυτόν σαν το εξωτερικό γεγονός που ανέκοψε την πορεία της 4ης Αυγούστου, που ματαίωσε τις ολοκληρωτικές φιλοδοξίες του ιδρυτή της, να τον δούμε σαν το γεγονός που, αν δεν υπήρχε, η 4η Αυγούστου θα οδηγούνταν απρόσκοπτα προς την ολοκλήρωσή της. Μια τέτοια προσέγγιση θα έμοιαζε σαν να προσπαθούσαμε να απογυμνώσουμε το καθεστώς από το ιστορικό του πλαίσιο και, ακόμα περισσότερο, σαν να προσπαθούσαμε να το εξετάσουμε σε αντίθεση με τους ιστορικούς-κοινωνικούς όρους γέννησης και εξέλιξής του.

Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου αναδύθηκε σε συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο και περιβάλλον, που καθοριζόταν από την πολεμική προπαρασκευή. Το ίδιο το καθεστώς, το οποίο προέκυψε στο έδαφος των οριακών αντιθέσεων στους κόλπους του αστικού πολιτικού συστήματος, ήταν προϊόν αυτής της προπαρασκευαστικής διαδικασίας και οριζόταν εξ αρχής από τις διεθνείς και εσωτερικές αντιθέσεις που προκαλούσε ο επερχόμενος πόλεμος. Τα ίδια τα «καθήκοντα» που ανέλαβε αφορούσαν την πολεμική προετοιμασία του ελληνικού κράτους και τις προτεραιότητές της. Ακόμα περισσότερο, οι επιτυχίες και οι ανεπάρκειές του ως καθεστώτος, από το πλαίσιο του επερχόμενου πολέμου καθορίζονταν.

Ο συντονισμός και η συνεργασία μεταξύ της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων –που επιτεύχθηκε από το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας, και το βάρος του Διχασμού τις είχε κληροδοτήσει με έναν σκληρό ανταγωνισμό– υπήρξε διακύβευμα της περιόδου, άμεσα συνδεδεμένο με την πολεμική προετοιμασία του ελληνικού κράτους. Όπως, επίσης, και η εκκαθάριση του στρατεύματος από ριζοσπαστικά στοιχεία, και η παρακολούθηση και αποδιοργάνωση των κατασκοπευτικών δικτύων.

Επιπλέον, η εξόντωση του κομμουνιστικού κινήματος, πέρα από σταθερά της κατασταλτικής πολιτικής καθ' όλη τη μεσοπολεμική περίοδο, κατά τη μεταξική

τετραετία αφορούσε περισσότερο την εκκαθάριση του εσωτερικού μετώπου ενόψει του πολέμου. Η επιδίωξη του ελέγχου της καθοδήγησης του ΚΚΕ τροφοδοτούνταν από τις πολεμικές σκοπιμότητες της δικτατορικής ηγεσίας. Μέσω της Προσωρινής Διοίκησης, η 4η Αυγούστου φιλοδοξούσε να διαμορφώσει στο κομμουνιστικό κόμμα μια πολιτική γραμμή που θα εξυπηρετούσε τις επιδιώξεις της σε σχέση με την πολεμική εμπλοκή. Ακόμη περισσότερο, η πρωτοφανής επιτυχία της Ασφάλειας να κατασκευάσει δική της καθοδήγηση –πέρα από τα όποια τεχνικά-οργανωτικά ζητήματα του ΚΚΕ και τις δικές της επιτυχείς μεθοδεύσεις– οφείλεται κατά κύριο λόγο στις αντιφάσεις της γραμμής της Κομμουνιστικής Διεθνούς και της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Σ.Σ.Δ μετά το γερμανο-σοβιετικό Σύμφωνο του 1939.

Είναι σαφές πως η πολεμική προπαρασκευή διαπερνά όλα τα ζητήματα που εξετάσαμε. Στην πορεία αναβάθμισης και ισχυροποίησης των μηχανισμών καταστολής, στην αποδιοργάνωση του κομμουνιστικού κινήματος αλλά και γενικότερα στη διαδικασία εξέλιξης της 4ης Αυγούστου εγγράφονται οι ανάγκες, οι πρόνοιες, οι προτεραιότητες και οι ιεραρχήσεις της πολεμικής προετοιμασίας του ελληνικού κράτους.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχειακές Πηγές

Εφημερίδες

Εθνικός Κήρυξ

Ελεύθερος Κόσμος

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως

Ριζοσπάστης (Παλαιάς Κεντρικής Επιτροπής)

Πρακτικά Συνεδριάσεων της Βουλής

Α΄ Σύνοδος, ΙΖ΄ Περίοδος, Συνεδρίαση ΟΒ΄, 11 Φεβρουαρίου 2016, σ. 5778.

Ηλεκτρονικές Πηγές

www.et.gr

www.hellenicparliament.gr

www.rizospastis.gr

Βιβλιογραφία

Αγγελής, Βαγγέλης, *Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2006.

Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της τρίτης διεθνούς*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1975^β.

Αλιβιζάτος, Νίκος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922–1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995^γ.

Ανδρικόπουλος, Γιάννης, *Οι ρίζες του ελληνικού φασισμού*, Αθήνα, Διογένης, 1977.

Αντωνίου, Κωνσταντίνος, *Ιστορία ελληνικής βασιλικής χωροφυλακής 1833–1967*, τόμος Γ', Αθήνα, Λαδιάς κ' Σία ΕΠΕ, 1965.

Αρχηγείον Αστυνομίας Πόλεων, *Τα 40 χρόνια της αστυνομίας πόλεων, χ.χ.*

Αρχιμανδρίτης, Νικόλαος, *Κατάσκοποι και προδότες*, Αθήνα, Ερμού, 1939.

Βατικιώτης, Παναγιώτης Γ., *Μια πολιτική βιογραφία του Ιωάννη Μεταξά. Φιλολαϊκή απολυταρχία στην Ελλάδα, 1936–1941*, Αθήνα, Ευρασία, 2005.

Βελλιάδης, Αννίβας, *Μεταξάς – Χίτλερ. Ελληνογερμανικές σχέσεις στη μεταξική δικτατορία 1936–1941*, Αθήνα, Ενάλιος, 2003.

Βιδάλη, Σοφία, *Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία*, τόμος Α', Αθήνα, Σάκκουλα, 2007.

Γαρδικας, Κωνσταντίνος Γ., *Εγκληματολογία. Αστυνομική*, τόμος Β', Αθήνα, Τζάκα - Δελαγραμμάτικα, 1958^γ.

Close, D.H., «Η αστυνομία στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου», στο Σβορώνος, Νίκος – Φλάισερ, Χάγκεν, *Η Ελλάδα 1936–44. Δικτατορία – κατοχή – αντίσταση*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας, Αθήνα, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, 1989, σ. 77-92.

Close, D.H., «Τα ερείσματα της δικτατορίας του Μεταξά», στο Βερέμης, Θάνος (επιμ.), *Ο Μεταξάς και η εποχή του*, Αθήνα, Ευρασία, 2009, σ. 23-44.

Δασκαλάκης, Απόστολος, *Ιστορία ελληνικής χωροφυλακής: χρονικής περιόδου 1936–1950*, τόμοι 2, Αθήνα, Αρχηγείο Χωροφυλακής, 1973.

Εθνική Εταιρεία, *Ο κομμουνισμός στην Ελλάδα*, Αθήνα, 1937.

Εθνική Εταιρεία, *Να σώσωμεν τον πολιτισμό μας. Ο κομμουνισμός εκτεθειμένος από αυτόπτας (η φιλοσοφία του - η Γ' Διεθνής, το μεγάλο αυτό όργανο και η δράσις της - η τύχη των υπ' αυτόν διαβιούντων). Δέκα διαλέξεις εν τω κέντρω Αθηνών της Εθνικής Εταιρείας - Οκτώβριος 1937-Απρίλιος 1938 - εκδιδόμεναι υπό οργανώσεων αυτής επί τη συμπληρώσει διετίας από της 4ης Αυγούστου 1936*, Τύποις Μ.Δ. Μυρτίδου, 1938.

Ελεφάντης, Άγγελος, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και αστισμός στο Μεσοπόλεμο*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1979^β.

Θεοδωρόπουλος, Θεμιστοκλής Κ., *Ιστορία της ελληνικής αστυνομίας*, Αθήνα, έκδοσις της Επαγγελματικής Αστυνομικής Επιθεώρησης *Ελληνική Αστυνομία*, 1947.

Gentile, Emilio, *Φασισμός. Ιστορία και ερμηνεία*, Αθήνα, Ασίνη, 2007.

Ιωαννίδης, Γιάννης, *Αναμνήσεις*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1979.

Κατσούλης, Γιώργης, *Ιστορία του κομμουνιστικού κόμματος Ελλάδας, τόμος Δ': 1934-1940*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, χ.χ.

ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα 1934-1940*, τόμος Δ', έκδοση του ΚΚΕ (Εσωτερικού), Αθήνα, 1974.

Κολιόπουλος, Γιάννης, *Παλινόρθωση- Δικτατορία- Πόλεμος 1935-1941, ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1985

Κορωνάκης, Ι.Γ., *Η πολιτεία της 4ης Αυγούστου. Φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*, Αθήναι, χ.ό., 1950.

Kousoulas, D. George, *Revolution and Defeat. The Story of the Greek Communist Party*, London, Oxford University Press, 1965.

Κωτσάκη, Μαργαρίτα, *Μια ζωή γεμάτη αγώνες*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1987.

Λιναρδάτος, Σπύρος, *4η Αυγούστου*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1988.

Λυμπερίου, Θεόδωρος Μιχ., *Το κομμουνιστικό κίνημα στην Ελλάδα*, τόμος Α', Αθήνα, Παπαζήση, 2005.

Μεταξάς, Ιωάννης, *Λόγοι και σκέψεις 1936-1941*, τόμος 2, Αθήνα, Ίκαρος, 1969.

Νεφελούδης, Βασίλης, *Αχτίνα Θ'. Αναμνήσεις 1930-1940*, Αθήνα, Εστία, 2007.

Πανσέληνος, Ασημάκης, *Τότε που ζούσαμε*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2014.

Παξινός, Σπύρος, *Έγκλημα, κοινωνία, αστυνομία*, Αθήνα, οίκος Μιχ. Ι. Σαλιβέρου, 1940.

Παπαθανασίου, Ιωάννα, «Ιδεολογικές προσλήψεις των κοινωνικών συγκρούσεων και διαμόρφωση της πολιτικής στρατηγικής. Το ΚΚΕ στα χρόνια 1936-1949», στο

Φλάισερ, Χάγκεν (επιμ.), *Η Ελλάδα '36–'49. Από τη δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003.

Παπαθανασίου, Ιωάννα, «Το κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της ιστορίας 1940–1945», στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Γ2, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2007.

Παπαναστασίου, Νίκος, «Η στρατηγική “συνεργασία” Ελλάδας – Γερμανίας (1936–1941)», στο Βερέμης, Θάνος (επιμ.), *Ο Μεταξάς και η εποχή του*, Αθήνα, Ευρασία, 2009, σ. 215-258.

Πετρόπουλος, Γιώργος (έρευνα – ιστορ. επιμ.), *Ζαχαριάδης, Νίκος, Ιστορικά διλήμματα, ιστορικές απαντήσεις. Άπαντα τα δημοσιευμένα (1940–1945)*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2011.

Πλουμίδης, Σπυρίδων Γ., *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2016

Πουланτζάς, Νίκος, *Φασισμός και δικτατορία*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2006.

Ρήγος, Άλκης, *Η Β΄ ελληνική δημοκρατία 1924–1935. Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999.

Σβορώνος, Νίκος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999.

Τμήμα Ιστορίας του ΚΚΕ, *Το ΚΚΕ στον ιταλοελληνικό πόλεμο 1940–1941*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 2015^γ.

Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού, *Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως Ιωάννου Μεταξά 4 Αυγούστου 1936–4 Αυγούστου 1940*, τόμος Β΄, (Νεολαία, Δικαιοσύνη, Ασφάλεια, Τ.Τ.Τ, Γενικά Διοικήσεις), Αθήνα, εκδ. 4ης Αυγούστου, 1940.

Φαράκος, Γρηγόρης, «Η δικτατορία της 4ης Αυγούστου», *Ε Ιστορικά*, τ. 94, 2 Αυγούστου 2001.

Φωτάκης, Αχιλλέας, *Η δημιουργία της αστυνομίας πόλεων και η βρετανική αποστολή (1918–1932)*, διδακτορική διατριβή, τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Αθήνα 2015.

Χαραλαμπίδης, Νικόλαος κ.ά., «Το μυστικόν αρχείον», *Εθνικός Κήρυξ*, Οκτώβριος 1949–Μάρτιος 1950.

Χατζιωσήφ, Χρήστος, «Κοινοβούλιο και δικτατορία», στο Χατζιωσήφ, Χρ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τόμος Β2, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2003, σ. 37-123.

1931–1944 Φάκελος Ελλάς, τα αρχεία των μυστικών σοβιετικών υπηρεσιών, Αθήνα, Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, 1993.

